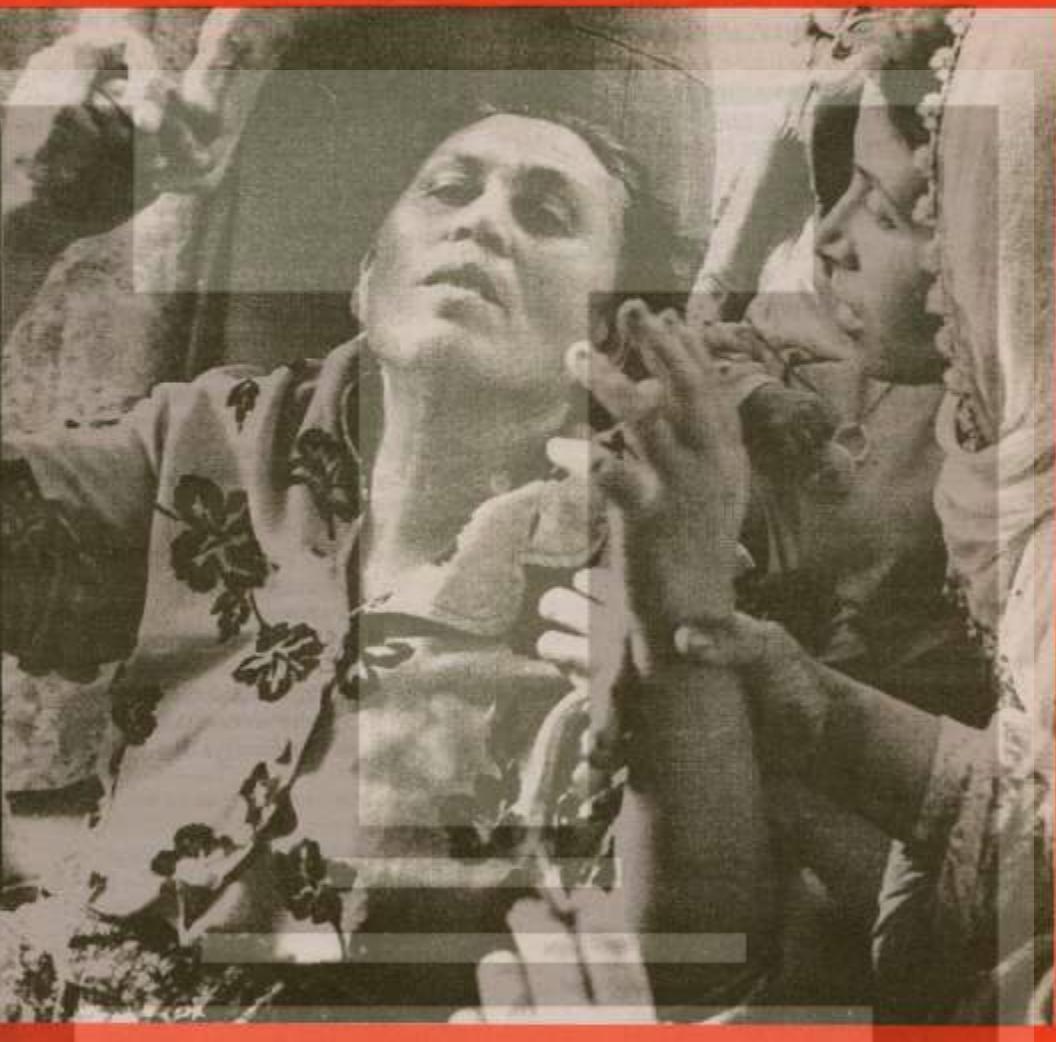

Görüs

EKONOMİ VE
POLİTİKADA

AYLIKDERGİ ■ EYLÜL 1989 ■

Oniki Eylül rejiminin yarattığı kanayan yaralardan en önemlisini hiç şüphesiz birer temerküz kamplına çevrilen cezaevleri oluşturuyor. Hapishanelerde insan haklarının pervasızca ihlali karşısında yeterli bir kamuoyu tepkisi ne yazık ki oluşmuyor. Çocukları, eşleri, babaları hapiste olanların çektiği acı ve gösterdiği direncin yarısını yüzbinler gösterseydi iki genç insanın açlık grevi ve gardiyen dayağı sonucunda ölmesi engellenebilirdi.

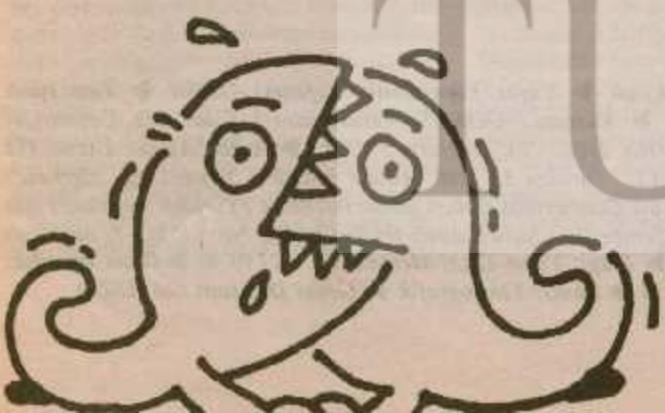

KORKU
DİYALEKTİĞİNDEN
BARIŞ DİNAMİĞİNE
Mahmut Dikerdem

SSCB'DE MADENCİLER
KİMI CEZALANDIRIYOR?
Ö.Bedri Canatan

AÇLAR,
CUDİ DAĞI VE EVİTA
Tevfik Çavdar

"Devletlulaşmış" sosyalist sendikaların iş sürecinin yarattığı çelişkileri ve işçi tarafın bütün inisiyatifini ifade etmesi olanaksızdır. Sendikalar başta olmak üzere tüm meslek kuruluşları ve birlikler yeniden yapılanma süreci içinde devletten özerkleştikleri oranda çelişkilerini ortaya koyacaklar; sistem kendini bu çelişkilerin yenilmez mantığına göre yeniden donatacak; sosyalist demokrası her bir çelişkive kendi alan-

İÇİNDEKİLER

- 3 KORKU DİYALEKTİĞİNDEN
BARIŞ DINAMİĞİNE
MAHMUT DİKERDEM
- 4 AYDIN FOTOĞRAFLARI
MUZAFFER İLHAN ERDOST
- 6 AÇLAR, CUDU DAĞI VE EVİTA
TEVFİK ÇAVDAR
- 8 KUZEY'İN YENİ BASTİLLERİ
ORHAN İYİLER
- 9 KONVERTİBİLİTE Mİ?
VEYSİ SEVİĞ
- 10 MARKSİSTLER TARTIŞIYOR
12-13 AGUSTOS TOPLANTILARI
GENÇAY GÜRSOY, HALİL BERKTAY,
METİN ÇULHAOĞLU, AHMET URAL,
ÇAĞATAY ANADOL, UMUR COŞKUN
- 16 İNSAN HAKLARINA DAYALI ANAYASA
- 18 SSCB'DE MADENCİLER
KİMI CEZALANDIRIYOR?
ÖMER BEDİR CANATAN
- 19 ÜNİVERSİTELİ VE TÜRBAN
M.TAHİR HATİBOĞLU
- 20 12 EYLÜL'E ÖDEDİĞİMİZ BEDEL
YALÇIN YUSUFOĞLU
- 22 BUNALIMIN BUNALIMI MI?
YAKUP KEPENEK
- 23 YOL KAZI, KAZAN
ERDAL ATABEK
- 24 BİR HUKUK SKANDALI
HALİT ÇELENK İLE SÖYLEŞİ
- 26 BİR "ASKERİ" NİN DEVLETİ
PROF. BAHRI SAVCI
- 28 "UYGUN ZAMANI" KOLLAMAK
PROF. DR. ZAFER ÜSKÜL
- 30 "NOEL BABANIN SAÇSIZİ
TİPİNDE BABALAR"
VECİHİ TİMÜROĞLU
- 31 GÖRÜŞME
REFİK DURBAŞ
- 33 ZULÜM, SIRÇA KÖSK GİBİ
YIKILIP GİDECEKTİR
ZİHNİ ANADOL
- 34 BAĞIMSIZ KADIN HAREKETİ?
SİBEL ÖZBUDUN
- 34 YANIT
VEDAT TÜRKALI
- 36 DANILOV İLE GENÇ KAZAK
DİLEK A. KANAT
- 37 POLONYA: DEVRİM Mİ
KARŞI DEVRİM Mİ?
AHMET KAÇMAZ
- 40 KİTAP

"DÜŞMAN"

“Yerel” bir terör hareketi bahanesiyle Türkiye'de devlet söyle konuşmaya başlamıştır: “İstanbul'da uygulanan kanunun burada vatandaşla aynen uygulanmasıyla bu terör önlenemez. Benim sistemim olsa çok kısa sürede bunları yok edebiliriz. Benim sistemim uygulandığı takdirde değil insan, ot bile bitmez.” (13.8.1989. Hakkari, Tuğrın, Altay Tokat, Milliyet)

Ya şuna ne demeli: “Bu terör kısa vadede bitecek bir olay değildir. Demokrasi ve insan hakları bir tarafa bırakırsanız olaylar önlenebilir.” (Boğaziçi valisi, Milliyet, 20.8.1989.)

İlginç olan, bu eğilimin, zaten ülkede demokrasiden, kanundan, insan haklarından eser yokken ortaya konmasıdır. Düpədüz bir “soykırım”dan sözde diliyor.

Bu devlet bu toplumun “siyasi sentezi” olamaz. Türk toplumu bu denli gözü dönmüş bir toplum değildir. Ermeni, Arap, Kürt, Türk, Bulgar, Yahudi demeden, öyle pek “sivil” de değil ama, insanca bir ortak yaşam geleneği oluşturabilmistiştir. Ancak, bu geleneğinin sentezi bir devleti kuramamıştır. Demokratik bir mücadele ve katılım geleneği bulunmadığı için Türk toplumu uygur bir hukuk devleti de kuramamıştır. Bunlar târhîsel “kusurumuzdur”; toplum olarak bedelinin ödemesini zorundayız, odluyoruz da. Ama bu devletin kendine bir teorik kusuru olması. Hiçbir sınıfın, zümrenin veya şahsin eğilimini temsil etmiyor.

Düşman rezervi bizimki kadar bol bir devlet tarihine görülmemiştir. Bir “düşman” yaratıp savunmayı kendi varlık koşulu sayan bir ideolojisi vardır. “Düşman” dışarda bulamayorsa içerde, sokakta bulamayorsa hapiste yaratır. Açıktı grevleri dağası-söylemek çok zor ama ikiyle “ucuz” atlattı. Devlet, siyasi mahkumiye karşı meydan muharebesi veriyor. İnsanın son çaresine ve kendini ilgilendiren biricik çaresine “terör” diyor. “Ben seni zaten öldürceğim, sen kendini öldürme” diyor.

Bu ideoloji ve devlet göze görünen kaba kuvvetten ibareti değildir; Türkiye'de sosyal yaşamın değişmez arka planıdır da. Özal gider Demirel, o da gider İnönü (acaba?) gelir ve Türkiye'de çok şey değişir ama, bu şey değişmez; gelene şekil verir fakat ondan hiç etkilenmez. Demokrasi, insan ve hakları, hukuk vs. onun için sadece vesairedirler; esas odur. Dünya değişir, gelişir, uygurlaşırken o durduğu yerde, konumuz bağlamında sözgeli Koçgiri'de Der sim'de veya 12 Mart ve Eylüller'de durur.

Bu değişmez arka plan varken Türkiye'de demokratik bir hukuk devletinden, insan haklarından, uygulığa ilerlemekten sözetsmek ve bunlara dair normlar edinmek olanaksızdır. Türk toplumu kendi sentezi olacak bir devlet oluşturmak, bunun için önce bu mevcuttan özerkleşmelidir. SHP ve DYP muhalefetinin, bunca başka muhalefetin, her seyden önce de muhalefet etmenin, kime karşı, neden ve ne kadar muhalefet olduğunun anlaşılması bundandır.

Devlete savaşacağı “düşman” bırakmamak gerekiyor. Bunun yolu, savaşın onun elinden alıp yürütme olunca SHP ve DYP olunabiliyor. Ona düşman bırakmamak, yarattığı “düşmanı” sahip çıkmayı gerektiriyor. Bu da işte, demokrasile insana ve haklarına, hukuka, özgürlüklerle, salt kendi ülkesiyle bağlı olmayan bir derinlikte sahip çabilmek anlamına geliyor.

Neyse ki, Türkiye değilse bile çağımız böyle köhne yapıların yaşayamayacağı bir perspektife açılıyor. Türkiye'yi oraya taşıyacak enerjik ve entelektüel güçler Türkiye'de vardır ve bunun “manivelasını” da aramaya başlamışlardır. Bu “Onyedinci Türkiye”, güzel insanların ulke si olacaktır. ■

EKONOMİ VE
POLİTİKADA
Görüs
AYLIK DERGİ

TÜCSTAVI

► Sahibi: Şükrü Çelikyapı ► Yayıncı Yönetmeni: Çağatay Anadol ► Yazı İşleri Müdürü: Erdal Şahin ► Yazarlık: GÖRÜŞ Nuruosmaniye Cad. 5/2 Cağaloğlu-İstanbul ► Fiyatı: Yurtçi 2500.- TL Yurtdışı 3 DM. ► Yıllık Abone Ücreti (12 Sayı): Yurtçi 22.500.- TL. Yurtdışı 35 DM. Abone bedelleri Yayın-Dizgi Merkezinin Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi'ndeki 002846-4 (Yurtdışı havaleleri için Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi döviz tevdiyat hesabı No: 616213-5) numaralı hesabına yatırılmalıdır. ► Dizgi: Yayın-Dizgi Merkezi Tel: 527 03 40 ► Ofset Hazırlık: SOS Ofset Tel: 511 25 36 ► Basılı: Teknografik ► Genel Dağıtım: GAMEDA

İllüstrasyonlar: Uğurcan Ataoğlu

KORKU DİYALEKTİĞİNDEN BARIŞ DINAMİĞİNE

Başka içinde birarada yaşama, dünyada varolan iki sosyo-ekonomik sistem arasındaki mücadelenin ortadan kalkmasını gerektirmiyor.

Bu yıl Dünya Barış Günü'nü kutlarken, insanlık tarihinde derin iz bırakmış kimi olayların anlamlı yıldönümlerini de yaşıyoruz: 1989 yılı Fransız Devrimi'nin 200'üncü, 2. Dünya Savaşı'nın 50'inci, insanlığın aya ayak basmasının 20'nci yıldönümüdür. Bu olaylardan günümüzde hala etkisini sürdürün, yakıcılığını koruyanı kuşkusuz ki 2. Dünya Savaşı'dır. 1 Eylül 1939'da insanlığı bin yıllık bir kölelik rejimini dayatmak için saldırdı ve geçen Nazi orduları tarihin en kanlı ve yıkıcı savaşını başlattılar. 55 milyon insanların ölümüne, büyük kentlerin yıkılıp yıkılmasına yol açan bu savaşın sonunda demokrasi cephesi faşizmi kesin yenilgiye uğradı. Militarizmin, dikta rejiminin, ırkçığının bu zaferle birlikte tarihe gömüldüğünü ve bu korkunç dersten sonra insanların savaş kabusunu bir daha yaşamayı asla kabul etmeyeceklerine inanıldı.

Oysa, dünya savaşının bitiminde birdenbir hızlanan teknolojik gelişme, bilim alanındaki büyük sırayı bütün verileri, dengeleri altüst etti. Aslında insanların önüne yeni ufuklar açması, toplumsal yaşama büyük olanaklar sağlama beklenen nükleer enerji yoğun biçimde silah sanayiine yönlendirildi. Tahrip gücü olağanüstü yüksek olan atom bombası savaş sonrasında devletlerarası ilişkilerin üstüne kara gölgесini düşürdü. Diplomasının, hukuk kurallarının yerini askeri güçne güvenerek kendi yaşam biçimini dünyaya egenen kılmak hırsı aldı. Böylece uluslararası ilişkilerde salt kuvvete dayanan politikaların geçerli olduğu bir dönemde girdi. Soguk Savaş diye anılan bu dönemde ikiye bölünmüş dünyada Doğu ile Batı blokları arasında iletişim her bakımdan kesildi, ekonomik, kültürel ilişkiler en alt düzeye indi, karşılıklı güvensizlik ve gerginlik son sınırına dek arttı. Bu durumun sonucu olarak da silahlanma yarışı hızla tırmandı. Dünümüz artık "dehşet dengesi" denilen bir bıçak sirtında yaşıyordu.

Atom bombasının -sonradan pişmanlık duyan- yaratıcılarından büyük fizik bilgini Al-

bert Einstein: "Atom her şeyi değiştirdi, düşünce tarzımızdan başka" demişti. Gerçekten de, savaşın "politikanın başka araçlarla sürdürülmesi" diye tanımlanan islevinin nükleer çağın girişle birlikte sona erdiğinin anlaşılması ne çabuk ne de kolay oldu. Askeri gücü politika aracı olarak kullanmak alışkanlığından vazgeçilmesi için, nükleer bir savaşın uygarlığın ve biyolojik bir tür olarak insanın sonu demek olacağının ortak bilincine varılması gerekiyordu. 1962 Küba krizinin kaldığı alarm zili bu bakımdan yararlı oldu. Dünyayı sıcak savaşın eşiğine getiren bunalımın ardından Doğu ve Batı blokları arasında siyasal diyalog başladığı gibi, iki super devletin stratejik alanda vardıkları kimi anlaşmalarla yumuşama sürecinin zeminini hazırlandı.

Soguk savaşın çalışma ortamından yumuşamanın uzlaşma ortamına geçiş sürecinde Dünya Barış Hareketi'nin katkısı büyük olmuştur. Başta içi sınıfı olmak üzere toplumların çeşitli kesimleri barış hareketi çevresinde örgütlenerek kendi ülkelerindeki siyassal iktidarların dış politikalardan ağırlıklarını duyarular ve farklı sistemlere sahip ülkelerin çatışmaksızın yanyana yaşamamasını sağlayacak barışçı evrim yolunu açtılar. Bu bilinçli ve kararlı çabalar Helsinki Nihai Senedi'nin imzalanmasıyla taçlandı. Helsinki belgesiyle Fransız Devrimi ve daha sonra İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin ürfenli olan bireysel haklara toplumsal bir hak eklenmiş oluyordu. Bunun adı "Ulusların barış içinde bir arada yaşama" hakkı idi.

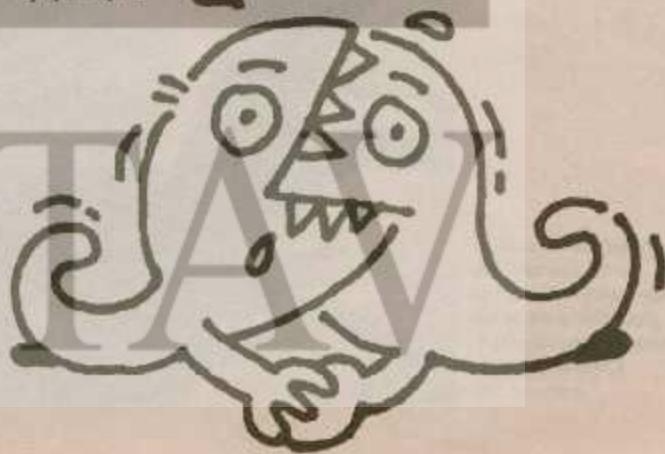
Barış içinde bir arada yaşama, dünyada var olan iki sosyo-ekonomik sistem arasındaki mücadelenin ortadan kalkmasını gerektirmemektedir. Belki de tam tersine, barış hareketinin gerekçesi bu mücadeleden kaynaklanmaktadır. Bilindiği gibi, çağdaş barış kavramı üç temel ögeden oluşur: Barış düzeni gerçekçi, kalıcı ve adil olacaktır. Gerçekçi tutum sistemler arasındaki karışlığın silahlı çatışma-ya dönümsüzsin, belirli kurallara uyularak sürdürülmesidir. Barışın sürekliliğinin vazgeçilmez koşulu da genel silahsızlanmaya yöneliklilikdir. Adaletli barışın anlamı ise, uluslararası sömürgeye dayanan emperyalist ilişkilerin tasfiyesidir. Emekçi yurtuların yükselttiği "Sömürge, savaşsız bir dünya" belgesi pankartları süslemeye yarayan bir söz değil, barış hareketinin özü, motorudur. Bu bağlamda, emperyalist sömürge bir sistem olarak varlığını koruduğu sürece savaş tehdidinin ortadan kalkmayacağı görüşü geçerliliğini

yitirmeyecektir.

Gerçi teknolojik gelişmenin verdiği aşamada savaşın sömürgeci sınıfların çıkarlarına tam yanıt vermediği doğrudur. En gerici çevreler bile savaşın herkes için olumcul olduğunu anlıyorlardır: "Nükleer füzelerin üstünde adres yoktur". Ancak bu durum emperyalist sistemin militarizminden gönül rızasıyla vazgeçeceğinin anlamına gelmez. Nitekim ABD ve Avrupa'da tutucu yöneticiler, uluslararası ilişkilerdeki son olumlu gelişmelere karşı, askeri bütçelerinde kısıtlamaya gitmeyi kabul etmemekte ve -boksör deyişimle- "gardımı düşürmemeliyiz" demektedirler.

Buna karşılık, sistemler arası bir savaşın kaçınılmaz olmadığı da başka bir doğrudur. Doğu'da olsun Batı'da olsun, silahlanmayı azaltarak güvenliğin artırılabilmesi inancı bilinçlere yerleşmeyec basılmıştır. Özellikle 1986 Reykjavik Doruğu ve orta erimli füzelerin imhası (INF) antlaşmasından beri bu yöndeki eğilim belirgin hale gelmiş, dünya kamuoyunda ferahlık yaratmıştır. Gerçi "silahsızlanma-ya dayalı ulusal güvenlik" kavramı henüz açık ve inandırıcı bir doktrin nitelğini kazanmadı. Yine de bu eşsiz fırsatın peşini bırakmamak dünya barış güçlerinin birincil görevi olmalıdır. Her ulusun doğal içgüdüsü olan savunma ve güvenliğin ordularını güçlendirmek değil, eğitim, kültür, sağlık, çevre gibi yaşamı güzelleştiren alanlara öncelik tanıyarak, "silahların caydırıcılığı" yerine silahsız bir toplumsal direnişin engin gücün dayaklı bir "sivil caydırıcılığa" yönelik sağlanabileceğinin inancının toplumsal kesimlerde yaygınlaştırılması, günümüz barış savasının başlica hedefi sayılabilir.

İnsanlık için "korkunun diyalektiği"nden "barışın dinamigi"ne geçmenin zamanı gelip çatmıştır.

AYDIN FOTOĞRAFLARI

*Aydın Devlet Hastanesi'nde, ayağından zincirle karyolaya bağlı Mustafa Tezgör,
"Biz hepinizi seviyoruz!" diyor.*

11 Ağustos, Cuma. Akşamın sıcak kararlığı, Aydın'ın ikinci caddelerinden birine ağıyor. Sıradaki küçük otelin girişine doluştan analar, eşler, kardeşler, otel katibine adlarını yazdırıyor. Çünkü bugün, evlere konuk gidemediler. Birbirlerinden kopmak, ayrılmak da istemediler. Gelir, tucer beşer evlerden alırlar diye kaygılılar. Gündüz sığdıkları SHP binasından, topluca, hemen yakındaki Ege Otel'e geldiler.

Otelin girişinden dışarına sarkan kalabalık, birbirinden kopmamaya özen gösteriyor. Bir kuzgun alçalıp kapacak gibi içlerinden birini, birbirlerine bedenleri degecek denli yakın duruyorlar.

Ana Hanım Sönmez, elektrik direğinin altındaki kırmızı çöp bidonuna oturmuş, oyle bakıyor boşluğa.

Hülya, Ana Hanım'ın yüzünden derine inen kederini ve derinden yüzüne dolanan acısını fotoğraflıyor gazetesi için.

Caddeye aşağı bir on adım kadar yürüyor, dönüyor. Tam dönüşte, hızla gelen bir polis arabasından çıkan amirin yükselen sesiyle kalabalık deviniyor birden. Koşuyorum. "Kocamı serbest bırakacağım kadar burada oturacağımı iste!" diyor Hanım Sönmez. Milletvekilleri araya giriyor, sakınleşiyor ortah.

Hanım Sönmez'in bir oğlu İstanbul'da yaşıyor. Bir oğlu, Aydın (E Tipi) cezaevinde, hemen on dakika ötede ölümle koyun koyuna. Ve bugün Adliye'ye yürüken çevik kuvvetin kaldırımı devirdiği kocası, şu anda gözaltında. Birazdan, kendisi, otelin boğuk, kük kük odalarından birine girecek. Akşamı mı solukluyor, yalnız mı, ölmeli mi ya da tümünlü mi, onu kendisi bile ayırdedemeyecek denli karışık düşünceler, düşümsü düşler ortasında olmalı.

12 Ağustos, Cumartesi. Öğleden önce. Aydın Adliyesi'nin üst koridorunda, onsekiz kadın ve bir erkek çocuk, duvar diplerine si-

ralanmış, kimi oturmuş, kimi uzanmış, kimi yan durmuş.

İnce mi ince bir kadın, eliyle çağrıyor benni. Sesini duyabilmek için çömeliyorum. "İlhan ağbey" diyor, elindeki satış fışını göstererek, hemen önündeki naylon torbada eşyaların arasında yan batmış plastik oyuncak gemiyi göstererek, yanındaki altı yaşındaki oğlunu göstererek. "Oğluma şu oyuncuğunu almış geliyordum, alıdilar beni, bu küçüğü de. Büttün gece beton zeminde yattı bu yavrusuk, günde değil mi?" Bir çare soruyor gözleri, gözlerinden.

İçerde bir oğul: Mahmut Bozcal. Ve ölüme öptürükten bilmiyor şu anda küçük oğlunun gözaltında olduğunu. Eşinin de ve eşinin dizine başım koymuş, duvar ile zemin arasındaki bir köşebent gibi örtün hasta anasının da.

13 Ağustos, Pazar. Aydın Devlet Hastanesi'nin tutuklu ve hükümlilere ayrılan bölümünde, ikinci katta, küçük bir odada, solmuş ve düşmüş bir gül gibi. Başhekim Turgut Özcan, "Mehmet" diye ünleniyor kulağına, uyandırmak için. Belki, Nazım'ın Varna'dan "Memettii" diye çığrılarından daha uzun bir çıkıştı bu. Çünkü doktorla Mehmet Gü'lün arası, Varna'dan İstanbul kadar yakın değil. Mehmet, kulağının dibine ünlenen Mehmet'i duymuyor. Başını, eliyle uyarmaya çalışıyor hekim. Kolunu tutuyor, gövdesini sarsıyor. Nice çabadan sonra "hi" diye bir ses geliyor, içten ve belki bin yıl uzaktan. Başını biraz çevirebiliyor. Bir çift göz açıyor. Kara ve ırı gözbebekleri bulanık. Görüyor mu bizi ya da silinmiş çok eski bir fotoğraf gibi mi algılıyor, bileyorum.

Bir assubayı kolunu belime dolayıp çektiğinin farkına varana değin, başhekimi itleyişini görene deşin, nabzını sayan Dr. Ayşe Ülker'in iteklenişini kavrayana değin, o kadarcık bir süre içinde, hiçbir tepki göstermediğini algılıyorum Mehmet Gü'lün. Doğru, tabuta koymak için nabzın durması gereklidir, yüreğin durması gereklidir. Durmamış daha, derinden derine hafif çarpıyor. Onun için ölü sayılmıyor. Ama ölmüş olmalı bu Gü'l. Eriyerek. Sağalılsa bile, bellii ki, yaşama tam dönenmeyecek.

Hastanenin çıkışına kalabalık. Umutsuz bir haber alınmanın korkusu yüzlerde. Bir ana, Mehmet Gü'lün annesi. Yaklaştı mı bana, öümeye mi çıktı? Karşı karşıya nu geldim, tam çıkaramıyorum simdi. Tuttu beni elleriyle, gözleri, gözlerinden can sorusuna yanıt arıyor. "O zaten zayıf bir çocuktu!" diyor. Ağzından yanıt çıkmıyor bir süre. "Öldü değil mi?" diyor ve yıklıyor yere. Gözbebekimde silinemeyen bir fotoğraf gibi kalıvererek olan yüzüne bakarak, gördüm diyorum, yaşıyor.

► Analar da ölüp ölüp dırıldı. Aydın Cezaevi'nin önünde bekliyorlar. Gerçi açık grevi bitti ama şimdide hastalıklar başlayacak.

Onların çlesi de bitmeyecek.

▲ Onlar da açlık grevi yaptı. Emile Galip Sandalci, Rasih Nuri İleri, Aziz Nesin, Mehmet Ali Aybar, Mina Urgan.

Kamuoyunu duyarlı hale getirmek

Başka birileri altında süregelen 12 Eylül rejiminin yarattığı kanayıcı yaralardan eri önemlisini hiç şüphesiz birer temerküz kampına çevrilen cezaevi oluşturuluyor. Genelinde tepkisiz bir toplum oluşumuz insan haklarının perverasızca ihlali karşısında yeterli bir kamuoyu baskısına olağan vermiyor. 12 Eylül rejiminin halkı örgütlenmesi, depolitizasyon yolunda önemli adımlar atması ve yarattığı konku da bu tepkisizliği güçlendiriyor. Örgütü ve haklarını sahip bir toplumda çok daha güçlü bir kamuoyu baskısı oluşturmak ve hiçbir can kaybına neden olmadan açlık grevlerine yol açan koşulların kaldırılması mümkünken Türkiye'nin özgür koşulları açlık grevinin 52 gün süresine, iki kişinin ölmesine yol açtı. Açlık grevinden ölümün eşidine gelmiş insanlar 12 saatlik bir yolculukla Aydın'a nakledildiler ve burada gardiyaların "hoşgeldin dayağı" ile karşılastılar. Mehmet Yalcıkaya ve Hüseyin Hüsni Eroğlu'nu yaşama çağlayan zayıf iplik bu deyakla koparıldı.

52 gün boyunca çeşitli kuruluşlar ve kişiler açlık grevi desteklemek için çabalarını yoğunlaştırdılar. Kadınlar siyahlar giyerek yürüyüşler yaptı, 11 arkadaşının Bayrampaşa Cezaevi'ne gönderilmesini göze aldı. Gazeteler açlık grevi destekleyen ve 1 Ağustos genelgesinin kaldırılmasını isteyen ilanları doldu. Oltan Sungurlu'nun istifasını isteyen onbinlerce telgraf çekildi, avukatlar açlık grevine başladı, İstanbul gazeteciler yürüyüş yaptı. Dayanışma eylemlerinin en dikkat çekeni yaşıları 67 ile 81 arasında değişen beş aydimizin iki günlük açlık grevleri oldu. Aziz Nesin, Mehmet Ali Aybar, Mina Urgan, Rasih Nuri İleri ve Emile Galip Sandalci, Pera Palas Otel'nde bir basın toplantıyla açlık grevi başladılar. Basın toplantılarında okudukları bildirilerin bir bölümünde söyle demişti: "Hangi siyasi fırın savunucusu olurlarsa olsunlar, insanların göz göre göz göre ölümle terkedilmesine karşı duydugumuz büyük tepki ve acıyla 48 saat süreyle aç kalmaya karar verdik. Belki bu küçük çabamız bir etki yaratır, belki kamuoyunu daha duyarlı hale getirir, belki gencelerimiz yaşamalarını kurtarmaya katkıda bulunur."

Katkıda bulunduğu da. Gazetecilerin yürüyüşü, avukatları açlık grevi ve "Genç Aydinlar"ın Ankara'ya 80 kişilik bir grupla gidip Adalet Bakanı'nı protesto edisine imreyi bu eylem verdi. İki gün boyunca Pera Palas yerli ve yabancı basının, kuruluş temsilcilerinin, gruplar halinde gelen işçilerin, tek tek insanların ziyaretleriley doldu doldu boşaldı. Gelen dayanışma telgrafları ise yurdun dört bir yanındaki cüvari insanların duygularını dile getiriyordu.

Sonuçta açlık grevleri yeni canlara mele olmadan bitti. Ama cezaevlerinin temerküz kampı olma niteliği değişmedi. Bunu sağlamak için insan haklarından yana herkesin deha yapacağı çok şey var. Muzaffer İlhan Erdost'un grevin bitmesinden önce yazdığı yazı, yapacaklarınıza nice önemli olacağını bize hatırlatıyor.

13 Ağustos, Pazar. Öğleye, öğle var. Aydin E Tipi Cezaevi'nin duş girişi. Öntümüzü kesen demir, telgözü ve memetlerin bedenleri. İllerde cezaevi binası. İllerde, karşısında. Saçığın altında polisler, fotoğrafımızı çekiyor kimi, görüyoruz.

Akın Birdal'in elindeki kâğıdın aklı yanıyor güneşte. 23 demokratik kitle ve meslek örgütü adına görüşme isteminde bulunanların adları yazılı kâğıtta. Başsavcyla görüşme istemini, görüşme amacını belirten biriki de tümceccik yazılı.

Dün de geldim buraya. Onbeş dakika kadar bekledikten sonra gardıyan yemeğini yemiş geldi. Milletvekilleri Rıza Yılmaz ve Cum-

hur Keskin, savcıyla görüşmek istediklerini söyledi gardıyan. Gardıyan not aldı. Gitti, bir süre sonra geri geldi, yok dedi. Savcı cezaevindeydi, o da biz de biliyorduk bunu.

Şimdî ise yüzlerce insan birikmiş. Dış nizamiye ile cezaevi binası arasında iletişimini sağlayan o gardıyan da yok. Bir漱urum tel örülerle arasındaki cezaevi binası arasında. Ulkenin insan hakları savunucuları, öğretmenleri, doktorları, mühendisleri, işçileri, öğrencileri, yazarları ve Nevzat Çelik de. Oradan seslenseler binaya ulaşacak sesleri. Protesto alkışının sesi kuşkusuz yankılanıyor binanın duvarlarında, o kadar yakın. Ama bin yıl uzakta cezaevi. Onlarca polis, sivil, resmi, he-

men yanımızda, aramızda, arkamızda.

Güneş kavuruyor. Yandaki kondulardan su getirmiş çocuklar. Sibil. Yere çömelmiş analar, acıyla bekleyenlere, bir görüşme kapısı arayanlara. Bir görevbile oglunu, şöyle bir çini sürebilse, işte otuz adım, bilemedin elli adım ötedeki duvarın içinde gömülü o. Bir sürebilse elini. Bir gözünü, gözüyle sevebilse.

Uçurumun kıyısında zamanı yiyor güneş. İnsan tükeniyor, hemen bizi cezaevinden ayıran çizginin otesinde. İnsan yok oluyor.

AÇLIĞIN 45, 46, 47'nci gününden fotoğraflar bunlar.

Nasıl başladı, niçin başladı, neden bu kadar uzadı, bunları basından az çok biliyor okur. Nerede başladığını, nerede ve nasıl sürdüğünü de. Bunları yinelemek istemiyorum şimdi. Yazsam bile, bu yazı yayınlandıgı gün, nice söz, güncelliğini yitirmiş olacak. Sağlık sürüsünün döküllüsü gibi, belki de ölümler dökülecek ülkemizin toprağına. Eskiticek her şeyi. Onun için şu anda yinelemiyorum bunları.

Tek bir şeyi vurgulamak istiyorum:

Açlık grevinin 38'inci gününde, genelge ve tükük üzerinde düzeltme yapmak için komisyon kuruldu.

İsteme biliniyor içerdiklerin. Dört ana başlık altında toplanabilir: Hava, besin, görüş, iletişim. İnsansal, yaşamalı istemler bunlar. Ve nice açlık greviyle alılmış haklı haklardı bunlar. Birden alınrıverdi içerdeki insanın elinden. Onur kırarak, küçülferek. Biliyor bu. Açılk grevlerinin nedeni de bu, çözülmemesinin nedeni de. Onur kırina, kişiliksizleştirme, kimiksizleştirme, czech boyun eğdirme ile insan olmanın onurunu koruma arasında bir savaşım bu. Bunlara karşın, ilgili bakan, açlık grevinin 30. gününde, siyasi mitcadele veriyor bunlar, ben devletim taviz vermeye deyiwerdi. İçerdekilerin, insan olmanın onurunu ezdirmekleri bir gerecti, ama, istemleri siyaset istemler degildi.

Ilgili bakan, açlığın 38'inci gününde, komisyon kurdu çözüm olarak. Açığın, 45, 46, 47'nci günlerinde, kimi insanlık-dışı, çağ-dışı uygulamaların kâğıt üzerinde kaldırıldığını açıkladı. Kaldırılan şeylerin hiçbir siyasal nitelikli degildi. Ne var ki, açlık, insanların yaşamından 10 yıl almıştı komisyon kurarken, hücre koşullarını düzenlerken 20 yıl almıştı, can almıştı ve can almaktaydı. Bakan, pranga czcasının kaldırıldığını söyleken, açlık grevi komisyonuna prangalamıştı. Yan gözüyle kaç gün daha sofut alabilirler diye kollarak, komisyonun lâzım ona göre ayarlayarak, vitesi onların nabız atışlarına göre değiştirek, gaz ve frene ona göre basarak, ölümle burun buruna sürdürdüğünü çalışmasını.

Yani hava kurşun gibi ağır, solumakta güçlük çekiyorum

Ulkenin toprağına gencicik insanların cesetleri yağacak.

Tabut yağacak.

Yağlığı topraktan ne fişkiracak?

İste daha büyük sorun, daha çetin soru bu.

Aydın Devlet Hastanesi'nde, ayağından zincirle karylaya bağlı Mustafa Gezgör, "Biz hepini seviyoruz!" diyor. Bu sözler, bir veda sözü olmasın istiyorum gene de.

AÇLAR, CUDİ DAĞI VE EVİTA

*Benim gibi bir avuç insan daha umudunu kesmemiştir. Ne politikadan ne de toplumculuktan.
Mama'ların "hey hey"leri, cazın notaları arasında gene de ayakta durmaya çalışıyoruz.*

"Oldukça farklı amaçlara sahip bir sosyal demokrat hareket gücü bir kitle desteğiyle iktidara gelebilir, ancak bu hareket varolan devlet aygitına uyum sağlarsa burjuva devletini daha demokratik bir yönlü yönetmekten başka bir şey yapamaz..."

Pierre Jalée"

laylar yiğilmalı biçimde artıyor. Duyarsızlık, aldmazlık kol geziyor. Bir avuç aydın imzalar toplayarak, gazetelerle ilanlar ve rerek olanlara, kara düzenin acımasız tutumuna karşı çıkmaya çalışıyor. Köşe yazarlarından bir ikisi, bu acımasızlığı yeren, gönüllere işleyen yazılar yazıyor. Ama en yüksek tirajlı gazetenin başyazası bin dereden su getirerek, yaptığı sözde eleştirileri yumusatma çalıyor. Cezaevlerindeki onbinler onulmaz baskilar altında bir eylemi sürdürmeye çalışıyorlar. İktidarın başı ise "bunların işledikleri suçları billyor musunuz, idamla yargılanıyorlar, tedavi kabul etmezse ölürlər" diyor, ekliyor "üzülürüz". Tam anlamıyla televizyon dizilerinin bin sözcükli kısır düşunce sistemi içerisinde, "I'm sorry" vurgulamasıyla "üzgünüm" demeyi bir marifet正在说。

Siyasal partilerin duyarsızlığına diyecek yok. Ana muhalefet partisinin genel başkanı "Açık grevi bir siyasal mücadele aracı olamaz" fetvasını veriyor. Adalet Bakanı ise "Erdal Bey'in de dediği gibi" diyerek taammüden adam öldürmeye varan son kararını, sonuçlarını savunmaya çağışıyor. Diğer sağ partilerden ses yok. Meydanlarda İktidarı yerden yere vuran Demirel bu konuda belirsiz birkaç kelimenin ötesinde bir şey söylememeyi denemiyor bile. Bir gazete (Cumhuriyet) hariç, basın susmayı yeğliyor.

Once su konuya açıklık getirmemiz gereklidir: Açık grevi bir siyasal mücadele aracı olamaz mı? Her yolu siyasetin gereği diye deneyenlere, bu doğrultuda moral değerleri bile silip atanlara göre açık grevi siyaset aracı olamaz.

Bu yargıyı sağın binbir yüze bürünen politikacıları söylese neyse de, kültürel birikiminin çöküğünden kuşku duymadığımız bir sosyal demokrat lider ileri sürüse ona sormak gereklidir: Gandhi'yi ve onun açık grevleri ile do natılmış muhtesem pasif direnişini ne çabuk

unuttunuz. Gandhi böyle bir eylemi bağımsızlık savaşımı içerisinde bir taktik biçiminde değerlendirmiştir. Bu şekilde, politikada etkili araçlar bulmak durumunda olan bir parti liderinin sözlerini yadrigamamak mümkün değil. Politikada etkin araçlar bulamamanın dramatik sonuçlarını kendisi yaşıyor. Aylardır söylemesine karşın iktidarı erken seçime götürmemiyor. Nurukla, demece bazı gayele re erişmemiyor. İnsan böylesine dar görüşlü, at gözlüğü ile olayları değerlendiren siyasetçilerini gördükçe toplumu olmalarını bırakır, gerçek anlamda demokrat olmalarıyla bile yetineceğimizi haykirmak gereğini duyuyoruz.

Açlar sadece cezaevlerinde mi? Yoksulluk diz boyu. Kentlerin gecekondu alanlarında, kırlarda günlük yaşamını sürdürmekten bile yoksun milyonlar var. Gelir dağılımının çarpıklığı: açık. Enflasyonun emeğin sırtındaki somurcu oramı daha bir büyütügüne lise öğrencileri bile öğrendi. Fiziki işkencenin yanında toplumsal işkence inanılmaz boyutlara ulaştı. TV reklamlarında gördüğü bir bisküviyi alamayan babanın dramı herkesçe biliniyor. Ya işsizler? Asgari ücrete talim etmeye hazır milyonları iş kaplarında sürünmesi. Bütün bunların olmadığı bir ülkede yaşıyoruz sanki. Siyasetçilerimiz, işadamlarımız, hatta bir bölgün aydınımız duyarsız ve umarsız. Yiğinlar ise TV dizileriyle beynleri yakanmış salınıyorlar. Türkiye, konuşmayan, işitmeyen, görmenin iç maymunların ülkesi olma yolunda dört nala ilerliyor.

Göçmenler geliyor dalga dalga. İletişim organlarımızda tek ses "Bulgar zulmünden ka-

çan, zorla pasaport verilen soydaşlarımıza bağırmıza bastık". Doğru. Peki ama bulara konut, iş, aş nerede? Şöyle bir düşünelim evsizlik zulüm değil midir, işsizlik zulüm değil midir, eğitim olanaklarından yoksun olmak zulüm değil midir, eşitliğin, özgürlüğün käğıt üzerinde varolması zulüm değil midir? Bugün Türkiye'de ezici coğuluğun durumu bu zulüm sözcüğü ile anlatmak yanlış mıdır?

Doğrulardan korkar hale geldik. Kendi yurttashalarımızdan korkar hale geldik. Onlarla dayanışma içerisinde, birlikte sorunların üzerrine gitmemi ise unuttuk. Bunun en güzel örneği Güneydoğu ve orada meydana gelen olaylar. Bir haber dolaşıyor: "Cudi Dağı boşaltılıyor". Doğru mu, yanlış mı? Resmi bir açıklama yok. Her şey tüm gizlilikte, kapalı kapılar arkasında. Gazetelerden öğrendiklerimizle yetinmek durumunda kahyorum. Gene ana muhalefet partisinin liderine iş düşü. Önce içsileri Bakanından bilgi aldı. Tatmin edici bulmadığını söyledi. Hangi noktalarda verilen bilgi tatmin edici değil? Bunu bilmiyoruz. Sonra yore milletvekillerini yanına almadan bölgeyi dolaştı. Kariyerlerin gölglesi altında illere gitti. Valilerden, kumandanlardan durumu sordu. Fakat bölge halkın mümkün olduğu kadar devre dışında tutulmaya çalışıldı. Partisinin örgüt merkezlerindeki ziarete dişinda yiğinlarla doğrudan bir ilişkisi olmadı. Ertuğrul Özkoç bu yaklaşım "Milli politika atılım" adını veriyor. Bu deyimi ya da nitelemeyi olduğu gibi kabul etmek mümkün değil. Önce bir kavramın ta-

▲ Evita'da beş general sahnesi. Arjantin diktatörü Peron'un eşi Eva'nın yaşamını konu alan müzikale, beş general sahnesi bizim hayatımızdan bir şeyler çağrıştırdığı için izleyenler memnun. Evita'

nimini yapmamız gereklidir. Neden "Milli Politika?" Bir siyasa partinin resmi devlet politikası ile özdeşleşmesini ulusal politika diye adlandırmamız mümkün değil. Milli politika ülkedeki değişik siyasi görüşlerin ve toplum katmanlarının üzerinde düşün birligine varlığı siyasal strateji ve davranışlar bütünlüdü. Bir kere daha yineleyelim, devlet politikası ayrı bir şemdir, ulusal uzlaşmanın sonucu olacak politika ayrı bir şemdir. Genellikle devlet politikası bir sınıf politikasıdır. Tartışmadan, sorgulanmadan ulusal politika biçiminde kabul edilemez. Bugün Güneydoğu'da izlenen politika bir milli politika olsamdan çok devlet politikasıdır. İrdelenmesi, sorgulanması gereklidir. Aynı şekilde Kıbrıs'ta, bir çıkmaza doğru gittiği görünen politika da bir devlet politikasıdır. Bir yandan yüzde 21 ile iktidarda kalınamayacağımı ileri sürecekse, diğer yandan iktidarın oluşmasında başrolü oynadığı devlet politikasını milli politika diye düşünmeye başlayacaktır. Bu bir yerde tek parti ve ondan sonraki dönemde dış politikanın tartışılmaması geleneğini anımsatmaktadır. O günlerde dış politika iktidar ve muhalefet partilerince ortak bir politika gibi kabul edilirdi. Muhalefetin o günlerde dış politika konusunda susmasının, var olan politikayı ulusal politika biçiminde algılamasının sonuçlarını (olumsuz sonuçlarını) bugün bile hissediyor. Son yillarda gündemi oluşturmaya başlayan Türkiye ile KKTC'nin çelişik davranışlarının temelinde de iki ülke iktidarlarının devlet politikalarındaki çıkar ilişkileri yatmaktadır.

Kıbrıs'ta olan gelişmeleri tam bir özgürlük içerisinde değerlendirdiğimizi söyleyemeyiz. Dikili Festivali'nde yapılması düşünülen iki Kıbrıs paneli de engellendi. KKTC'nin ana muhalefet partisi lideri konuşulmadı. Bunu anlamlı üzerinde kamuoyunun çok durmadığı açık. Türkiye'nin bağımsız bir devlet olarak tanıdığı KKTC'nin ana muhalefet partisine getirdiği yasaklar bu ülkenin bağımsız bir devlet olarak tarafımızdan kabul edilmeyi anlatan bir olgudur. Acaba, Batılı bir ülkenin siyaseti liderlerinden herhangi birinin söz hakkını böylesine kısıtlayabilir miyiz? Üs-

telik bu kısıtlamayı emniyet genel müdürlüğü kanıyla yapabilir miyiz? Kıbrıs'taki gelişmelerde gözlerden irak tutulmak istenilen bazı olaylar bulunmaktadır. Özellikle KKTC içerisinde uluslararası çeşitli ilişkiler ile ün yapan bir tekelin siyasal egemenliği ileri sürülmektedir. Bunu yetkili merciler yalanlamıyor. Sadece olayın açıklamak isteyenlere konuşma yasağı getiriliyor. Anlaşılan odur ki Kıbrıs'ın kuzey ve güneyinde yer alan iki toplumun liderlerinin, bazı ekonomik ilişkilerin doğrultusunda davranışları gittikçe güçlenen bir kamı. Bu kamının getirdiği bir başka olgu da, her iki taraf yetkililerinin bugünkü statüyü bir süre daha devam ettirmek istedikleri, kökü bir çözüme yanaşmadıklarıdır. Bugünkü statünün devam etmesi iki toplumda da budaklarla bazi ekonomik güçlerin işine gelmektedir. Olaylar bu tür düşünceleri ve kuşkuluları gündeme getirirken, siyasal partilerimizin kayıtsız şartsız Denktaş'ı desteklemesi ne sonuç verecektir? Bunun yanıtı açıkta, mevcut statünün bir süre devam ve çözümzsizliğin sürdürülmesi. Kıbrıs olayına işin başından bu yana sağlıklı bakılmadığı artuk bilinen bir gerçekdir. Bu nedenle adaya yönelik politikaların yeniden gözden geçirilerek, çözüme gidecek yolların açılması zorunlu hale gelmiştir. Toplumumuza dört bir yandan saran duyarlılık, umursamazlık bu gerçeklerin görülmemesini, tartışılmamasını ve sonuçta doğru yolun bulunmasını da engellemektedir.

Kapalı bir toplum olduğumuzı kuşku götürmez. Dünyadaki gelişmelere kapalıyız. Ülkemizde, bizleri yakından ilgilendiren olayları kapalıyız. Basın ve iletişim araçları bize olayları kafes arkasından seyyertiştir. Cezaevindeki, çevremizdeki açıla karşı ılgısız, ıssızlığı karşı umursamazız, Kıbrıs'ta neler olduğunu araştırmaya lütfeniz, Güneydoğu sıcak kestane olduğu için elimizi bile uzatmıyoruz. Bize doğru sunulanları irdelemeden kabul etmek işimize geliyor. Türküler, şarkilar, festivaller tek avutanımız. Bunları dinlerken, seyreden görevini yapmış insanların iç huzuru ile basıyoruz alkış. Açıkhava Tiyatrosu'nda günlerce yer alan caz yıldızları basınımızın baş köşesinden inmiyor. "Mama

I want to sing" müzikali ile coşuyoruz, oyuncunun sonunda Mama'nın temposuna uyarak "Hey hey"lerle alanı inletiyoruz. O coşkuya bir toplumsal olayda, bir protestoda göstereyoruz. Şimdi de ise en büyük avuntumuz "Evita".

"Evita", unlu Arjantin diktatörü Peron'un eşi "Eva Peron"un yaşamını konu alan bir müzikal. O dönemi, Arjantin'in bağımlı ekonomisini, demokrasiden yoksun siyasal yaşamını, geleceğinden umudunu kesmiş insanların umutsuzluğunu animsatan bir yapıttır. Güzell bir müzikal, sanırım iyi de temsil ediliyor. Beş general sahnesi, vakıf olayı hep bir şeyle çağrıştırıldığı için herkes memnun. İstanbul Anakent Belediye Başkanı bile oyunun "siyasal içeriğinden" övgüyle söz ediyor. Bir köşe yazarımız da oyunda açıklamaları yapan kişi olarak yer alan CHE'ye başımımız gösterdiği ilgi ile, CHE'nin kitaplarına, resimlerine konan yasaklar arasındaki tezada haklı olarak değiniyor. Korkarım, CHE'yi sahne de alkışlayan 1968 kuşağı da bir nostaljiyi yansıtıyor. Ama Simon Signoret'nin dediği gibi: "Özlemin eski tadı yok". Evita'yı kissadan hisse çıkararak izleyen, alkışlayan tatlı su aydınları, on yıllar sonra Arjantin'in gene Peronist politikalardan başka çıkar yol bulmadığını düşünüyor.

Evita'yı kissadan hisse çıkararak izleyen, alkışlayanlar, on yıllar sonra Arjantin'in gene Peronist politikalardan başka çıkar yol bulmadığını düşünüyor.

*Pudsahum bir dirahte döndü kim güya vatan
Her dakika bir baltadan bir şahsi hali
kalmıyor*

*Gam değil amma bu mülkün böyle elden
çıkması*

Gittide zulmetmeye elde aham kalmıyor...

Sosyal Demokrat Parti'nin genel sekreteri "Sahnede dört Evita kabulümüz ama, gerçek yaşamda bir Evita'ya bile tahammülmüz yok" demektedir. Doğru söyle ne denir! Çevremizde oylesine Evitalar'la dolu bir dünya var ki. Evita'nın kadın olması bir şeyi değiştiremez, erkek de olabilir. Çünkü Evita bir cinsiyeti değil, elliği bağlı bir halkı aldatan siyaseti simgeliyor. Sanırım umursamazlığımız, alırmazlığımız, yıldızmışlığımız bu gerçeği görmemek bizi alıkoyuyor.

Umutsuzmuyum, sanımm... Benim gibi bir avuç insan daha umudunu kesmemi. Ne politikadan, ne de toplumculuktan. Mamaların "Hey Hey"leri, cazın insanımıza bir şeyle ifade etmemen notaları arasında gene de ayakta durmaya çalışıyoruz. Yıktırımızı arkadaş bırakıksa bile dillerimizde bir soluk:

Tepeden turnaşa sıır güléri

Yığıldım, aslanım burda yattıyo...

Devam ediyoruz yolumuza.

da bir cinsiyeti değil, elliği bağlı bir halkı aldatan siyaseti temsil ediyor. Ama sanırım umursamazlığımız bu gerçeği görmekten bizi alıkoyuyor.

KUZEY'İN YENİ BASTİLLER'İ

Zengin Kuzeyliler'den hiçbir, yalnızca geçen yıl borç faizinden ceplerine giren 43 milyar doların bir cent'ciğine bile dokundurmak niyetinde değil.

egtigimiz 14 Temmuz'da Fransız Devrimi'nin gökemli kutlamalarında basınımızın aslında hepimizin erekten öğeler taşı UZYEY-GÜNEY ya LLAR diyalogu di umhurbaşkanı Bay nya ülkeleri temsil ländirilan sanayi tükümet başkanlığı plama girişimi tam Dogrusu Bay Mit eklesseydi 200. yil iminin kardeşlik trilyon 300 milyar ncü Dünya halkı a alabilecekti. Şim yaşı bir Vietnam Khac VIEN, Fransızlık yıllarda bir ak bilinçlenme sü Monde Diplomasi ilgili yazda su Düşüncelerimizde 2017 Ekim Devrimi'nce daha da belirlihuriyeti almış harsılığı, ne gittikçe

▼ "Yoksullar", "zenginler'in umurunda değil. Peru başkenti Lima'da kadınlar hayat pahalılığını protesto ediyor ama gelişmiş Batı ülkeleri bu konuda duyarsız.

ilerleyen işsizliği, ne dünya savaşını önleyebilen kuru bir parlamentarizm çukuruna gömüldükçe gömültüyordu”

Gerçekten de durum bugün, örneğin 50 milyar dolar borçlu, politik tutukluları işkencelerde öldürülün Türkİyeli yurtseverler, aydınlar için; yalnızca 1988 yılında Madelin ve Cali kartellerinin çıkarı uğruna 17 bin kişinin katledildiği Kolombialılar için; Rosario'da, San-Miguel'de "açız" diye supermarketleri yağmaladığı sırada mitralyözlerle taranan yüzlerce Arjantinli, El Salvadorlu için; açlıkтан ölen 250 bin Sudanlı için; ve Israel kurşunlarıyla öldürülün Filistinli yurtseverler ve de tüm Üçüncü Dünya halkları için, bundan çok farklı değildir. Bay Mitterrand Fransız Devrimi'nin yetmezliğini 200, yıldönümü kutlamalarında yoksullarla-zenginleri bir masaya oturtarak gidermeye çabalar gibi bir izlenim vermeye çalışıyordu. Paris'e çağrıldığı 20'yi aşın Üçüncü Dünya ülkesi devlet ya da hükümet başkanlarını görkemli bir biçimde karşılamada hiç kusur etmediği söylenebilir. Ama bu 20 yoksul konuğun yine de neden 7 zenginin yerleştirildiği ünlü Marine Oteli'ne değil de hep birlikte Crillon Oteli'ne götürüldüklerini söyle bir düşünmüş olmaları olasıdır. Hiç kuşkusuz bu iç burukluğu, onların arasından seçtileri 4 temsilcisinin ortaklaşa yayınladıkları deklarasyonu desteklemelerini engellemeyecekti.

Dört yokşul yayıldıkları deklarasyonda: "Paris'e çağrılmış zengin ülkeler temsilcileri ve öteki Üçüncü Dünya ülkeleri temsilcileri nezdinde yapıkları girişimlerden gelişmiş ülkelerle, gelişmemiş ülkeler arasında görüşmelerin başlamasının tam zamanı olduğu kanısına vardıklarını, bunun için zirvede bir toplantıının ortaya konulmasını ve bu zirvede global ekonomik sorunları, ona bağlı çevre sorunlarının ele alınması şürecinin başlatılmasını" resmen istiyor ve duyuruyorlardı.

görüşmenin "politik" bir yaklaşımı içereceği, "teknik işlere politikanın karıştırılmaması" gerektiğini söyleyordu. Japonya'nın en yetkin temsilcisi Sununu da Amerika'nın görüşlerine katıldıklarını "en iyi yöntemin borçlularla-alacaklıların karşılıklı bir masaya oturtulması değil, ulkeden ülkeye değişen ödeme kapasitelerinin gözden geçirilmesi olduğunu" söyleyordu. Almanya şansolyesi Kohl için durum aynı, Bayan Thatcher için ise bir "tuzakta".

Kendi ulusal devriminin ilkelerini yoksul Üçüncü Dünya ülkelerinin düşleriyle harmanlamak isteyen Bay Mitterrand ertesi gün televizyonda yaptığı açıklamada: "Tuzak kurmakla suçlandım" diye başladı konuşmasına. "Hepsi laf bunların. (Yoksullara destegimin) çelikşili, tuzak, pusu kurma sözçükleriyle kesinlikle açıklanamayacağım düşünüyorum. Onlar gibi, yani Güneyiller gibi, böyle bir çıkışın bir başlangıç olmasına inandım ve de o nedenle onları da deklarasyonlarını da destekledim..."

Marine Otelli'nde bu açıklamayı dinleyen dünyamızın oteki 6 zengini hiç kuşkusuz kışkıs gülüyordu, Bay Mitterrand'ın son 6 yılda özellikle bütçe gelirlerini başkan olduğundan bu yana Ortadoğu'ya yaptığı silahlarla, Mirage uçakları, termo-nükleer santrallerle tam tamina üç katına çıkardığını bilerek ve de Bay Mitterrand'ın borçlarının ödenmesinde hiç kimseye kusur ettirmedigini anımsayarak...

200. Kutlama törenlerinde Üçüncü Dünya ülkeleri için ortaya çıkan gerçek tüm boyutlarıyla su olmustur: Zengin Kuzyeliler'den hicbiri yalnızca geçen yıl borç faizinden cephelerine giren 43 milyar doların bir cent'cigine bile dokundurmak niyetinde degillerdir. Üçüncü Dünya halkları için borç ödemeye yalnızca ve yalnızca teknik bir sorundur. Politik olamaz. Bu 1789'da ayaklanan Paris halkına karşı "Pasta yesinler" dediği söylenen Kralice Marie-Antoinette'ten hile dahu büyük bir duyarlılığın tipik bir örneğidir. Dünün Paris'i'ndeki baldırı ciplaklar "Kardeşlik-Eşitlik-Ozgürlik" dize Bastil'e yürülerken, simdi onların tüm bu istemleri açıktan ölen yüzbinlerin, kurşunlananların, 1 trilyon 300 milyar dolar borçlarıyla Üçüncü Dünya halklarının istemleri, talepleri olmustur. Bu istemleri yerine getirebilmek, kendi kurtuluşları ve dünyamızın kurtuluşunu gerçeklestirebilmek için Kuzyeliler'in yeni Bastilleri'nin kesinlikle düymesini gerektigi bilincine daha çok varmakta, daha çok dünya metropollerindeki Bastiller'e yürümektedirler.

Ve hiç kuşkusuz Kuzey'deki Bastiller bir-
gün düşacaktır. ■

8-9 Ağustos ekonomik kararları

KONVERTİBİLİTE Mİ?

Kararlar konvertibiliteye gitmek, ithalatı serbestleştirmek amacıyla yönelik olamaz. Ancak, bu kararlar başarılı olursa TL'nin değeri her gün düşürülerek konvertibiliteye geçilir.

Türkiye ekonomisine yön verme konusunda alınan kararlara bir yenisidir, 8-9 Ağustos kararları ile eklenmiş bulunmaktadır. 24 Ocak 1980 kararları da dahil olmak üzere alınan kararlarla Türk ekonomisinin sağlığı ve uluslararası güvenilirliği artan bir görüntüye kavuşturulduğu iddia edilmesine rağmen, Türk Lirası devamlı değer kaybeder halde gelmiş, ülkenin siyaseti hedefleri içerisinde yabancı para hakimiyeti giderek artmıştır. Geçen yila kadar siyaseti iktidarı devamlı destekler görünen işadamları son alınan kararlar karşısında vermiş oldukları beyanatlarla kararlara karşı çıkma gereksinimi duymuşlardır.

8-9 Ağustos kararları gerçekle olumsuz nitelikteki ekonomik gelişmelerden kısa süre kurtulabileceğini yönelik, çok ncele alınmış kararlardır. Bu kararlar iddia edildiği gibi konvertibiliteye gitmek, ithalatı serbestleştirmek amacıyla yönelik olamaz. Ancak, söz konusu kararlar başarılı olursa Türk Lirası'nın değerini her geçen gün biraz daha düşürmek suretiyle konvertibiliteye geçilebilir. 8-9 Ağustos kararlarının çerçevesi "Türk Parası Kiyimetini Koruma Hakkında 32 sayılı Karar"la çizilmiş bulunmaktadır. Kararın 5. maddesi hükmü uyarınca "Yabancı paralar ve altının Türk Lirası karşısındaki değeri, Merkez Bankası'na tesbit edilen usuller çerçevesinde" belirlenecektir. Yine aynı kararın 6. maddesinde yer alan düzenleme gereği olarak da "Bankalar, yetkili müesseseler ve özel finans kuruluşları döviz mevcutlarını, bankalıka testbi edilecek olan ve esaslar çerçevesinde Merkez Bankası'na" devredecektir. "Merkez Bankası'na olan döviz yükümlülüklerini tamamıyla yerine getiren aman kuruluşlar Merkez Bankası'na öngörülen diğer şartları da yerine getirmek kaydıyla, Merkez Bankası bünyesinde kurulan döviz ve efektif piyasalarına katılarak, döviz ve efektif ilişkisi her türlü işlemi Merkez Bankası'na belirlenecek kurallar dahilinde" yapabileceklerdir.

Görlüyor ki döviz fiyatlarının olumunuda Merkez Bankası kararları etkili olabilecek, döviz yönetimi yetkisini yine Merkez Banka-

si kullanacaktır. Bu kararların temelinde yanın neden Türkiye'nin bugünkü görünür döviz sıkılığında gerçekçi olmaktadır. Bir başka anlatımla Türkiye'nin bugünkü döviz stok rakamları sağlamı değil.

Diger yandan, konvertibiliteye geçiş aşamasında döviz alım satım fiyatları serbest bırakılmıştır. Dolayısıyla böyle bir durumun konvertibiliteye müsait bir ortam hazırlayaçağrı tartışmalıdır.

8-9 Ağustos kararları Türkiye'nin döviz talebini artıracaktır. Çünkü ithal malların maliyetinde ortaya çıkacak düşmeler ithal mallara talebi artırabilecektir. Alınan kararın görünür amacı iç piyasada ortaya çıkan fiyat artışlarını durdurabilmektir. Oysa bu iddia gerçek değildir. Çünkü ithalat maliyetindeki düşüşü sağlayan önlemler, döviz satışlarını hızlandırmak suretiyle Türk Parası fazlalığını piyasadan çekebilmek için alınmıştır.

Milli para bollugunu giderebilmek için dış ekonomik dengelerin bozulmasına göz yuman bir karar kanıtmak eşeine az rastlanan bir davranışını özelliğini taşımaktadır.

Ülke içerisinde döviz talebinin karşılayabilme için 32 sayılı kararla bazı önlemler alınmıştır. Orneğin kararın 4/a maddesi hükmü uyarınca "Türkiye'ye döviz ithali serbesttir, hiçbir kayda tabii tutulamaz ve menşeî arastırılamaz." Kanıtmak bu düzenleme hukuk kurallarına aykırıdır. Çünkü ülkeye giren dövizin bazı durumlarda menşenin araştırılması gerekebilir. Söz konusu döviz ne karşılığı hangi tür bir işlemle ülkeye getirilmiştir? Bunu yeni düzenlemeler ile araştırma olağanı ortadan kaldırılmış olmaktadır.

Dışarıda yerlesik kişilerin Türkiye'de borsaya kote edilmiş menkul kıymetleri satın alma serbest bırakılmıştır. Türkiye'de yerlesik kişilerin ise bankalar ve özel finans kuruluşları aracılığıyla yabancı borsalarda kote edilmiş menkul kıymet satın almaları ve bu kıymetlerin alıcı bedellerini yurtdışına transfer edebilmeleri serbesttir.

32 sayılı kararın 17. maddesi hükmü uyarınca Türkiye'de yerlesik kişilerin yurtdışından aynı ve nakdi ve gayri nakdi kredi sağlanmaları da serbest bırakılmıştır. Ancak bu tür kredi alımları belli koşullara bağlıdır. Kredi işlemlerinde denetim kısa ve orta vadeli olmalarına göre değişmektedir. Bir yıl dan kısa vadeli kredilerin izlenmesi ile ilgili kuralları belirleme yetkisi Merkez Bankası'na aittir.

1989 yılı içerisinde ortaya çıkan iç ekonomik gelişmeler ve enflasyonun özellikle zorunlu tüketim maddeleri üzerindeki olumsuz et-

kisi nedeniyle abnan bir dizi önlem sonucunda emisyon hacmi artmıştır. Piyasadan para çekmek ve bu suretle fiyat artışlarını durdurabilmek için başvurulan yeni yöntemlerden biri de başka bir adla konvertibiliteye geçiş olarak Türk halkına sunulmuş bulunmaktadır. Yukarıda açıklanan nedenlerden dolayı 32 sayılı karar konvertibiliteye geçişini sağlayacak özelliklerden yoksundur. Çünkü bu kararla döviz yönetim yetkisi Merkez Bankası'na verilmiştir.

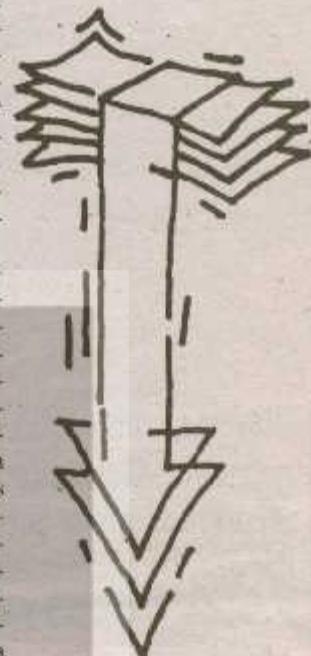
Merkez Bankası özellikle 1989 yılında bazı oldu bittilerle karşı karşıya kalmış, bunun sonucunda para yönetimi yetkisini ve piyasada para dolasımı üzerindeki etkisini yitirmiştir. Dolayısıyla döviz yönetim yetkisinin kullanılma sınırlı olabilecektir. Ekonomimizde var olan çok başlı yönetim sonucunda, ekonomile ilişkisi bulunmayan kişilerin almış oldukları kararların sonuçları emisyon hacminin giderek artmasına neden olmuştur. Bu artış, fiyat artışı üzerinde etkili olmaktadır.

Siyasal oturının temsilcileri tarafından yapılan tasarruf çağrısının olumlu sonuç vereceğini düşünmek doğru değildir. Çünkü tasarrufa çağrıların etkili olabilmesi için tasarrufa çağrılan kişilerin tasarruf yapabilir özelliğinin bulunması gereklidir. Oysa tasarrufa çağrınlardır üst gelir grubunda olanlar değil alt gelir grubunda olanlardır. Üst gelir grubunda olanlara yapılan tasarruf çağrıları 8-9 Ağustos kararlarında yer almaktadır. Bu karar, gelençice yurtdışında ihracatçıların döviz bırakma oranı yüzde 20'den yüzde 30'a çıkarılmıştır. Ayrıca yurtdışına döviz transferi konusunda da serbesti getirilmiştir. Yani böylece Türkiye'de kazananlar birikimlerini yurtdışında da değerlendirebileceklerdir.

8-9 Ağustos kararları yurtdışına döviz çıkışını özendiren, buna karşılık yurtdışında ortaya çıkacak, fakat kaynağı hiçbir vakit arastırılamayacak olan fonların yüksek maliyetle ülkeye geri dönüşünü ve böylece sayıca belli olan bir kesime ekonomik egemenlik sağlayabilecek özelliğe sahiptir. Böyle bir kararın uygulanması Türk halkını daha da fakirleştirecek, gelir bölünümünü daha da bozacaktır.

Türkiye ekonomisini, dış para birimlerini daha güçlü kılmak suretiyle yönlendirme amacıyla yönelik olarak Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarı'nın bağlı bulunduğu bakanlığa "istisnai olarak bedelsiz ithal izni verme" yetkisi sağlanmıştır. (32 sayılı karar madde: 20) Bu yetki ithalat işlemlerinde özel maddi avantaj temin etme olağanlığını doğuracaktır.

Yurtdışına servet transferi konusunda kararda yer alan düzenlemeler Türkiye'de elde edilen fonların yurtdışına çıkarılmasına ortam hazırlamaktadır. Bu fonların bir bölümü dış kredi olarak Türkiye'ye geri dönebilecek, böylece yurtdışına fon aktarılmasına yasal olanak sağlanmış olacaktır. Bu durum ekonomide milli para hakimiyetini azaltacaktır, daha başta bir anlatımla Türk Lirası'nın her gün değer kaybeden bir ölçü birimi haline dönüşmesine neden olacaktır. Bu tür ekonomiler gittikçe fakirleşmeye mahkûmdur.

Yurtdışına servet transferi konusunda kararda yer alan düzenlemeler, Türkiye'de elde edilen fonların yurtdışına çıkarılmasına ortam hazırlıyor.

MARKSİSLER TARTIŞIYOR

12-13 Ağustos'ta "Birlik" konusunu tartızmak üzere yurdumuz Marksistlerinin önemli bir bölüm biraraya geldi. Gencay Gürsoy'un yönettiği oturumlarda 60 kişi söz aldı. Sosyalist hareket açısından büyük bir önemi olan toplantıya değerlendirmek üzere GÖRÜŞ'ün bu sayısında genişçe bir yer ayırdı. Bu genelik "Nasıl bir parti?" sorusunun bu ay yayınlanacak bölümünü Ekim ayına ertelememizle yol açtı. 12-13 Ağustos toplantı hakkında Gencay Gürsoy, Metin Çulhaoglu, Umur Coşkun, Ahmet Ural'ın değerlendirmeleri ile Halil Berkay ve Çağatay Anadol'un toplantıda yaptıkları konuşma metinlerini okurlarımıza iletiyoruz.

Gencay Gürsoy: Sosyalist birlik mi sosyalist ayrışma mı?

Istanbul Mülkiyeliler Birliği'nin Kuruçeşme'deki lokalinde, 12-13 ve 19 Ağustos 1989 günlerinde yapılan toplantı, sosyalistlerin birliği yolunda bugüne dek atılan adımlar arasında başlıca iki ayırdı: Bunlardan birincisi, inşaatının belirli bir ya da birkaç siyaset grubun damgasını taşımaması, ikincisi ise birlik sorununa oldukça farklı açılardan yaklaşan çağrıcıların ortak ürünü olmasıydı. Bunlara eklemeyle bir üçüncü özellik ise, çağrıcıların böyle bir girişimin ciddiyeti ile başa düşülecek bir "ağırlığı" iyİ kötü temsil edebilmeliydi. Gerçi bu son sözünü ettiğim ağırlık, toplantıın ilk yarım saatı daha dolmadan, İşçi Birliği adlı bir derginin, Metin Okkes adlı yayın yönetmeninin "palyaçoluk", "burjuva kuyrukçuluğu" gibi veciz nitelikleriyle hızla gramaj kaybetmeye başladığa da,

da ha sonra kürsüye gelen Ertuğrul Kürkü arkadaşımızın buralara dövüşerek geldiğimizi uygun bir ses tonu ile anımsatan konuşması, kayıpları yeniden dengelemekle kalmadı, ağırlığımızı hissedildir bir oranda artırdı. Bu arada, bedeninde geçmişinin soyuluğuna takılık edecek yara izleri bir yana, adam gibi bir hapislik ve işkence anamnesi bile bulunmayan benim gibi de çaktırmadan bu taçlandırmadan nabızını almış oldu.

Yaklaşık 150 kişinin katıldığı ve 60'ın üstünde konuşmanın yapıldığı toplantıın beklenenin üstünde ilgi gördüğü, bugüne dek ulaşılamamış bir ölçülüük içinde sürdürülebildiği söylenebilir. Yaklaşık 150 kişinin katıldığı ve 60'ın üstünde konuşmanın yapıldığı toplantıın beklenenin üstünde bir ilgi gördüğü, tartışmaların tek boyutluğuna ve yer yer sügiktan kurulamayan içeriğine karşı, kavgaya dönüştürmeden, bugüne dek ulaşılamamış bir ölçülüük içinde sürdürülebildiği ve tasarlanan asgari hedefe hiç olmazsa bıçimsel yönden yaklaşımını söyleyebilir, bilesimi üzerinde bazı tereddütlerin dile getirilmesine karşı, tartışmaları orgullemek üzere 37 kişilik bir grup oluşturduğunu memnuniyetle kaydedebilii-

riz. Ancak bana öyle geliyor ki, bu başarının anahtarları sayılabilicek, yukarıda sıraladığım nitelikler arasında yer alan, çağrıcıların heterojen yapısı ve birlik sorununu ele alıstaki değişik yaklaşımları, toplantıın aynı zamanda zaafının da kaynağı oldu. Bu zaaf toplantıın asıl amacının netlik kazanmamasına, birlik konusunda beslenen niyetlerden hiç olmazsa bir kısmının örtülü kalmasına yol açtı. Çağrıcılarından, benim de içinde bulduğum kimlerince sadece koşullar böyle gerektirdiği için değil, böylesi daha doğru olduğu için vazgeçilmez sayılan bu çok renklilik özelliği, çağrı metninde "... Sosyalistlerin örgütSEL birliği, program ve demokratik merkeziyetçilik temeli üzerinde eğilim farklılıklarını meşru kabul eder" gibi oldukça silik ve biraz gölgeli bir ifadeyle girebilmiş olmasına karşın, toplantıya katılanların bir bölüm için, çağrıının demokrasi anlayışının boyutları bakımından anlamlı bir ipucu sayılmış ve katılımın bir oranda artırılmıştı. Metnin kaleme alınışında hazır bulunanların anımsayacakları gibi, son dakikada benim ismimin üzerine kabul edilen "eğilim farklılıklarını" ibaresi, bu tezî kesin olarak reddeden üçtan gelen kursı israr üzerine "demokratik merkeziyetçilik temeli" ibaresi ile, sözde dengelenmek istenmişti. Marksist bir partide bu iki yaklaşımın yan yana var olup olmayacağı tartışmasını simdilik bir yana bırakalım.

Toplantı boyunca, hemen hepsi sol dergiler çevresindeki arkadaşlar tarafından yapılan 60'ın üstündeki konuşmanın çok büyük bir çoğunluğu, çağrı metninde "meşru" kabul edildiği ifade edilen "eğilim farklılıklarını"nın, ayıredici sınırlarını ustaca(!) alıntılar yaparak tanımladıkları ortodoks Marksist-Leninist çerçevesinin sadece içerişi için geçerli olduğunu var sayıyordu. Bir konuşmacı bu geçerliliğin temel ilkesini şöyle tanımlıyordu: "Ancak birlik platformunda asla tartışmak istemeyeceğimiz temel ilkeler var. Bizce sosyalistlerin birliği genel olarak Marksist teori, özel olarak da ulkedeki sınıf mücadeleci açısından devrimci şiddetin işlevi ve önemi konusunda tereddütlerin bulunduğu ortamda tartışılamaz". Gerçi ancak tek ayak üzerinde "silih omuzda" durulabilecek bu alan içinde, sarışın ya da esmer, kısa ya da uzun boylu Marksist Leninistler dışında ne gibi farklılıklar meşru kabul edildiği ortaya çıkmıştı ama hiç olmazsa çizginin ötesinde kalanlar için de, "Devrimci Blok", İşçi Birliği, "Devrimci Cephe" gibi yaşama alanları var-

dı. Ayn konuştan bu mekândaki meşruiyet alanını ise şöyle tanımlıyordu: "Devrimci Blok, burjuva devleti devrim yoluyla parçalama perspektifine sahip herkese aittir. Bu ilke esas kalmak üzere somuta ve ayrıntıya ilişkin her şey tartışılmabilir".

Demek iç halkaya girebilmek için bizim çağrı metninde sıralanan ve kimlerince çok sert bulunan ilkeler ne kelime, "burjuva devleti devrim yolu ile parçalama perspektifi" bile yetmiyordu, "devrimci şiddetin işlev ve önemi konusunda tereddütleriniz" de bulunmayacaktı.

Kendisini haksız yere "şirretlik"le suçlayan çok sevimli bir genç arkadaş, anımsadığım kadarryla Hegel'in uzaydaki vertikal postürü'nün 180 derecelik dönüşleri ve toplantıda bulunmayan Murat Belge ile ilgili teorik açıklamalara dayanarak adlarını sıraladığı bazı arkadaşların "reformist" oldukları sonucuna vardı, onların salonu terketmelerini ve "devrimcileri" rahat bırakmalarını istediler. O strada toplantıya başkanlık eden ve ismi diskalifiye edilenler sırasında bulunmamayan ben denizin, konuşmacıdan salonu terketme izni istemesi üzerine patlayan kahkahalar bu keskin sınıflamanın etkisini biraz hafifletti ise de, daha sonra söz alan bir arkadaş kendisinin, bir başkası ise üyesi olduğu partinin hiç de reformist olmadığını kanıtlamak üzere uzun uzun gerekçeler stralamak zorunda kaldı. Böylece başlayan reformizm-devrimcilik tartışması, iki uzun gün boyunca toplantıın ek seninden uzaklaşmadı. Görümüş geçirmiş bir iki arkadaş dışında, hemen her konuşmacı "birlik bize benzerlerle olur", "aynilar aym, gayrilar gayri", "Marksist olaniyla olmayanların birlik sorunu yoktur", "farklaşmış olanları birleştirmek hayalidir" gibi formüllasyonlarla, birleşmenin değil ayrışmanın gerekliliğini dile getirdiler. Bu koroya çağrıcıların bir bölümünün da katılması, durumu daha da karmaşık hale soktu. Bunlardan birinin "devrimcilerle reformcuların aynı parti içinde birleşmelerinin sadece yanlış değil aynı zamanda tehlikeli de olacağın" ileri sürmesiyle toplantıın adı fihen değişmiş oldu: "Sosyalist Ayrışma".

Peki nasıl ayıracaktı reformistlerle devrimciler? Ortada henüz ak koynuna kara koynunu ayırdedecek "er meydani" bulunmadığına göre hangi ölçütü kullanacaktır? Siyasal parti ve grupların programlarına bakarak böyle bir seçme yapmamızı olağanı yoktu. Çünkü hepimiz, Türkiye'de ve dünyada Marksistlerin büyük bir ideolojik harmanlanma süreci yaşadığını kabul ediyoruk. Nitekim aramızda en çok tartışan ve yayımladığı programı hepimize geri ve yetersiz bulunan TBKP bile bizim toplantıın başlığı gün yaptığı açıklamada "Dünden farklı olarak TBKP, bugün çok geniş Marksist çevrelerin aynı örgüt içinde birarada bulunmasını olanaklı görüyor.. Yasal bir komünist partisinde birleşmek amacıyla etrafında biraraya ge-

Yaklaşık 150 kişinin katıldığı ve 60'ın üstünde konuşmanın yapıldığı toplantıın beklenenin üstünde ilgi gördüğü, bugüne dek ulaşılamamış bir ölçülüük içinde sürdürülebildiği söylenebilir.

Metin Çulhaoğlu: Sağırlıktan çıkış için iyi bir başlangıç

12

-13 Ağustos toplantısı datetine en genel düşüncem şu: Son zamanlarda, olumluşuklar ile olumsuzlukların böylesine anlaşımlı ve "diyalektik" bir bütünlük oluşturduğu bir başlangıçtır.

13 Ağustos toplantısında 18 kişinin heterojen yapısı baz觉得自己从不同的背景和经历中获得灵感，从而能够提出具有建设性的解决方案。通过与不同派别的代表进行对话，他们能够识别出共同利益并找到合作途径。

13 Ağustos toplantısında 18 kişinin heterojen yapısı baz觉得自己从不同的背景和经历中获得灵感，从而能够提出具有建设性的解决方案。通过与不同派别的代表进行对话，他们能够识别出共同利益并找到合作途径。

13 Ağustos toplantısında 18 kişinin heterojen yapısı baz觉得自己从不同的背景和经历中获得灵感，从而能够提出具有建设性的解决方案。通过与不同派别的代表进行对话，他们能够识别出共同利益并找到合作途径。

yaptığım konuşmada biri güncel, öteki ise belki daha uzun vadeli iki kritik noktaya işaret etmeye çalıştım. İlk, "Marksist solun birliği" ile yasal parti arasındaki ilişkileri konu alıyordu. Burada, özel bir endişemi açıklıkla dile getirmek isterim. "Marksist solun birliği", maksimalist beklenenlerden aranmış olma koşuluyla, konulabilecek en sağlıklı ve derleyici hedefdir gerçekten. Bunda en küçük bir tereddut yok. Ne var ki, böyle bir hedefin kovalanmasında su ya da bu düzeye örgütlenmeye yönelik girişimlerin büsbütün bir yana itilmesi, hemen olmasa bile zamanla bu girişimi cansızlaştırarak, itibarsızlaştırarak ve en kötüsü başka girişimler karşısında silahsız bırakacaktır.

Türkiye'de sosyalizmin ana akımlarından birinin, hiç ya da pek az yasal parti deneyimine sahip bulunması bence büyük bir talihsizlikti. Çok açık söyleyorum, söz konusu kesimin bir eksikliğidir de. Bu eksikliğin rasionalize edile edile anlamsız bir kimlik kartı haline getirilmesinden de korkuyorum doğrusu. Toplantıda, bu korkumu giderebilecek değerli bir yorumu tanık olduğumu da hemen ekleyeyim: Sanıyorum Yeni Önem çevresinden bir arkadaşım "sunular sunlar yasal parti isteklerini içini doldura doldura, gerekçeleriyle anlatıyorlar; bunun karşılık yarınca 'ustalar söyle der' türü bir gerekçele çekamayız" demiştir. Umarım bu sağduyu daha da geliştirilir. Ya yasal parti fikrine daha sıcak bakılır ya da oylesine tutarlı gerekçelerle karşı çıkarır ki, bize de bunları benimsemekten başka iş düşmez...

Toplantıda çok kısa olarak deaginebildiğim ikinci nokta ise, uzun dönemde ilişkindi. Açıkçası, bu da bir endişe. Diyelim Türkiye'ye ilişkin bir sosyalizm projesinin "eksik kalmamasına özen gösterilen" demokrasi boyutunun, burjuva ideolojisinden, liberalizmden alınan kavramlar ve kategorilerle doldurulmaya çalışılması... Hiç saklamıyorum: Bu eğilim bugün Türkiye solunun önemli kesimlerini de etkisi altına almıştır. Durumu çaresiz, davayı kaybedilmiş görmüyorum elbette. Yapılması gereken "sosyalist demokrasi" kavramının, bir almak olarak her yönyle geliştirilmesi ve netleştirilmesidir. Bu işte eksik kalındığı sürece, farkında olam olmayalı, burjuva ideolojisinin özellikle demokrasi fikri ve demokrasi uygulamalarına ilişkin kategorileri cogumuzu esir alacaktır.

Son olarak bir noktaya daha dikkat çekmek istiyorum. Konuşmalarda özel olarak Türkiye'nin ekonomik-politik-ideolojik konjonktüründe ve buradan hareketle yapılabilecek projeksiyon denemelerine yer son derece azdı. Bunu da büyük bir eksiklik olarak görüyorum. Üstelik bu eksiklikte, "olumluşuklara götürücü" herhangi bir dinamik de bulamıyorum ne yazık ki. Anlamakta gerçekten güçlük çekiyorum: Türkiye kapitalizminin ekonomik, toplumsal ve politik alanlarındaki bunalım dinamiklerine eğilmeden, belki de bunlara ilişkin herhangi bir fikir sahibi bile olmadan nasıl "reformist" ya da "radikal" olabilir? Buradan hareketle bir sonuçta daha ulaşmak mümkündür sanıyorum: ►►

**"Marksist solun birliği",
maksimalist beklenenlerden
aranmış olma koşuluyla,
konulabilecek en sağlıklı
ve derleyici hedefdir
gerçekten.**

Türkiye'de solun "reformist" denilen kesi- mi de, kendilerine "devrimci" diyenler de, he- nüz yalnız ve yalnız "kitap yorumu" anla- mında, yalnızca klasiklerin "klasik" ya da "yeni" yorumları bağlamında "devrimci" ya da "reformist" olabilemektedirler! Türkiye'deki Marksizm tartışmalarına skolastik bir görünüm veren de budur. Ve çok açık söylemek gerekirse bugün Türkiye solu Marksist klasiklere nüfuz anlamında ilerde olsa bile, ülkenin özgün umif dinamiklerini dikkate al- mada, Örneğin 1968-71 dönemini tartışmalarını gerisindedir.

Bu noktaya özel bir nedenle deginme ge- reği duydum. 12-13 Ağustos toplantısı ile ge- linen noktanın daha sonrası için örgütlenmesi ve çalışmaların süreklileştirilmesi düşünülu- yorsa, bu çalışmaların önemli bir bölümü mutlaka Türkiye'ye ilişkin sınıf çözümleme-leri olmalıdır. Kendi adıma, şu çok sözü edilen "devrimcilik-reformizm ayrımı"nın da en net çizgileriyle, ancak bu çözümlemelerin sağlayacağı, açıklıkla, belirebileceğini sanıyorum. ■

Ahmet Ural: Birlik hem gerekli hem olanaklıdır!

Ertuğrul Kürkçü bir keresinde "ül- kemiz sosyalistleri tarih üzerinde ko- nuştuğu zaman yalan söyleyebiliyorlar" demiştir. Kendisine son de- rece hak verdigimi teslim etmeliyim. Ülkemiz sosyalist solundu imaj adamları oldukça fazla. Kendilerine bir imaj kuruyor sonra da bunun içini doldurmaya çalışıyorlar. Bu, coğunlukla onları gerçekle celişkiliye düşürdüğü gibi, aynı zamanda esnekliği de ortadan kaldırıyor. Genellikle onlara ait imajla kendileri arasında büyük fark oluyor.

"Birlik Deklarasyonu" ba- şından beri tüm gücümle des- teklediğim bir sürecin ve çalış- manın ürünü olarak ortaya çıktıığında, imza sahiplerinin bence başardıkları en önemli şey, yukarıda işaret ettiğim problemden uzak bir ortam yaratıbmeliydi. 12 Ağustos top- lantısı da bu doğrultuda atılmış çok daha ileri bir adım sayılmalıdır.

Açık ki herkesin, birden "kültür değiştirip" deklarasyoncuların tavrına ortak olması bek- lenmemedti. Toplantı ve deklarasyonun man- tığını anlamadıklarından emin olabileceğimiz bir kesimin, onyargılı tutumunu önceden ha- zırlayıp toplantıda okumuş oldukları yazılı metinlerde görmek olanaklıdır. İşçi sınıfım ve Marksizmi umdelerine almış olarak konuşan ve bu "gerçegin" hepimizce kabulünü isteyen- söz konusu azınlık, toplantı, çağrı sahiplerini ve katılımcıları hakaretamız bir dille pay- laştıklarında belli ki kendileri de toplantıının sonundaki tavırlarının çok farklı olabileceğini kestiremiyordu. Sunu unutmamak gerekir, "Birliğin gereği ve imkânları" üzerine tartış-

ma yürüten "Örgütü" sosyalistlerin topla- minden daha kalabalık, "Örgütü" merkez- lere güvensiz ve devrimci mücadeleyi sürdür- mekte kararlı bir kitle söz konusudur. Örgütü olduklarını iddia edenlerin olanaklarını birlik doğrultusunda bir tartışmayı örgütlemek için kullanmaları belki de yıkılmış güvenin yeniden kurulması için bir ilk adım olacaktır. Ayrıca birlikte inansın ya da inanmasın herkesin sözkonusu kitle karşısında sorumlu ol- duğunu tartışmasız kabullenmesi gereklidir.

Bugün, genç kuşağın birkaç parlak temsil- ci dışında 57'lerden başlayıp geriye doğru giden bir topluluk olarak tartışıyoruz. Bu bir dönemin file saptanmasıdır. Genç kuşak sos- yalizme kazanlamamıştır. Üç dört kuşak ni- hayet sertçe çarptığımız 12 Eylül duvarının dibinde geniş bir muhasebenin zorunluluğunu hissediyoruz. Bu en azından gelecek kuşak- lar karşısında duyarcağımız bir başka sorum- luktur. Onlara hiç değilse bir mirasın sag- liklı olarak devredilebilmesi bizi ilerde utan- maktan kurtarabilir. Ve akıllı davranışlarından kazanabileceğimiz çok daha fazla şeyin ol- duğuna inanıyorum.

Gelelim gündemi oluşturan soruya: "Birlik olanaklı ve gerekli midir?" Bu konu- daki görüşlerimi açıklamadan önce şu üç manşetin bizlere ne hatırlattığını sormak istiyorum: "Bütün iktidar Sovyetlere", "Ek- mek ve demokrasi", "Kriz". Çoğunlukla 1900'lerin ilk çeyreğinin çok tanık cümle-leri bunlar. Oysa ben bu manşetleri 1989 yılından alıntıyorum. İlk manşet bu yıl Ural- lar'ın kuzeyinde Kemi Otonom Cumhuriyeti'nin Pechara kömür bölgesi işçilerinin Sov- yet hükümetine sundukları dört maddelik taleplerden birincisi. İkinci Tıranınmen mey- danında tank ve kurşunlarla olen 7000 kişi- nin son sloganlarından. Üçüncü manşet ise "sosyalist" ülke liderlerinden sıkça duyduğumuz bir saptama... Bunları şimdi yorumlamak gerekli değil. Ancak açıkça görüldüğü gibi sosyalizm son derece ciddi ve hepimizi şansına çeviren bir dönem geçiriyor. Binlerce yıl kitlelerin haksızlık, adaletsizlik, eşitsizlik karşısında duydukları öfkeyi ve aradıkları umudu, ilk kez gerçekleştirebilir ve dünyevi olarak yanıtlayabilmış olan Marksist utopya bugün parçalamıyor... Kapitalizmin ve kısmen "varolan sosyalizm"ının insanların doğal kaynaklarına yönelik yıklıcılık, insanlığı ve gezegenimizi ölmüş eşiğine getirdi. Ya bar- barlık içinde çöküş ya sosyalizm' sözü bir öngöründen öte artık güncel bir anlam taşıyor.

Kapitalizm denen bataklığı kurutmak için yola çıkanların üzerine çamur sıçraması, hat- ta, çamura batması olasıydı. Bundan dolayı telaşa kapılmamalıydı. Ancak bazlarının tüm bu olağan bitenler karşısındaki aşırı rahatlığı da doğrusu asap bozucu... Peki durum gerçekten umutsuz mu? Marksizm eskidi mi? İşçi sınıfının "veda mektubu" gerçekten Gorz'un çekmecesinde mi?

Kimse bu kurgulara inanmamızı bekle- misir. Bugün Marksist devrimcilik on kat daha gereklili ve geçerlidir. Marksist Utopyanı kurulması da on kat daha gerçekdir. Biyotekno- loji, mikroelektronik, iletişim teknolojisi, otomasyon daha birçok şey, sınıfsız bir topluma geçişin olanaklarını on kat, yüz kat artırmış, Marksizmi devrimci bir tarzda ele almayı on kat daha zorunu kılmıştır.

Tüm bunlardan dolayı yalnızca reformizmle anlaşmakla kalmamak, devrimci kanatta da devrimciliğin anlamını tartışmak zorundayız. Bu ülke radikal olan, ancak yerlesik değerlerle müthiş bir uzlaşma içinde yaşayan sos- yalistlerde dolu. Oysa bugün, her zaman ol- duğundan çok daha fazla, gelecek topluma ait fikir ve tasarımlarımızı bugünkü faaliyetin- de içselleştirmiş günlük yaşamı devrimcileş- tirebilen bir siyaset tarzına gerek var.

Sonuç olarak bugün, birlik hem zorunlu hem de olanaklıdır! Ancak birlik sorunun çözümünün yasal ya da yasadışı parti vb. tartışmaların geçmediğini görmek gerekir. Bu kadar önemli ve tarihsel sorunların aşılabilmesi için yürütülecek bir tartışmanın ekseni "Nasıl bir sosyalizm?" tartışması olmak zo- rundadır. Birçok güncel sorunun çözümü de sosyalizm anlayışları temelinde yürütülecek bir tartışmada elde edilebilir.

Aceleti olmamalıyz, her adının hakkını vererek ve sindirerek ilerlemek gerekir. Şimdi önemli olan bu tartışmayı örgütü biçimde en geniş kitmeye ve coğrafyaya yaymak ve bu olumlu atmosferi onlara da taşımaktır. Toplantıya katılan ve toplantı hakkında olumsuz önyargılar taşıyan arkadaşlar, çağ- rı sahipleri ve onları destekleyenlerin sorum- susuz, kendilerinin ise sorumlu davranışlarını ileri sürdüler. Bence doğru olan tam tersidir. Bugünün Dünya/Türkiye tablosu kar- sıında birlik istemek ve böylesi güç bir süreci gerçekleştirmek için adım atmak iki misli da- ha sorumluluk isteyen bir davranıştır. Gerçek sorumsuzluk ise sosyalistlerin birleşmesinin olanaklarını hep birlikte bir tartışma içinde aramaya çalışanların girişimlerine destek ol- mamak ve bu özgüveni hissetmemek olacak- tur. ■

Halil Berkay⁽¹⁾: Özgür insanların partisine adım adım

Önecikle belirtiyim ki, bu toplantı-ının çağrıci olan ve ayrıca, bir deklarasyonun altında imzalı bulunan 18 kişi adıma değil, sadece kendi adıma konuşacağım. Peki, ben kimim? Bu soruya cevap ararken, benden önce söz alan bazı çok devrimci (!) arkadaşların konuşmalarında, kendimi buluverdim: Onların deyişimle ben "reformcu bir palyaço" yum. Gene onların deyişimle, "işçileşmemişlik"-ten gelen ve "işçili zehirlenmeyi" amaçlayan bazı "burjuva" fikirlerimi sizlerle paylaşmak istiyorum.

Birinci fikrim şudur: Biz bu birlik sorunu- nun çözümünü, başka tarihsel zaman ve me- kân dilimlerinin teorisinde, kitaplardaki alıntı- larda, su ya da bu büyük devrimin pratiği içinde şekillenmiş öncü partilerin ideal öze- liklerinden soyutlama yoluyla sıralanan refe- telerde vb. bulamayız, bulamayacağız. Ama Türkiye'nin somut özelliklerinden ve Türkiye'ye solunun bugünkü bunalımının çözümle- mesinden gidersek bir şeyler yapabiliriz.

**Yürüttülecek tartışmanın
ekseni "Nasıl bir
sosyalizm?" tartışması
olmak zorundadır.**

Marksizmin ruhu, somut şartların somut tabiiidir. Bunu akılda tutarak, duvarları devrimci lafazanlık ile örümüş fikri ghetto'lardan çıkışabiliriz ve çıkmalıyız.

İkinci fikrim, bu yöntemsel ilkenin uzantısında yer alıyor. Niçin birlik? Çünkü bugün halktan kopukluğumuzu aşmanın başka yolu yoktur. Geniş kitlelerle birleşmeye giden, görevde geniş ve ferah bir yol açmak için, önce, birleşik, büyük, prestijli bir cazibe merkezi yaratmak zorundayız. Benden önce konuşan bir arkadaş, "birlik sorunu, sosyalist hareket ile işçi sınıfının birliği sorunudur" dedi. Hayır, ilk ağızda bu degildir. Önce, bugün dağınık ve parçalanmış durumda sosyalist akımların ve kadroların birliği; sonra ve bu sayede, işçi sınıfına ve diğer emekçi kitlelere giden yolu açması -bu iki moment birbirine karıştırılmamalıdır. "Birlik sorunu, işçi sınıfı içinde çözmek", "emekçi önderlerini kazanarak çözmek", "once işçi sınıfına gidelim, orada kuvvet toplayalım ve bu kuvvetleri birlestirelim" demek, bu doğrudan partiyi de "işi sınıfı içinde çalışan yararların birliği" olarak tanımlamak, pratikte hep, mevcut yapılarla ve birbirimizle reakte içinde sınıfa gitme çabasını sürdürmek anlamına geliyor. Bu, arabayı atın önüne koymaktır; küçüklik ve parçalanmışlık fasit dairesini bu yolla kıramayız. İşçi mücadelelerinin birleşik bir önderlige olan ihtiyacı, kuşkusuz bizim birlik uğrashımıza çevireyen, olumlu bir baskıdır üzümüzde. Bundan bir itilim alarak, bu sorunu sosyalist akımlar, kadrolar, kişilikler olarak bizler çözceğiz, çözmek zorundayız.

Üçüncü fikrim de şu: Gene aynı somut şartların somut tabiiiliğinden hareketle, birlik partili birlik, yasal partili birlik olmak zorundadır. Birlik zorunlu kılan nedenler, yasal bir sosyalist mücadeleyi de zorunlu kılmıştır. Halka başka türlü ulaşamayız. Çünkü bugün Türkiye'nin geniş kitleleri, siyaset olarak, sadece bildiğimiz, yasal, partili mücadeleyi ciddiye alıyorlar. Bu perspektif, Türkiye'nin çetin mücadelelerden geçeceğini düşlatmaz. Hakim sınıfların niteliği hakkında hâyal kurmak söz konusu değildir. Kendimizi savunmaya, halkın savunmaya muhtaç olduğumuz sert konjonktürler, boy ölçümeler hep olur. Bütün mesele şudur: Biz bu savunmayı da en iyi, yasal siyaset sahnesinde sonuna kadar yer alarak ve bu sayede geniş kitlelerle birleşerek,becerebiliriz. Aynı zamanda, yasal siyaset sahnesinde sonuna kadar yer alarak, bugünkü gündük ve sınırlı yasaklı -ona mahkûm olmaksızın- zorlayıp genişletebilir, halkın üzerinde meşruyeti esas alan bir mücadele çizgisini geliştirebiliriz.

Türkiye'nin tarihsel özgüllükleri nedeniyle, bu olağan mevcuttur. Olanak mevcutsa, onu kullanmak zorundayız. İktisat diliyle, "üretim imkanları eğrisinin içinde değil, üzerinde" üretim yapmak zorundayız. Nasıl bir parti diliştiyorum, biliyor musunuz? Bugünlerde Herkul Millas'ın Tencere Djin Kara kitabını okuyorum, Türk-Yunan ilişkilerini konu alan. Marksist jargonun m'si ve j'si yok, bu kitapta. Teorik bir elit için değil, daha sıradan bir okur-yazar tipi için yazılmış. Bunu beraber, derin bir Marksizmi var: Kendi seçtiği bir alanda, burjuvazının ideolojik hegemonyasının bir dalını kırmayı, milliyet-

çılığın yerine evrenselci, demokratik insanlık değerlerini ikna edici bir tarzda geçirmeyi başarıyor. Ben şunu iddia ediyorum: Bunun gibi 1 değil 1000 kitabı olsayı bir dizi konuda, demokratik bir siyasal kültürün inşası doğrultusunda, ustaca yazılmış, sosyalizm yüzde 2 değil, yüzde 20 oy alma durumunda olurdu Türkiye'de -oy almayı her şey saydığını değil; bu ornekle, yüzde 20'ye tekabül eden bir ideolojik hegemonya alam ve tarihsel bloku olabileceğini, ülkenin kaderine o ölçüde müdahalede bulunabileceğini kastediyorum. İmdi, olanca gücümüz konsantr etmeden, örgütü sosyalizm alanından uzaklaşmış bütün potansiyeli tekrar oraya çekmeden, sosyalizmin aydınlarını bir kere daha dar anlamda "parti propagandası"nın değil, kendi özgür alanlarında evrenselci ve demokratik değerlerin savunusunun coşkusunu doldurmadan, böyle bir ideolojik hegemonyayı inşa edebilir miyiz? Çok aksıktır ki bizim, böyle bir görevin üstesinden gelebilmek için, geniş ve kitesel bir emek, demokrasi ve sosyalizm partisi'ne ihtiyacımız var. Ve bu parti kendi içinde de demokratik olmalı, özgür insanların partisi olmalı, demokratik bir siyasal kültürün partisi olmalı, bu yolla halkıniza sosyalizmin aydınık şefresini yeniden sunmalıdır.

Son olarak: Bunu hep birlikte, adım adım yapabiliyoruz. Sosyalistlerin birliği için geçmişte de çağrılar ve toplantılar yapıldı, ama gündük kaldi genellikle. Niçin? Bunun şartların yeterince olgunlaşmaması kadar, "bir seferlik" çağrıları yetinilmesi ve "haydi, hemen kurulım" tavırının yer yer kuvvet gösterileriyle, manipülasyonlarla dayatılmasından ileri geldiğini sanıyorum. Aym hataları tekrarlamamalıyız. Bizim, uzun, sabırlı, kuvvet gösterilerini değil iknayı esas alan bir süreci birlikte yaşayarak karşılıklı güveni tesis etmeye ihtiyacımız var. Bugün, yasal sosyalist mücadelenin esas olduğunda teorik açıdan tam netlik sağlanmış arkadaşlarımız olduğu gibi, bu

yöndeki kendi özel süreçlerini tabanlarını dağlımsızın derinleştirmeye ihtiyaç duyan, kendi kafası olgun ve net arkadaşımızdır. Bazı akımların özel soruları var. Bütün bunlara karşı anlayışlı olmalıyız. Birbirimizden kopmamaya çalışmalıyız. Burada, en önemli tuzağ olarak önümüzde "devrimcilik-reformculuk kutuplaşması" tezi durmaktadır.

Onun için ben, bu toplantıdan başka bir hedefle değil, aramızdaki diyalogu kurmaştırmak için savunuyorum. Bugün için bu, yeterli ve akılcıdır. Bu konudaki somut önerimi, yarın yapacağım. ■

1) Yazılı metin, Görüy dergisi için, elimdeki notlardan ve hatırlımda kalıntılarından derlenmiştir.

- 2) Toplantıda bu tur suçluların sadece bana değil, birtak isteyen herkese ve özellikle toplantıda çağrıcılarına karşı yepitti. Bazı arkadaşlar hala çok kızdır. Ben ise şunu düşünüyorum: Bu konuda esaslı bir eğitimden geçmişim, Sosyalist Parti içinde SP'nin muhafazakâr yöneticileri, iyice bağıtsız kılınışlar beni, psikolojik teröre karşı. Özellikle Doğu Perinçek, hiçbir küçük derinliğin hiçbir genç yöneticisinin yapamayacağı kadar eksiksiz bir cepheanelik oluşturmuş (ve üzerrimizde ateslemi), "devrimcilik-reformculuk kutuplaşması" teorisini doğrultusunda Galiba onun için kılım kopardamıyor... Kendilerine sezek kur borçluyun.*
- 3) Her biri ayrı ayrı bu teorisi savunan bir yoğun yuvar var. Hepsi kendi 'Marksist-Leninist'liklerinden çok eminler; ayrıca, "başka MI'lerle birbirlerini zaten bulacaklarını", onun için "bölge sahte birlik platformlarına ihtiyaçları olmadığını" da kesin ve kararlı bir dile tekrarlıyorlar. Peki, en azından bunu yapabilecekler mi, yanı kendi aralarında birleşebilecekler mi? "Devrimcilik-reformculuk kutuplaşması" teorisini aracılıyla hiç olmazsa bu "devrimci"lerin birleştiğini görem, onlarla birleşmeye değilse bile teorilerini gerçeklige, belki ben de ikna olacağım?*

Çağatay Anadol: Doğru parçalıdır

Hapishane direnişlerinin almış olduğu dramatik boyut sol güçlerin müdahale olağanlarının sınırlığını bir kere daha ortaya çıkardı. İçerideki insanların hayatlarını ortaya koymak stürdürdüğü bir direniş, dışarıdakiler büyük ölçüde, artık okunmayacak kadar etkisizleşmiş gazete ilanlarıyla cevap verebiliyorlar. Geçen yıl, İstanbul'da ünlü aydınlarımızın da katıldığı mitinge üç bin civarında insanın gelişmiş olması solun herkesin yüreğini titretmesi gereken bir konuda bile kitleleri harekete geçiremediğinin bir kanıtı olmuştu. Bugün de durum farklı değildir.

1980 öncesinde 1 Mayıs'ta Taksim Meydanı'ni dolduran yüzbinlerle insan nereye gitmiştir?

"Depolitize oldular" şeklindeki bir cevap bizleri tatmin edebilir mi?

Yoksa asıl cevap, "parçalar halinde olsalar bile devrimci solun '80 öncesinde kitleler için daha büyük bir inançılılığı, daha büyük bir umut yaratma niteliği vardı" yanıtında mı

aranmalıdır?

Kitleler somut sorularına cevap bulunmasını, bunun için güçlerimizi birleştirmemizi, birliği sağlayacak yakınlıklarda olanların birleşmesini beklerken bunu yapamamamızdan dolayı mı inanlılığını yitirdik?

Aradığımız cevabin, bu topraklar üzerinde yaşayan ve farklı sorunları, farklı öncelikleri olan halk güçlerinin istemelerinin siyasal bileskesini yakalayamadığımız ve bu yakalayamadığımızı bir örgütligi döndürmemizde gerçekleşe yattığını düşünüyorum.

Belki her birimiz yazdıklarımızda "reformizmle" mücadele ediyoruz. Son dokuz yıldır siyasetin kitesel olarak yapıldığı alanda halkın için en "ileri" seçenek reformizm olduğunu umutuyoruz ama.

Siyasetin kitleler ömründe yapıldığı alan salısiyasi mücadele almamış ve bu alanın araci yasal siyasi partilerdir. Dokuz yıldır bu alan burjuvazinin özel alanı halindedir.

Hep tekrarladığım bir gerçeği bir kere daha söylemek istiyorum: Sınıf mücadeleşinin ►►

Parti kendi içinde de demokratik olmalı, özgür insanların partisi olmalı, demokratik bir siyasal kültürün partisi olmalı.

olması, güçlü potansiyellere sahip bulunması yalnız başına bir şey ifade etmez. Devrimci sol düşüncenin, işçi sınıfı öğretisinin kitlelerle buluşmasını sağlamak gereklidir. Ve ancak kitle söylemeye yakışan niceliklere ulaşmak mümkün olduğunda zengin bir devrimci hareketin varlığından söz edilebilir. Tüm ideolojik muğlaklıguna, tüm örgütSEL şekilsizliğine rağmen ilk defa '60'larda yurdumuz sol hareketi kitle söylemeye bağıdaşacak bir nicelikle kavuşmuştur. Bugün bu salonda bulunan hemen herkesin yettiği veya siyaset genelklerinin filizlendiği dönemin '60'lardır olması, nitelikle dönümek için nicelikin önemini bir kere daha kanıtlıyor.

Ancak siyaseti en geniş alanda yapmak için basitçe, yasal bir parti kurmak yetmiyor. Hazır duran ama atılı vaziyette bulunan milyonluk potansiyelin 'iste bu parti bizim partim' demesi önem taşımıyor. Yani kurulacak yasal Marksist parti, birliği sağlayan bir parti olmalı. Sadece birtakım örgütlerin, eğilimlerin birleşmesinden öte, özgürlük bir siyasi seçimi olmayan ama sosyalist diyen onbinleri birleştirmeli. Bu onbinleri kendi kuruluş sürecine ortak etmeli.

İşte bu yüzden ben günümüzün devrimci görevinin bunu başarmak olduğunu düşünüyorum.

Birliğin sadece bir emekçi alternatifini yaratmaktan, geniş kitlelere açılmanın başlangıç adını oluşturmaktan, kitlelere mücadeleazzi ve yöntem kazandırmaktan öte anlamları

olduğunu da düşünüyorum.

Günümüzde Marksizm tüm dünyada yoğun bir yenilenme çabası içinde. Tarihin oyle dönemleri vardır ki dünyayı değiştireme öğretisinin yeni veriler ve eski pratikler ışığında kendisini yenilemesi gereklidir. Değişen bir çağın Marksizmini yaratmak anlamında değil. Hâlâ emperyalist çağda yaşıyoruz. Ama çağın tıkanıklıklarını aşmak anlamında, ilk işçi devletinin bilinmeyen, daha önce pratigi bulunmayan bir yolda yürüren duyguları kavrama anlamında, emperyalizmin kuşatması altında gerçekleştirilememiş mümkün olmayan sosyalist demokrasının sorunlarını anlama anlamında, demokrasi olmadan geniş kitleleri sosyalizm yolunda daha ileriye çekme çabasının tıkanmasının kaçınılmaz olduğunu kavrama anlamında, yaşanan pratiklerin bilimsel öğretiyi bir analiz etme ve dönüştürme metodu olmaktadır. Çarpıcı bu pratiklerin doğruluğunu kanıtlarak kullanma deformasyonundan kurtulma anlamında ve emperyalist çağın yeni dinamiklerinin analiz edilmesi anlamında...

İşte bu yüzden tarihin bazı dönemlerinde olduğu gibi günümüzde de dâşinsel çabalardan öne çıkmıştır. Bu dönemin bir ideolojik fetret niteliği kazanmaması, en kısa zamanda aşılması ve yurdumuz Marksist hareketinin yaratıcı potansiyelini ortaya çıkaracak şekilde sona erdirilmesi da büyük ölçüde Marksistlerin birliğine bağlı bulunuyor.

Ben bu yenilenme çabasının, şüphesiz ki Marx'ın Weydemeyer'e yazdığı mektupta "kendi karkısı" olarak nitelendiği öze sadakat temelinde olması gerektiğini düşünüyorum. Bence bu öz aşılımadan Marksizmi aşmak

mümkin değildir ve bu özün aşılması sınıf mücadelesinin kaynağı olan sınıflar varolduğça mümkün olamayacaktır.

Bugün hiç kimse Marksistlerin birliğine ihtiyaç olmadığını savunmuyor. Ama bu birliğin hangi ilkeler etrafında ve nasıl bir örgütSEL yapıda gerçekleştirilemesi gerektiği konusunda farklılıklar var. Peşinen ifade etmemeliyim ki bu düşünce farklılıklarının tümünü saygıyla karşılıyorum. Her birinin temelinde insanlığı sınıfsız bir topluma götürme özlemiñ yattığını biliyorum çünkü. Şüphesiz ki farklı düşüncelerin hepsi birden, aynı anda doğru olamaz; yine de "doğru" nun bir blok halinde bir tarafta yığıldığını sanıyorum. Bence doğru "parçalı"dır ve farklı eğilimler arasında dağılmıştır. Ancak birlik bu parçalar doğrulardan, yaratıcı genel kolektivite aracılığıyla daha "büyük" bir doğuya ulaşmamızı sağlayabilir.

Kendi hesabımı verili koşullarda hangi ilkelerin nasıl ele alınması gerektiğini, bu ilkelerden hangi politikaların türetilmesinin lâzım geldiğini ancak birleşik bir Marksist hareketin kitesi tayin edebilir diye düşünüyorum. Kendi düşüncelerimi bu kitlenin mihenk taşına vurmaya ve o taşa boyun eğmeye hazırlıyorum. Yeter ki zengin bir iç demokrasisi olan, çoğunluk olma hakkının her fikre tanındığı bir parti yaşamızı olsun. Bu düşünce çeşitliliğine karşı sözünü ettigim kuruluşun parti olabilmesinin eylem tekligine bağlı olduğunu da inanıyorum şüphesiz. Çoğunluğu kararlılığı doğrultusunda tek eylem olan bir örgütSEL bütünlük benim savunduğum. Bence, düşündüklerinin doğruluğuna ve büyük sayiların doğru karar verebileceğine inanan herkes kendi doğrusunu başkalarının doğrularıyla aynı örgütSEL bütünlük içinde yarıştırmaya hazır olmalıdır.

Evet, günümüzde örgütSEL birliğin yasal bir partide gerçekleştirilemesi gereklüğine inanıyorum. Ama böyle düşünmeyen Marksistlerin varlığından da haberdarım. O halde yapılacak iş aynı şekilde düşününcelye kadar farklı yapılarda kalmaktır. Bu arkadaşlarla birliği daha ileriye bırakmaktadır. Ama birleşsek de birleşmemek de eylem birliği ve diyalog halinde bulunmamızı, yakınıklarımızı artırmaya çaba harcamamızı.

Sü anda içinde bulunduğuımız tartışma platformun tümünü kapsayacak denli geniş bir mutabakatın, birliği yasal bir partide realize etme çerçevesinde sağlanamayacağını biliyorum. Bu yüzden de ben, bir yandan en kısa zamanda yasal siyaset alanını burjuva partilerinin alan olmaktadır çıkaracak bir örgütSELliğin oluşturulması fikrine olanlarla birlik sorununu çözmemi önde tutarken, bir yandan da böyle düşünmeyen arkadaşlarımıza daha uzun erimde örgütSEL birlik için çabalalar yürüteceğim. Anlayacağımız gibi Marksistlerin örgütSEL birliği sorununu tek bir seferde halledilecek gibi görmüyorum. Birliğin merhaleleri olacaktır ve bence bu merhaleler ana dili Kürtçe olan Marksistlerle birlik sorunu halledilmeden tamamlanmamaktadır. İşte bu platformun birliği bu ikeri merhaleleri için olduğu kadar, belki de hiç birleşemeyeceğimiz arkadaşlarımızla birbirimizi anlamamıza yardımcı olacak duşunuymam ve bir başlangıç olarak solun birliği ve yakınlaşması çabalarına büyük katkı getireceğine inanıyorum. Sağolun. ■

Umur Coşkun: Tartışmadan hepimiz yararlanıyoruz

Görüşlerimi daha kısa yoldan açıklaymak için kimi referans noktaları almak istiyorum. Bu bağlamda şöyle bir sıralama yapabilirim: Çağatay Anadol'a katılıyorum, doğruların blok olarak bir tarafta yığılmadığını, parçalar üzerinde parçalar halinde bulunduğu söylediğim için. Yani, gerçekin tekeli kimseyi elinde değildir. Bu tartışmaların ve birliğin önemli olması öncelikle bu nedenedir. Herkes birbirinden ögreneciktir. Herkesin birliğe önem veriyor olması da yetmez, çünkü eski şemalara bağlı kalarak ve parçaların kendi retoriklerinin dışına çıkmadan birlik sağlanamaz. Doğruya ortak bir çabaya parçaların bütünle doğru aramak, birlikte yenilenmek, birlikte kendimizi aşmak gerekiyor.

Halil Berktaş'a katılıyorum, "birleşik bir cazibe merkezi yaratmak gerekiyor" dediği için. Marksist sol, emekçi yığınlarının, halkın önünde yeni bir toplum projesi koymaktır. Bu projenin inandırıcılığı en başta, toplumun değişim dinamiklerini barındıran etkin bir güç oluşturmasından geçiyor. Biz inanalım ki, başkası da inanın. Siyasal ve sosyal yaşama önemini koyacak ve bunun moralini yeseretek yeni bir atılım gücünü yaratmalıyız. Birleşik gücün cazibesi yalnızca niceliksel büyülüğünde değil, onun kültürel ve bilimsel üstünlüğünde de olmalıdır. Ortak çabalamız, emekçi halkın "kolektif aydın"ını ortaya çıkarmalıdır. Yoğun ideolojik, bilimsel ve kültürel çalışmaları ve birimleri aynı potaya akitmanın yollarını bulmalyız.

Metin Culhaoglu'na katılıyorum, Marksist solu oluşturan "ana eğilimlerin bir sentezı gereklidir" dediği için. Culhaoglu arkadaş üç ana eğilimin varlığından söz ediyor: Genelkese sol, radikal gelenkese sol ve bunların dışında kalanlar, ya da yeni sol. Kendi konularının da ikinci eğitim içinde olduğunu belirtiyor. Üç ana eğitim saptaması ve bunlara verilen adlar tartışmalıdır. Ancak, sentez gerekliliği kesinlikle doğrudur. Yine, söz konusu sentezin tüm Marksist solu kapsaması ve önceki parçalarla sonraki bütünlük birebir çakışması beklenmez. Yeni gelenler, değişenler ve dışarıda kalanlar olacaktır. Daha da soğutlayabiliriz. Örneğin, TBKP ile Devrimci Yol hareketi birleşebilir mi? Birleşseler iyi olur! Herhalde hemen değil ama, ilişkilerini yeni bir politik kültür içimde geliştirecek, diğer Marksist akımlarla diyalog ve eylem birliği ortamında kalarak, her iki hareket de aynı birleşik partinin bileşenleri olabilirler. Bugün koşular, Marksist hareketin farklı kollarının umulandandan daha kısa sürede birleşmesi açısından elverişlidir.

"Nereden çıktı TBKP-Dev Yol birleşmesi; ayrılar ayrı, ayınlar aynı" şeklinde düşüncen-

lerde bulunabilir. Yanıt yerine sunlar söylemeli. Bu iki hareketten herhangi birinin birleşik parti içinde yer almaması, birleşik partinin önemli bir Marksist gelenekten mahrum kalması demektir. Bu nedenle denenmelidir, caba gösterilmelidir, Ertuğrul Kürkçü'nün deyişimiyle "bu tartışma tüketilmelidir". Biliyoruz ki aslında böyle tartışmalar tükenmez, yalnızca bugünkü sarmalda bir netlik noktasına varır. Sonra bir üst sarmalda eskiden devralınan sorunlar yenilerile birlikte çözümlemeye çalışır. Biz istemesek de böyle devam eder.

Olaya rahat ve geniş bakmakta bir sakınca görmüyoruz. Rahatlığı sağlayan kimi görüşlerimizdeki değişikliklerdir. Yeni bir hukuk açısıdır. Örneğin iki üç sene önce, kendi düşündükleri Marksistleri nasıl adlandıracığımızı bilmeyorduk. Bu anlamsız bir gerginlik yarattıyordu. Oysa şimdi kendine Marksist diyen tüm parti, çevre ve kişilerin Marksist olduğunu biliyoruz. Marksizmi seçeni yolundan alıkoymak bize düşmüyordu. Böylece komünistlerin birliği sorununa en geniş kapsamlıya yaklaşabiliyoruz.

Şu anda çok farklı bakış açıları bulduğumu göz ardi edemeyiz. Kimi arkadaşımız Marksist solun devrimci-reformcu şeklinde kutuplaştığım ya da bu ayrışmanın netleşmesini olduğunu düşünüyor. Kimine göre ise asıl ayrışma tutucu ve yenilenmeci eğilimler arasında olacak. Bize böylesine hüküm ve önyargılar daha yeni başlayan tartışma sürecinin öünü tüküyor.

Dünya ve Türkiye'de geç farkettiğimiz birtakım değişiklikler yer alıyor. Politik hedeflerimizi değiştiren dünyanın gerçeklerine oturtmakta güçlük çekiyoruz. Kafa karıştıran sorulara süreç içinde birlikte yanıt arayabiliyoruz. Bir-iki örnek verilebilir:

İşçi sınıfının genişlemesi ve bilesenlerinin çeşitlenmesi toplumsal devrim açısından yeni olanaklar ortaya çıkarıyor. Buna karşılık işçi sınıfının bilimsel ve teknolojik devrimin yeni araçlarıyla içe ve üretim faaliyetinin kritik noktalarında bulunan kesimlerinin, egenmen güçlerin yaratmak istediği siyasal ve sosyal iklimle daha çok uzlaştığı gözleniyor. Klasik işkollarındaki işçiler ise kitlesel direnişere daha yatkınlar. Buradan hangi sonuca varacağımız? İşçi sınıfının ileri kesimlerinin uzlaşmacı olduğu mu, yoksa işçi sınıfının ileri kesimlerinin klasik işkollarında çalışıp mı olduğunu?

Birleşik bir hareket yaratabilsek, Marksistler siyasal ve sosyal yaşamın her alanında seslerini duyurabilecektir. Birleşik atılımının kısa dönemdeki evresinin direniş ve kitlesel çıkışları mutlaka kapsayan, fakat esas olarak barışçı yöntemlerle geliştirilebileceği üzerindeliğimiz anlaşılmaktır. Peki, gerici şiddet Dünya'da ve Türkiye'de varlığını sürdürdügüne göre, bunun karşıtları devrimci şiddetin politik mücadeledeki yerini ve önemini nedir? Bugünkü koşullar öfkemizi yeterince kabartıyor. Ancak yine de bu konuya duygusal değil, bilimsel bir tarzda tartışmamızı.

Ulusal sorun hakkında bildiğimiz ve ezbere tekrarladığımız teori gerçekçi, sonuç alıcı politik hedefler koymamıza yetmiyor. Teori, Türkiye'de, Kürt ve Türk Marksistlerinin ortak çabasıyla geliştirilmek zorundadır.

Örnekler daha da uzatılabilir. Tüm bunlar

üzerinde ortak arayış dururken neden reformcu-devrimci ya da yenilenmeci-tutucu ayrımları one çıkartılır? Sorular darduk yerde değil, yaşamla daha sıcak ilişkiye geçtiğe, mücadeleye daha çok girdikçe karşımıza çıkmıyor.

12 Ağustos günü gazetelerde TBKP Merkez Komitesi'nin bir açıklaması çıktı. Burada, "bugünden yasal partinin hazırlık çalışmalarının başlatılmasının olağanlık" olduğu söylüyor. "bu doğrultuda geniş Marksist güçlerin katılımasına açık, ortak bir iradenin yaratılması ve kolektif bir girişim başlatılması" öneriliyor. "Marksist solun yeni birliği, genel, yasal komünist parti, 70 yıllık ülkemizin devrimci hareketinin bütün mirasının kolektif sahibi olarak belirlмелidir. Hiçbir bileşen, hiçbir konuda tek olma iddiasında, ayrıca kolektif sahibi olma isteğinde bulunmamalıdır" de-

niyor. odaklar istiyor. Bugün komünistler arasında, hukuki problem dışında, politik analizlere, geleneklere ve psikolojik faktörlere bağlı olarak farklı yaklaşımlar bulunabilir. Fakat bu ne yasal bir komünist partisi kurma hakkının kazanılması mücadelede bir yana koymayı, ne de Marksistlerin birliğini sırf bu nedenle zedelemeyi getirmelidir. Çünkü yasal komünist parti kurma hakkı tüm Marksistlerin ve diğer demokrasi güçlerinin birleşik ve ayrı ayrı, çeşitli yönlerdeki, değişik öncelikler taşıyan mücadeleleri sonucunda kazanacaktır. Demokraside farklı bir düzleme elde edilecektir.

Bugün koşullar, Marksist hareketin farklı kollarının umulandan daha kısa sürede birleşmesi açısından elverişlidir.

Marksistlerin birlik ve yarlılık amacıyla oluşturacakları kolektif irade ya da ortak girişim partinin ismi, program ve tüzüğü, politika ve Marksizm anlayışı konusunda geniş tartışmalar ortayaçılabilecektir. Ve giderek ortak anlayışlara birlikte varabiliyor. Şimdi önemli olan, başlatılan tartışma platformunu; bundan yararlanmak, sonuçlara varmak isteyen herkesin içten çabasıyla ileriye taşımak ve kumulasyonu.

**Y E N İ
ÖNCÜ**
AYLIK SOSYALİST DERGİ

MUHASEBE VE ÖZELEŞTİRİ
Suat OĞULCAN

VİRA!
Sefer DENİZ

GÜNCEL BAZI YAKLAŞIMLAR VE LENİNİST PARTİ
Mahmut CEYLAN

BİRLİK ÜZERİNE
C.MORALI

PROFESYONELLİĞİN ÇAĞRIŞTIRDIKLARI
Ekin TACİSER

SOSYALİST DEMOKRASI ÜZERİNE
Ertuğrul KÜRKÇÜ

İTTİFAKLAR VE DEMOKRATİK DEVİRİMDE ÜÇ TAKTİK
Süha ILGAZ

SAYI
16
EYLÜL 1989

Demokrasi İzleme Komitesi'nin anayasa çalışmaları:

İNSAN HAKLARINA DAYALI ANAYASA

Çalışmaların sonunda kamuoyunun tartışmasına sunulacak olan yeni anayasa taslağında, insan onuruna saygı, toplum ve devlet yaşamının temel ilkesi olarak öngörülüyor.

A
nka'da, 29-30 Nisan 1989 tarihlerinde toplanan 1. Demokrasi Ku
rultayı Sonuç Yaza
zanağı'nda şu satırlar yer almıştır:

"Kurultaya katılan delegeler yeni bir anayasanın gereğini vurgulamışlardır. Bu yeni anayasanın, siyasal partilerin, toplumsal sınıfların ve katmanların ve benzeri öteki grupların ulaşması sonucu olacak bir ortak bileskenin temeli üzerinde yükselmesi zorunlu koşul olarak belirlenmiş, bu temelin olmazsa olmazüğünü ise evrensel hak ve özgürlüklerin çağdaş bütünlüğünün oluşturması gereği benimsenmiştir".

Sonuç Yaza
zanağı'nda öngörülen bu gereğin yerine getirilmesi amacıyla, Demokrasi Ku

stepler artık anayasaya korunsun. Hak grevi, toplanma özgürlüğü, anayasaya konmah, lokavt ise çıkarılmalı

rultayı İzleme Komitesi, bir "anayasa çalışma grubu" oluşturdu. Bu grup, ilk toplantısını 8 Temmuz'da Ankara'da yaptı. Bu toplantıda, çalışmaların Ankara ve İstanbul'da iki alt grupta yürütülmeli uygun bulundu. Bunun üzerine, İstanbul alt grubu 19 Temmuz'dan beri çalışmalarını sürdürmeye başladı.

İstanbul çalışma alt grubunun belirlediği, yeni anayasanın "temel hak ve özgürlüklerle ilişkin temel ilke"ini aşağıda sunuyoruz. Grubun belirlediği bu ilkeler, çalışmaların sonunda, tekrar gözden geçirilip Ankara çalışma alt grubunun çalışmasıyla birleştirilecek ve kamuoyunun tartışmasına sunulacak.

Temel hak ve özgürlüklerle ilişkin temel ilke

1) Devletin temel niteliklerinin başında "İnsan haklarına dayalı olma" niteligi yer almeli.

2) İnsan onurunun (şeref ve haysiyetinin) dokunulmazlığı, temel hak ve özgürlüklerle ilişkin maddelerin başında temel bir değer olacak yer almış; insan onuruna saygı ve onu koruma, toplum ve devlet yaşamının temel ilkesi olarak öngörmeli.

3) Kişinin temel hak ve özgürlüklerini sosyal adalet ve hukuk devleti ilkelarıyla bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasi, iktisadi ve sosyal bütün engellerin kaldırılması, insanların maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gereklili şartların hazırlanması devletin temel idevi olarak öngörmeli.

4) Herkes hak ve özgürlüklerini kullanırken başkalarının temel hak ve özgürlüklerine saygı göstermekle yükümlü kalmalıdır.

5) Temel hak ve özgürlüklerin sınırlamasını belli ilke ölçüt ve sınırlara bağlı kılınmak ve korunmasını sağlanmak amacıyla bir genel madde önerilmelidir.

Bu maddede tüm temel hak ve özgürlükler için geçerli olacak

sınırlama nedenlerine yer verilmemeli; sınırlama nedenleri, her temel hak ve özgürlüğün kendine özgü niteliği göz önünde tutularak, sınırlamaya elverişli her bir temel hakkın kendi maddesi içinde düzenlenmelidir. Yaşam hakkı, düşünce, sanat ve bilim özgürlüğü, dilekçe hakkı, savunma hakkı gibi sınırlamaya elverişli olmayan hak ve özgürlüklerde yasa koyma için bir sınırlama yetkisi öngörmeli, sınırlama nedenine yer verilmemelidir.

GENEL MADDEDE:

a) Temel hak ve özgürlüklerin Özüne Dokunma Yasası'na yerinden yer verilmeli;

b) Bir temel hak ve özgürlüğün "Anayasının sözüne ve ruhuna uygun olarak", yalnızca ilgili maddesinde yer alan neden ve amaçlarla ve anesek yasa ile sınırlanabilecegi öngörmeli;

c) Ayrıca sınırlamanın Avrupa Topluluğu'nda benimsenen anlamıyla demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olmayacağı ve öngördükleri amaç dışında kullanılmayacağı (ölçütlük) ilkelerine yer verilmelidir.

6) Kişi hürriyeti ve güvenliği, özel hayatın gizliliği, konut dokunulmazlığı, haberleşmenin gizliliği, basın hürriyeti, dernek kurma hürriyeti, sendika kurma hakkı ve siyasi parti kurma hakkı gibi bazı hak ve özgürlüklerde, yasal sınırlamanın uygulaması bakımından yargıkarının bir ek güvence olarak öngörmüş olması, gerçek bir ilke olarak düzenlenmelii, "geçikmede sakınca bulunan hallerde kanunun yetkili kaldırıcı merci" şeklindeki istisna ilke olarak yalnızca olağanüstü yönetim usullerinde söz konusu olmalı, normal dönenlerde bu istisna son derece sınırlı tutulmalı ve bu durumda dahi hızlı bir yargılalı deetime tabi kılınmalıdır.

7) 1982 Anayasası'nın 40. maddesinde yer alan "temel hak ve özgürlüklerin korunması"na ilişkin hüküm, somutlaştırılmış olarak muhafaza edilmelidir. Bu somutlaştırma iki yönden sağlanmalıdır:

a) TBMM'ye bağlı sürekli bir kurul oluşturulmalı ve bu kurul, temel hak ve özgürlüklerle yönelik ihlallere ilişkin başvuruları araştırma, inceleme ve ihlal eden merci ya da makama görüş bildirme ve çözüm önermekte görevlendirilmelidir.

b) Bundan bağımsız olarak temel hak ve özgürlüklerin kamu gücü tarafından ihlali ha

linde Bonn anayasasında olduğu şekilde anayasa şikayeti yolu açımlı; temel hak ve özgürlüğü herhangi bir kamu gücü tarafından ihale ugayan herkese, söz konusu ihale karşı, kanun yollarının tüketilmesinden sonra anayasa mahkemesine başvurma hakkı tanınmalıdır.

8) Sosyal haklar içinde yer alan çalışma hakkı, sendika, grev ve toplu sözleşme hakkı gibi devletin olumlu bir edimi olmadan da kullanılabilen ve bu niteliği ile klasik bir kamu hakkı niteliği ve yapısı taşıyan haklar, ya "Kişinin Hakkları ve Ödevleri" bölümünde alınmalıdır ya da "Sosyal ve İktisadi Haklar ve Ödevler" bölümünde bırakılacaksa, bunların kanun hükmünden kararnamelerle düzenlenmeyeceği açık bir hukümle belirtilmeli; böylece kanun hükmünden kararnamelerle, amacına uygun bir biçimde yalnızca devletin olumlu bir edimi ile gerçekleşmesi mümkün olan sosyal haklar bakımından söz konusu olması sağlanmalıdır.

9) 1961 Anayasası ile kurulan ve 1982 Anayasası ile de devam ettirilen temel haklar sistemi (kişinin hakları - sosyal ve ekonomik haklar - siyaset hakları) ilke olarak korunmalıdır.

10) Münferit temel hak ve özgürlükler bakımından 1961 ile sağlananlar aynen korurken, 1982 ile güvence konusu olan yeni haklar (kiyiliardan yararlanma, sağlık ve dengeli bir çevrede yaşama, gençliğin korunması, sporunun korunması, yabancı ülkelerde çahsan vatandaşların korunması, sanatın ve sa-

natçının korunması, tüketici-lerin, esnaf ve sanatkarların korunması gibi) da korunmalıdır. Ancak 1982 Anayasası ile münferit temel hak ve özgürlükler getirilmiş bulunan doğrudan kısıtlayııcı ve yasaklısı ve belli bir değer ve ideoloji yüklü tüm düzenlemeler ayıklanmalıdır, temel hak ve özgürlükler, anti-anayasa niteliği taşıyan bu tür düzenlemelerden arındırılmalıdır.

11) Yeni anayasada münferit temel haklar bakımından yer almazı gereken yeni ya da değişik hükümlerin belli başlıları aşağıda özetlenmiştir:

a) "Kişinin maddi ve manevi varlığını geliştirmeye hakkı", kapsayıcı bir temel hak olarak ayrı bir madde ile düzenlenmemeli, böylece diğer münferit temel hak maddelerinde yer almayan hak ve özgürlükleri güvence kapsamı içine alan genel bir temel hak hukmü getirilerek eksiksiz bir temel hak güvencesi sağlanmalıdır.

b) Yaşama hakkına bağlı bir ek güvence olarak tütün cezası verilemez hukmü anayasa konulmalıdır.

c) Kişi güvenliği bakımından yakalanan kişilerin yargıç önüne çıkarılma süreleri ilke olarak 48 saat, toplu suçlarda ve olağanüstü y

netim usullerinde 7 gün olarak belirlenmelii; yakalanan veya tutuklanan kimsenin durumunu yakınlarına bildirilme zorunluğu, savcılarda yerine getirilecek bir görev olarak belirlenmelii; yakalanan ya da tutuklanan kişilerin suçu kabullenmeleri veya yaptıkları suçlamaları, yargıcı önünde yapılmadıkça veya kendi seçtikleri avukat hazır bulunmadıkça delil olarak kullanılmayaçığı kuralı getirilmelidir.

d) Sendika hakkı: 1961 Anayasası'nın ilk şeklinde olduğu gibi tüm çalışanlara tanınmalı; başka bir deyişle memurlar ve diğer kamu görevlileri de bu haktan yararlanmalıdır.

e) Çalışma hakkı ile ilgili maddeye "Çalışma hakkının bir unsuru olan iş güvencesini sağlayıcı hükümler yasada gösterilir" şeklinde bir huküm eklenmelidir.

f) Hak grevi 1961 Anayasası'nda olduğu gibi güvence altına alınmalıdır.

g) Hicbir Avrupa ülkesinin anayasasında yer almayan lokavt anayasadan kesinlikle çıkarılmalıdır.

h) Ülke kaynaklarının dengeli kullanımını sağlamak, arsa üzerinde haksız kazancı önleyici tedbirleri almak devlet görevi olarak düzenlenmelidir.

i) 1961 Anayasası'nın 1982 ile kaldırılmış olan 41. maddesi sosyal hakların can damarı olarak yeni anayasada yer almalıdır.

j) "Halkın öğrenim ve eğitim ihtiyaçlarını sağlamak, devletin hasta gelen ödevlerinden" biri olarak düzenlenmelii. Devlet okullarında öğrenimin parasız olması sağlanmalıdır.

k) "Din kültürü ve ahlak öğretimini ilk ve orta öğretimde zorunlu ders olarak düzenleyen huküm anayasadan çıkarılmalıdır."

"Kamu kurumlarında ve özel okullarda ibadet yerleri bulundurulamaz" kuralı getirilmelidir.

▲ **İnsan onuru aşağılanamaz.**
Hapishanelerde, tutuklu ve hükümlülerin zorda "spor(lı)" yapımına onan sindirmenin, ezmenin, insan onurunu ayaklar altına almanın yöntemlerinden biriydi. İnsan onurunun dokunulmazlığı yeni anayasada temel değer olmalıdır.

BİR GÖRÜŞ

Anayasa, toplum vicdanının ifadesi olmalı

Toplumumuzda anayasa çalışmalarının Tanzimat Fermanı ile beraber, yüz yılı aşkın bir geçmişe sahip olmasına, anayasa arayışlarından da hâlâ çıksamadığımıza göre geçmiş deneyimin başarısızlığı sonucuna varmak saçılıcı olmayacağı.

Özünde anayasaçılık, Doğu toplumlarda gelişime sürecinin doğal bir sonucu olmaktadır çok toplumsal yabançlaşmanın bir üstyapı yansımışı olarak doğmuştur.

Bir başka anlatımla bu çalışmaları, yabancılaşmış aydın Türk toplumunu sadece adapte etme sunuyordu. Kanimca varılmak istenen sonucu asimile olmuş bir toplum yapısı oluşturmakta ibarettir.

Biz; temel inancımızın saklı kalması kaydı ile toplumsal hak ve özgürlüklerin aşırıya indirildiği mevcut anayasanın değiştirilmesi yoluyla özgürlüklerin genişletilmesi sürecine duyarlı kalmamız söz konusu değildir. Bu anlayışa olıgturulacak yeni anayasının aşağıda ifade edilen özelliklerini taşıyor olması önerilebilir.

Anayasa ilkeleri, kimliğimizi belirleyen toplum vicdanının bir ifadesi olmalıdır. Buna göre anayasının oluşması veya değişimsi sadece siyaset kadroları değil, aynı zamanda değişik toplum katmanlarının oluşturacağı özgür bir tartışma ortamında hazırlanmalı ve ancak tüm toplum bireylerinin katıldığı bir platformda karara bağlanmalıdır.

İnsan hakları evrensel beyannamesinde ifade edilen veya crada ifade edilmeyen kişinin, toplumun ve toplumsal yaşamın doğasından kaynaklanan temel hak ve özgürlükleri teminal altına almalıdır.

Bu temel hak ve özgürlüklerin siyasal iktidarların çarparak yasalarla amacı dışında yönlendirilmesi, çerçevesinin belirlenmesini ve kullanımının kısıtlanması önleyici olmalıdır.

Milletin hür iradesiyle oluşan devlet teşkilatının toplumun güven içinde gelişmesini, sorumluluklarını ve ülke zenginliklerinin sosyal adalet anlayışı içinde paylaştırmaması, re'tah, dayanışma ve toplumsal kaynaşmanın üzerindeki engellerin kaldırılmasını sağlamak, sermaye güçlerinin toplumsal yarar aleyhine gelmesini ve bu güclün başka amaçlarla kullanılmasını, toplum katmanları arasında sosyal dayanışma anlayışını zedeliyecek ekonomik ürünlerin oluşmasını engellemek başlıca görevi olmalıdır.

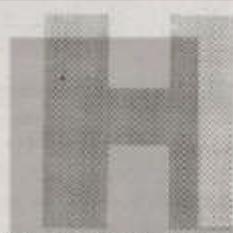
Kişilerin devlet aleyhine dava ikame etme; temel hak ve özgürlüklerini kullanılamamaktan veya herhangi bir devlet veya hükümet uygulamasından aleyhine doğacak maddi veya manevi zararları tazmin etme hakkı güvence altına alınmalıdır.

**Keremettin Arslan
ÖZ DEMİR-İŞ SENDİKASI
Genel Eğitim Sekreteri**

İSTAV

SSCB'DE MADENCİLER KİMİ CEZALANDIRIYOR?

Çalışmayı reddeden işçilerin kazanmasıyla işçiler kendi taleplerini kazanmış olacaklar; işçilerin kazançlı çıkışlarından sosyalizmin zarar görmesi düşünülemez bile.

ukuksal bir statüye, bağlanmış ve böyle kabul görmüş olmasından oturu. "grey" in gerçek anlamı umutulur olmuştur. Gerçek anlamından soyutlandıktan sonra ki biz grevi demokratik, yasal, anayasal veya insan haklarından bir "hak" gibi görmeye ve yasal bir meşruyet sorunu gibi algılamaya başlamışız. Grevin, gerçek anlamı dışında bir hukuksal statü sorunu gibi kavranması işçilerin zararına ve işçilerin zararına olan her şeye olduğu gibi, sermayenin yararına sonuçlar yaratmıştır.

Grev henüz yasal bir hak olmadan önce de vardı. Genç burjuva toplumunun, bugün dahi aşırımanış "1789" "beyannamesi" grevi tipki fuhuş gibi, hırsızlık gibi suç telakkii ediyor, ama grevler durmuyordu. Çünkü ortada

işçiler vardı, sermaye vardı. Demek ki grev "kapitalizmin doğasından kaynaklanıyordu" (Lenin). İşçiler, isteklerinin yerine getirilmemişti ve tek tek direnmelerden sonuç alamadıkları gördükçe çalışmaya reddediyorlardı. Çalışmayı reddeden işçi çalışıp çalışmama serbestiyetini kullanmak gibi bir saikten hareket etmiyordu. Tersine, çalışmadiği sürece işçi sermayeyi (kapitalist) artı-değer sümürmekten yoksun bırakmakla olabiliyor ve etkin biçimde cezalandırıyordu (Marx). İşçi eyleminin bu en doğal ve dolayılısta en özgür tarzını, "hak" olarak tanımak ve hukuksal bir çerçeveye içine alıp sınırlamak işçilerin değil, kapitalistlerin sorunu olmuştur.

Grev madem ki "kapitalizmin doğasından kaynaklanmaktadır", kapitalizmin bittiği yerde biteceğini düşünmemiz de doğaldır. Oyleyse sosyalist toplumda grev olmayacağıdır. Çünkü, sosyalist toplumda işçinin cezalandıracağı sermaye-kapitalist yoktur. Anlamı getiği sosyalizmde olmaması gereken bir celi-

kiden kaynaklandığına göre, sosyalist toplumda grev anlamsızdır. Sosyalist toplumdaki grevci işçi, sosyalizmi, mülk'ün kendine ait olmasını dolaylı da kendini cezalandırmaktadır. Üretimin "kesintisiz ve artarak sürdürmeye böyle dolayımız bir çarkarla" (Trotski) bağlanmış bulunan işçi grev yapmayacağına göre sosyalist toplumda grev, olsa olsa sosyalizme karşı girişilmiş gündemi bir sabotaj olabilir. Bilindiği gibi, mevcut sosyalist toplumlarda fiili grev yasağı vardır ve eğer grevin niteliği hakkındaki teorik bilgimiz doğru ise, bizim bu yasağı verinde ve teoriye uygun düşünülmüş bir "sabotaj yasağı" olarak anlamamız gerekmektedir.

Teoriye ne kadar uygundur; bu daha başından kuşkuluydu. Sosyalizm boyunca işçilerin grev yapma haklarının olup olmayacağı çok özgün tarihsel koşullarda tartışılmıştı. Rusya'da iç savaşın başlangıcında sosyalist iktidar, sadece "savaş komünizmi" sahiyile "grev yasağı" getirmiş, ancak bu dahi teorik bir mutabakatın sonucu olmamıştı. Basta Lenin, pek çok Bolşevik onder grevin yasaklanmasına karşı çıkmış, işçinin kendini kendi devletine karşı korumak durumunda kalabileceğii fikrini savunmuşlardır. Kaldı ki teori o gün böyle söylüyor olabilirdi...

... Ama bugün Marksistlerin hergün karşılaşıkları ve yaşamın kendisi tarafından dile getirilen bir uyarı var: "Teori gerçeğin doğrulaması halinde güvenilir; yalansası durumunda güvenilmezdir. Öyle ise teorine bir kere daha ve dikkatle bakmalısın." İşte apak bir gerçek: Ukrayna ve Sibiryada madenlerde çalışan işçiler, sosyalist toplumda yaşıyorlar; "yasak" olmasına rağmen grev yapıyorlar. Madencilerin yaptığına "sabotaj" demeye kimse neden varmıyor. İşçiler bir yandan "ekonomik" bir şeyler istiyorlar, öbür yandan da sosyalizmin yeniden yapılanmasına ilien katılmak istiyorlar. Demek ki, çalışmayı reddeden işçilerin kazanmasıyla işçiler kendi taleplerini kazanmış olacaklar; işçilerin kazançlı çıkışlarından sosyalizmin zarar görmesi düşünülemez bile; ve bu yoldan yeniden yapılması süreci de kazanmış olacak; sosyalizmi daha ileri merhalelere götürecek bir sürecin kazanmasından işçilerin zarar görecini düşünmek ise sosyalizm kavramından uzaklaşmak olur. Görülüyorki işçi ile sosyalizmin çıkarları arasında kurulacak bir Özdeşlik "grev yasağına" götürdüğünü gibi, "grev özürlüğüne" de götürebiliyor. Teori bize, laf

cambazlığı için değil, gerçeği, gelişme eğilimleri içinde kavramak için lazımdır.

Yanlışlık belki de suradaydı: Özel mülkiyetin kabaca ilgisiyle "ilga olunduğu saman" birçok çelişki varıyordu. Siyasal proletarya diktatörlüğünün belli bir biçimde tarafindan baskı altına alınmış ekonomik, siyasal, ulusal vb. gibi niteliklerde çelişkiler yok sayıldıkları için yok olsuyorlardı. Bu çelişkilerin yok sayılması temelinde sosyalizmi derinleştirmenin olağan kalımıyordu. Oyleyse sosyalizmin inşası nüreçlerini "kapitalist niteliği" bulduğumuz çelişkilerle birlikte düşünmüydik; hatta böyle düşünmek yeterli olmazdı; sosyalizmin, aynı zamanda kapitalizmi aşan bir sivil toplum mertebesine doğru gelişmesi için bu çelişkilerin gerekli olduğunu kabul eden bir yaklaşım ihtiyaçlıyordu. Teori bittesiyle, çelişkilerden arınmış bir toplum modeline göre vorumlantıda model doğal ki teoriyi doğrular hale geliyordu. Bu da "modeli" teorik açıdan eleştirmeyi engelliyor, ortaya kendi eleştirisini arasa da bulamayan bir sosyalist toplum çıkıyordu.

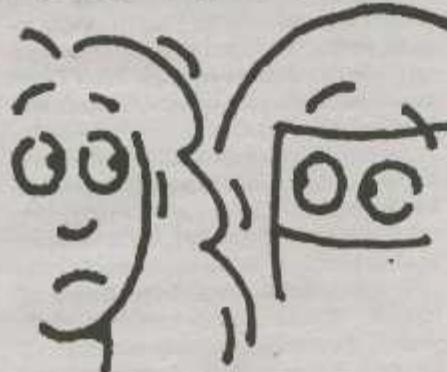
Bugünden baktığımızda artık söyle düşünme imkânına sahibiz: Sosyalist toplumun ekonomik ve siyasal yeniden yapılması, bugüne kadar yok sayıldığı çelişkileri yeniden keşfedip olgunlaştırmasıyla mümkün olacaktır. Bu arada, kaybedilmiş zamanın faturası olarak çok gelecek özgün çelişkiler de olacaktır; sosyalizm kendini bu çelişkilerin toplumu olaraka da anlamak zorundadır. Onlar olmaksızın ne sosyalist demokrasi gelişecektir, ne de sosyalist ekonomi ihtiyaç olduğu çağdaş dinamikleri kendi bünyesine ithal edebilecektir. Kısaca, önce bu toplumun, kendini olduğu biçimde ifade edebilmesinin koşullarına ihtiyac vardır.

Nitekim öyle de oluyor; sosyalist demokrasiyi geliştirmek ve ekonomiyi yeniden temelendirmek için atılan adımlarla, bu toplumun ekonomik, siyasal, ulusal ve kültürel çelişkileriyle "tamışmak" ezmamanlı oluyor. Şüpheşiz bu çelişkiler içinde, kendini kendi tabiatına uygun biçimlerle ifade edenler (grevler) olduğu gibi, bulunduğu ilk biçimde sarılıp "ters ve geri" yollardan kendini ortaya koyan (ulusal çelişkilerin Kafkaslar'daki biçimleri gibi) çelişkiler de vardır. Şu da var ki, çelişkilerin özgürlüğüsünü savunmak tek başına bir şey ifade etmemektedir. Sosyalist demokrasi, birlik içindeki uluslararası çelişkileri, çalışanların yerel ve merkezi bürokrasi ile doğan çatışmaları açığa çiksin diye tasarlanamaz; bun-

Bir "işçi devletinde" işçinin, bir "emekçi devletinde" emekçinin konumunu değiştirebilecek teori yoktur; devletin niteliği aynı kalsa da işçilerin emekçilerin konumu değişken olabilir.

DOKUN

Üniversiteli ve türban

Sıkmabaşı izin veren yasa, Anayasa Mahkemesi'nce, yönetmelik maddesi Danıştay'ca geçtiğimiz ay yürürlüğten kaldırıldı. Bu ay sonunda üniversiteler açılıyor. Bilin ki, YÖK Başkanı Doğramacı, sıkmbaş konusunu yine gündeme getirecektir. Karşılandıktan çıkar ve medet ummaya alışmış bu kişinin, devlet üniversiteleri için değil, kurucusu ve sahibi olduğu Bilkent Üniversitesi için beklenileri var. Bunun için türban özlemeyle dolu ANAP'a ve Özal'a türbanın serbestliğini sunacak ve kendisinden, Bilkent öğrencilerine parasal destek isteyecektir. Böyle bir yasa tasarısunın TBMM'ye sunulmasını sağlamıştır.

Celişkilerin açığa çıkıp özgürlüklerinden söz etmek şu bakımdan da bir şey ifade etmemektedir: Bütün bu celişkiler monist bir siyaset yapı içinde yok olmuş gözüküyordu. Bu celişkiler, onları ifade edecek sosyal araçlar, merkezi bir bütünlük içinde kaynaklaşmışlardır, çıkışlar tek bir çıkış indirdikleri için gözükmiyorlardı. Bu durum kapitalizme ait temel celişkilerin maddi temellerini ve üstyapı aygıtlarını tasfiye ederek sosyalizmin yolunu açmak anlamında değil, sosyalizmin olabilecek bütün gelişme varyantlarını teke indirmek anlamında böyledi. O halden bugün ve sadece bu anlamda geriye dönmekten, celişkileri, onlara uygun sosyal araçlarla birlikte yaşamayı göze almaktan başka çare yoktur. Bunun, siyasetçilik, evet ama kapitalist anlamından farklı ve sosyalizmin evrensel zenginliğinin sınırları içinde bir çoğulculuk olacağı; toplumun sosyal mozaikinin keyfi yorumundan çıkmayan demokrasinin, bu mozaığının nesnel yorumundan çıkabileceği anlaşılmıştır.

Bir "içi devletinde" işçinin, bir "emekçi devletinde" emekçinin konumunu değiştirmek isteyen teori yoktur; devletin niteliği aynı kalır da işçilerin, emekçilerin konumu değişken olabilir ve olmaktadır. Örneğin, sendikalar reel sosyalist toplumlarda, işçi örgütleri olarak yönetici aygıtın bir parçası durumuna gelmekle (devlete eklenmesi olmakla) uyelerine geniş imkânlar sağlayacak maddi güç ve manevi otorite kazanmışlardır; tartışılmaz bir yaptırırmak güçü edinmişlerdir. Ve işte bu örgütler işçilerin yönetimi dolayısıyla katılıkları (her ne kadarsa) araçlarından biridirler. Aynı şeyle çalışanların diğer meslek kuruluşları açısından da geçerlidir. Ancak çalışan bütün insanlar iş sürecinde birer iş alan'dırlar. İşveren kim olursa olsun çalışan bireyin iş sürecindeki konumu: aynı kalmaktadır. İş sürecindeki sorulara çalışan bireyin bakışıyla yönetici konumdan bakışın değişmez bir uyum içinde olması kolayca varsayılamaz ve her somut durum için ayrıca çözümlemek zorundadır. Bu bakımdan "devletlülüğüm" sosyalist sendikaların, iş sürecinin yaratığı celişkileri ve işçi tarafın bütün insiyatifini stabil yönetici konumlarından ifade etmeleri olanağızsızdır. Sendikaların dışında oluşan işçi insiyatfları sosyalist topluma işçi örgütlerinin yerinin ne olmasına dair yeterli bir vurgudur. Sendikalar başta olmak üzere çalışan halk kesimlerinin örgütlentiği tüm meslek kuruluşları ve birlilikler yeniden yapılanma sürecinde devletten özerklikleri oranda celişkilerini ortaya koyacakları sistem kendini, bu celişkilerin yenilmez mantığına göre yeniden donatacak; sosyalist demokrasi her bir celişkiye kendi alanını açan bir kapsama doğru genişleyecektir. Madenciler, acaba çalışmayı kendi küçük celişkilerinin özgürlüğünü elde etmek için mi reddediyorlar? Bu soru onlar için ve ötekiler için daha uzun bir süre sorulacak.

mak zor. İş inada biniyor ve dışlanmanın verdiği tepkiyle daha da katılaşır. Sonra, kendisine, "annen böyle mi örtünüyor, onun gibi ol" dediğinde, rahatsızla "anam da garçeği görmüş değil, şreteceğiz" diyebilir.

Emine'ler iki değil. Giderken coçuları, Coğalmayı durdurmak görevimiz. Emine'ler sahip çıkacağız, kişiliklerini korumalarını öğreteceğiz. Bu ders yılında ödevimiz bu olmalıdır. Emine: Kur'an'da iki kadının tankılığı bir erkek kadardır, kadınlar eksik akıldır, ugursuzluk kadında ve atadır, namazı bazen seyler köpek, eşek, domuz ve kadındır, kadının yüz yüz karga arasında bir alaca karga gibidir, cehennem halkın çoğu kadındır, dendögünü bilse şeriatçıların aracı olur muydur? Olmaz, olmamalı. "Tannı bana anam için hayır dua etmeye izin vermed" ve "nikâh kadın için kölelliktir" diyen Muhammed'e çağdaş kadın nasıl inanmalı ve sevmeli. Kadını cinsel araç ve köle görün bir düşüncenin savunulması kadına yakırmaz. Kafası sıkmalı erkekler söyle bir düşüncenin tutsağ olabilirler. Sırf kendi aşağılık duygularını doyurmak için sıkıracı olan bu insanlar, kendi kızlarını ve anneler için olsun böyle düşünmemeliidir. Ne yazık ki, bir takım çıkış çevreleri, genç beyinleri isleyerek dinli araç etmekte ve toplumun yanında coğunu uyutmayı başaramadılar. Kendi eşlerini ve kızlarını sıkı yapma gücünden yoksun çıkışlar, güçlerini yoksul ve köylü kızlarında göstermeyi başarmaktadır.

Köylü kızı bu bozuk ve çarpık düzende zar-zor üniversiteye gitme şansını elde etmiştir. Ona düşen ödev yoksulluk içinde kıvrılan köyüne ve sınıfını kurtarmaktır. Geride kalan ve okuma şansı bulamamış kız arkadaşlarına, üniversite kapılannı açıcı yollar açmanın savaşını vermektedir, kısacası onları kurtarmaktır. Asıl görev ve sorumluluk bu olacakken, ezilen, horinan ve köle durumuna getirilen kadın toplumu yaratmak isteyenlere araç olmak, benimle aynı sınıftan olan kızlara aşıklıcası yakışmaz. Bu yakıksızlığı, düzenden aslan payını alanların kızları yapşa diyeceğim yoktur, olamaz.

Üniversiteli, köylüm, sınıfdaşım genç kızım, yeni bir ders yılı başlıyor. Çevremi süylediğim kararlılık güçler saracak ve seni örtünmeyeceğini söyleyeceksin. Önce güzel başını ve yüzünü sıkıma alıracaklar, sonra da diliini Arapça sözcüklerle donatacaklar. Sen bunları bilmediğin için onlara kayacaksın. Ama onlar, gıya ve dün insanı geriye götürmede en iyi araç olduğunu biliyorlar. Sen uyruk ol. Ne Doğramacı'ya ne Özal'a ve ne de kararlıktan medet uman gerici güçlere alet ol. Kendine gel. Çağdaş, akıl ve bilinci olmanın yollarını bul. Bilimi savunan kızlar ve erkekler, okulların açıldığı şu günlerde sen ce arkadaşlarına sahip çık, onlara kaynaş, arkadaşlık et. Yeni ders yılınız güzel ve akademik geçsin.

Ekonomide 12 Eylül'ün kaldırımları 24 Ocak Kararları'yla döşenmeye başlanmıştır. Zamanın başbakanı bu kararları "acı ilaç" diye niteliyor ve halkı o ilaç içmeye ikna etmek için televizyon ekranında çabalayıp duruyordu. Ortada IMF tarafından dikte ettirilmiş bir reçete bulunması bakımından "acı ilaç" benzetmesi doğrudır. Ne ki, "acı"yı çalışan yığınlar içecekti, "ilac"tan ise tekelci çevreler yararlanacaktır; daha da önemlisi Batılı finans kuruluşlarına olan borçlar düzenli olarak ödenebilecekti.

Acı ilaç halka ancak silah zoruya içirebilirdi. Nitikim dokuz ay geçmeden gelen askeri darbeye 12 Eylül rejimi kuruldu. İşveren örgütünün başı grevleri, topiu sözleşmeleri kastederek "şimdiden kadar bizim anamızlığındı, şimdiden sonra işçilerin anası ağlayacak" diye işverenlerin hissiyatını özetecekti. (Her ne kadar, aynı işveren bugün iflas etmiş durumdaysa da, sözçülüğünü yaptığı zümrenin son dokuz yılını 12 Eylül'ün güvencesi altında geçirdiği malum.)

Ne var ki, 1989 yılında enflasyon oramı gene 1980'dekinin mertebesine, dış borçlar üç katına yükseldi, bazı en büyük holdingler belirli şirketlerinin hisselerini kimi transnational şirketlere satmışlardır. Çalışan yığınlar cephesinde ise yoksulluk, geçim sıkıntısı, sosyal adaletsizlik 1980'i de aratacak boyutlarda.

Geçtiğimiz dokuz yıl boyunca Evrençi Kemalistlerle, Özalçı aferistler ve arivistler ülkeyi elele, kolkola yönettiler. Atatürkçüler tarikatçılar, milliyetçi-mukaddesatçılar masolar, vurguncular, rüsyetçiler, irtikapçılar, mafyacılar, istihbaratçılar, Amerikan paspartulu uzmanlar kasaba belediye başkanlarına kadar hep bir oldular, yağma Hasan'ın böreğinden pay dağıttılar, pay aldılar.

Cumhuriyet tarihinin hiçbir döneminde, iş çevreleriyle devlet yöneticileri bu denli içe girmemişti; siyasetçilerin, bürokratların, teknokratların -Özal'ın bilcümle iş bitiricilerinin- yolsuzluklarının boyutlarına ulaşmamıştı.

12 Eylül'ün onde gelen sloganlarından birisi "istikrar" oldu. Ekonomik istikrarı sağlamak için siyasetçilerin, bürokratların, teknokratların -Özal'ın bilcümle iş bitiricilerinin- yolsuzluklarının boyutlarına ulaşmamıştı.

sal yaşamın, devlet tapınıcı temelinde ahenk içinde olacak partilerden ibaret kalınlığıyla sağlanacaktı. Anayasal kurumlar bu amaçla dağıtıldı, siyasetçiler, sendikalar, dernekler bu nedenle kapatıldı, işkence mahzenleri, idam sehpaları, sürekli avları, ardı arkası gelmeyen operasyonlar... hepsi bu hedefe hizmet etti.

Getirilen tüm siyaset, kurumsal düzenlemeler bu rejimi uzun süre payidar kılmak için. Ama, 12 Eylül rejiminin içine girdiği onuncu yılının sonuncu yılı olacağı sayısız göstergelerle anlaşılıyor.

Önümüzdeki yıllar demokrasının yeniden kurulması, temel hak ve özgürlükleri güvence altına alacak kurumların inşa edilmesi, bu

hakların biricik güvencesi olan halk yığınlarının onlara sahipleneceği örgütlenmelere, kurumlaşmaları gidilmesi için yoğun, zorlu ve israrlı mücadelelerin verileceği bir dönem olacak.

Ülkemizin aydınlatıcı ve ileri güçleri başta olmak üzere, demokrasiden, özgürlüklerden, insanca bir yaşamdan yana olan her kesimin ve herkesin ortak çabalarının eseri olabilecek böyle bir süreci sadece politik süreçlerden, siyaset ulusal uğraşlarından ibaret görememek gerekiyor. Andığımız güçlerin öncelerinde duran görevler siyaset, ekonomik, kültürel alanlar başta olmak üzere sosyal yaşamın tüm alanlarındaki çabaları içeriyor.

Surası kesin ki, 12 Eylül rejimi halkın ve ülkemizin gelişmesine büyük zarar vermiştir, siyaset ve ekonomik alanda büyük tahribat yaratmıştır. Ama en büyük tahribatı insan üzerinde yapmıştır. 12 Eylül ekonomisiyle, siyasetiyle, ideolojisiyle, kültürüyle büyük bir insan erozyonuna yol açmıştır. Rejim, bir yandan elinin altındaki tüm baskı kurumları ve araçlarıyla siyaset alanında, resmi ideolojiyle, onun tüm kliyeleri ve tabularıyla düşüncesinde planında insanı değerlere ve insan onuruna saldırırken, öte yandan siyaset dışı alanlarda da pek çok aracı insanı değerlere inşaatı ile birlikte, insanın sıradanlaştırılması geniş boyutlarda sürdürmüştür.

İnsanın tahribi somutta bireyin tahribi demektir. Toplumsal kültürde toplumda insanlar arasındaki ilişkilerin bozulma geçirmesi, insanların hasletlerinin önemizleşmesi, erdemzsizliklerin iyice geçerli hale gelmesi, insanların biriktireceği genel gecer kabulleri, etik-moral ölçütlerin önemlerini yitirmesi, topluluk ruhunun, yardımlaşma ve dayanışma gudusunun zayıflaması, bireyciliğin artması ve toplumun birbirinden kopuk, birbirini sevmeyen, birbiriley ilgilenmeyen, kendi ekseni, küçük dünyası ve küçük hesapları içine hapsolmuş fertlerden ibaret bir sürüye doğru gitmesi şeklinde ortaya çıkar.

İnsan bireyinin gelişip yetkinleşmesi, zenginleşmesi, ancak ve ancak insanların arasındaki ilişkilerin daha da iyileşmesiyle, ileriye gitmesiyle, insanleşmesiyle mümkünür. İnsan bireyi başka bireylerden uzaklaşıkça, onlarla olan ilişkileri bencilleştirince, kendi ego-su daha fazla öne çıktıça, birey gelişmeyip, geriliyor, zenginleşmeyip, fakirleşiyor demektir. Marx "İnsanın en büyük zenginliği başka insanlardır" sözüyle bireyin gerçek zenginliğini, gelişine ve yetkinleşme koşulunu veciz bir biçimde özetlemiştir.

12 Eylül ekonomisi geniş yığınları yoksulastırmıştır, fakat asıl yoksullaştırmamasını tahrif edebildiği bireylerde göstermiştir. 12 Eylül rejimi birçok kişiyi servet ve ikbal sahibi yapmıştır, zengini de daha zengin etmiştir, ama o insanların arta kalmış insanı yomeni bittiştir.

1980 yılında, 12 Eylül darbesinden bir süre önce, televizyondaki bir banka reklamı bugün 12 Eylül kültürünün geniş toplum kesim-

12 EYLÜL'E Ç B E D

Toplumun üzerine çöreklenmiş karabasını kitle ruhunu ve umudu kazandırmak, bu ultipleri güçlerin sorumluluğudur.

lerini sarmış, sloganı haline getmiştir. Pek çok kişi köseyi dönmeye bırakmıştır, fakat herkes birden köseyi dönenmediği için, ancak başkalarını ezber geçerken köseyi dönebilmislerdir. Ama köseyi dönenme felsefesi, umudu ve kavgası yaygınlaşmıştır. Köseyi dönenler başarılarının hazzını tatmışlar, dahası da, dönenmeye yaradılar tarafından gittiklerini izlemişlerdir. İş bilipler, iş bitiriciler itibar kazanmışlardır. (Tandığım bir emekli yargıtay üyesi toplumda paranın tek itibar ölçütü haline geldiğini söylüyor. Son katsayı ayarlamalarından 650.000 TL maaşı olan bir profesör ise namusluğunu, bilginin, kültürün, bilim adamlığının hiç önemi kalmadığını, bol keseden alışveriş yapamadığı için bakkalın bile kendisini adamdan saymadığını belirtiyordu. Andığım her iki kişi de solcu değildiler, ama toplumda tek gecenin gerçekten de akçe olduğunu kendi yaşamlarından gözlemektediler. Her birimiz, çevremizden böyle sayılışır örnegi anımsayabiliriz.)

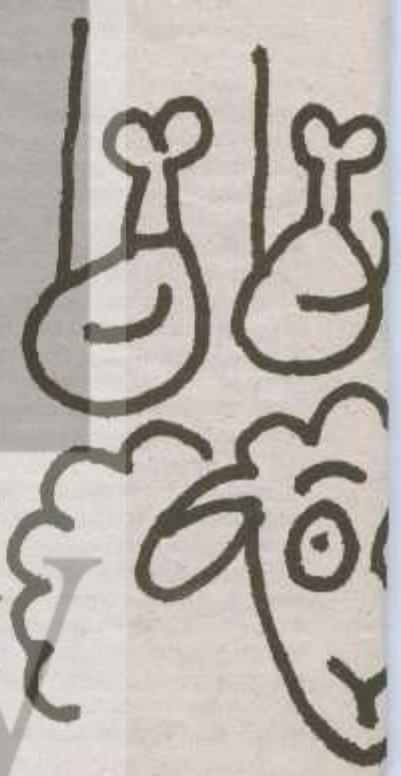
İnsan üzerindeki yükümden daha da yaygın olan insanların bütün olup bitenleri, ahlaksızlıklar, erdemzsizlikleri kanıksamasıdır.

Cumhuriyet tarihinin hiçbir döneminde, iş çevreleriyle devlet yöneticileri bu denli içe girmemişti; siyasetçilerin, bürokratların, teknokratların -Özal'ın bilcümle iş bitiricilerinin- yolsuzluklarının boyutlarına ulaşmamıştı.

sal yaşamın, devlet tapınıcı temelinde ahenk içinde olacak partilerden ibaret kalınlığıyla sağlanacaktı. Anayasal kurumlar bu amaçla dağıtıldı, siyasetçiler, sendikalar, dernekler bu nedenle kapatıldı, işkence mahzenleri, idam sehpaları, sürekli avları, ardı arkası gelmeyen operasyonlar... hepsi bu hedefe hizmet etti.

Getirilen tüm siyaset, kurumsal düzenlemeler bu rejimi uzun süre payidar kılmak için. Ama, 12 Eylül rejiminin içine girdiği onuncu yılının sonuncu yılı olacağı sayısız göstergelerle anlaşılıyor.

Önümüzdeki yıllar demokrasının yeniden kurulması, temel hak ve özgürlükleri güvence altına alacak kurumların inşa edilmesi, bu

ÖDEDİĞİMİZ EL

dağitmak, insanlarımıza özgüvenlerini,
keye ve onun geleceğine sahip çıkan

İnsanlar çevrelerindeki ya da toplumdaki haksızlıklar, adaletsizlikleri, namussuzlukları göre göre onlara alışmışlar, tepki göstermez olmuşlardır. Kişinin duyarsızlaşması bireyin tahribinin bir başka önemli boyutudur. Başkalarının bizzat kendi gündelik yaşamında tanadığı insanların açılırları karşı duyarsızlaşma feryatlarına karşı sağırlaşmış bir insan sadece onlara değil, kendine de yabancılasmış demektir. Diğer insanları karşı duyarsızlaşmak, "bana ne" anlayışında olmak da bireyciliğin bir yansımasıdır. Ne ki, her koyunun kendi bacagından asılmasını olağan saymak, o koyunları kimlerin niçin ve nasıl astıkları üzerinde hiç durmamak anlamına geldiğinden, böyle düşünen bütün koyunlar ilanıha ye bacaklarından asılmaya mahkümduar.

İnsanlar arası ilişkilerdeki kotulukların bir başka göstergesi de toplumda şiddet - yaygınlaşmasıdır. Merkezi siyasi otorite siyaseti siddetini sürdürürken, toplumda lümpen kabalıklar çoğalmaktır, ayrıca ekonomik sorunların getirdiği psikolojik sonuçlar bireylere arasındaki şiddet artmaktadır. Orta ve küçük boy işletmelerdeki parasal zorluklar nedeniyle

körüklenmesi, insanların, çocukların, genç kızların dinci fanatizmin pençesinde uygurlığı, demokrasiye, ilerlemeye, özgür düşünceye karşı şartlandırılmışları, kin ve nefretle doldurulmaları, İran'daki insansızlığa öykünmesi... Üstelik de bir bölüm insanın toplumda değerler yakınına ve manevi boşluğa tepki olarak ahlâk adına böylesi bir gayri insanlığı sürüklendirmesi, içinde yaşadığımız siyaset ve sosyal koşuların bir başka ürünü olarak karşımıza çıkmak.

Yaşanılan koşulların diğer bir sonucu da toplumda kadın düşmanlığının azımsızlaşmasıdır. Kadını aşağılayan, horlayan dinciliğin güçlenmesi bir yandan, fuhuşun bu denli yaygınlaşması, (kadınlarım, genç kızlarımla artık ailesindeki erkekler -babası, kocası ya da erkek kardeşi- tarafından satışa çıkarılmasının giderek olağanlaşması) diğer yandan, kadın düşmanlığınınvardığı boyutları gösterirken, ekonomik sıkıntıların artmasıyla ailelerde geçimsizliklerin çoğalması, kadının ekonomik sorunlar yüzünden bağımsızlaşamaması, zoraki ilişkilere, zoraki bir evliliğe katlanması konusundaki son yılların istatistikleri ekonomik ve sosyal sorunların kadınlar ve kadın kişiliği üzerinde yaptığı tahribi ortaya koymaktadır. Kadın-erkek ilişkilerinde iyileşme ve insanleşme olmadıkça, kadın ve kişiliği bu denli baskı altında tutuldu -kadın olsun, erkek olsun- bireyin gelişmesinden, insanın yetkinleşmesinden hiçbir şekilde sözdedilemez. Semra Özal'ın papatyaları kocasına menfaat sağlayadursunlar, kadınlarımızın kişilik, adalet ve eşitlik istemi kadın-erkek tüm ileri toplumsal güçlerin toplumu ve İnsanlarası ilişkileri iyileştirme uğraşının son derece önemli bir bileşini olarak öndürmektedir.

12 Eylül'ün insan üzerinde yaptığı erozyonun belki de en yaygın, en etkili boyutu toplumda ve bireyde yaratığı umutsuzluk, bezginlik ve yilginlik psikozudur. On milyonlarda insan ülkenin dülzelmeye ve ileriye doğru gitmeden umidi kesmiş durumdadır. Türkiye'yi yaşanmaz bir ülke gibi görmektedir. Milyonlarda insan kapığı dışarıya atma, Avrupa'ya mı olur, Kanada'ya mı olur, Avustralya'ya mı olur, nerede iş bulabilecekse oraya gitme çabası, niyeti ya da özlemi içindedir. Bir ülkenin insanların bu denli yaygın bir biçimde kendi ülkelerinden umudu kesmeleri, bir yolunu bulup yurtdışında yerleşmeye can atar hale gelmeleri, her seyden önce o ülkenin yöneticilerinin en büyük utancı olmalıdır.

borçların tahsil için senet mafyası türemiştir. Dahası, ülkücü senet mafyasını yöneten kişinin verdiği bir mülakata göre, bu işe girmiş ülküdaşlar ev tahliye işlerine ve boşanma ihtilaflarına da bakıyorlar, asıl işleri bu alandaymış. Da-ha yüksek miktarla kiraya vermek istediği evindeki kiracıyı adam kiralayarak tehditle ve dayakla tahliye ettiren mal sahiplerinin ya da boşanmayan esini aynı yolla iknaya zorlayan kocaların çokluğu, toplumda cürümenin bir başka yönudur.

Bu keşmeş içinde dinin 12 Eylül Atatürkçüler tarafından

Toplumun üzerine çöreklenmiş bu karabasanı dağıtmak, insanlarımıza kendi özgüvenlerini, kitle ruhunu ve umudu kazandırmak, insanın uğratıldığı bu yıkımlara, bu toplumsal dekadansa, bu erozyona karşı mücadele etmek her şeyden önce bu ülkeye ve onun geleceğine sahip çıkan, toplumu tüm toplumsal güçlerle, geniş yığınların uğraşıyla özgürliğe, esenlige ve aydınlığa yönlentmek amacıyla güden ileri güçlerin sorumluluğudur.

Demokrasiyi kazanmak, güçlü temeller üzerinde yığınlarla birlikte inşa etmek mücadele bu uğraşın ilk koşuludur. Fakat bu uğraş disünsel, kültürel alanlarda, sosyal psikoloji alanında yoğun çabalarla bütünlüğe zorundadır. Başarının tek koşulu ise geniş yığınlarla ulaşabilmek, onların siyaset, ekonomik, sosyal ve kültürel örgütlenmelerme önyargı olmaktır. Dayanışma ruhunu geliştirmek, sendikalarıyla, üretim ve tüketim kooperatifleriyle, sandıklarıyla, dernekleriyle, belediyeleriyle, işyeri ve yerleşim birimlerindeki her türlü örgütlenmeleriyle, kültürel nitelikli kuruluşları yurt çapında yaygınlaştırmakla, tüm bu örgütler, kurumları, kuruluşları en demokratik, en katılımcı biçimde geliştirmek mümkündür. Toplumun büyük çoğunluğunu oluşturan yığınların kendi kaderlerine sahip çökümleri, kendi güçlerine güvenmeleri, toplumu daha bugünden tüm bu örgütlenmelerle, kurumlaşmalarla değiştirmeye başlamaları, sosyal yaşam içinde ileriye doğru yol almalari ülkenizin geleceğinin biricik güvencesi olacaktır.

Bu ülke insan onurunu çiğneyenlerin, özgürlüğün zerresine tahammul edemeyenlerin, memleketi satanların, on milyonlarda insana acı çekirenlerin, vurguncuların, soyguncuların, çırçıcıların, diktatörlerin, despotların ülkesi değildir. Bu ülke topraklar üzerinde yaşayan on milyonlarca insanın ülkesidir. Ona ve geleceğine sahip çökümler da işte o on milyonlarda insan hareketi geçirerek mümkün olacaktır. Elimizi, kolunuza bağlayıp olan bitene seyirci kalmakla değil.

12 Eylül'ü onleyemedik. Önleyememenin bedelini ise toplumca çok ağır ödedi. Daha fazla bedel ödememek, 12 Eylül'den çıkmak, tahribatını ve hasarlarını telafi etmek, tarihimize bu karanlık devrinin kapatmak bizim elimizdedir. Vitirdığımız her gün 12 Eylül'üler'in kâr hanesine yazılmalıdır. Çünkü asıl tahrif olan, aşındırılan, yok edilen bizzat insan malzemesidir, insanı değerler sistemidir. Zaman uzayıp gittikçe insanların yeniden kazanılması, hasarların telafi edilmesi daha da zorlaşmaktadır.

12 Eylül ekonomisi

BUNALIMIN BUNALIMI MI?

Milli Piyango yönetiminin son uygulaması, bir kartı kazıyarak kazanma anlayışı, 12 Eylül ekonomisini simgeliyor; artık üreterek değil, kazıyarak kazanıyor insanlarımız.

12 Eylül ekonomisi, dokuz yaşı tamamıyor, on yaşına basıyor. Ulusların yaşamında on yıl önemli bir zaman dilimidir. On yıl süresince uygulanan ekonomi politikaları ve siyasal gelişmeler bütünü, kendi çizgisinden hiç ödün verilmeden uygulanmasına karşın, bu türk -yine kendi ölçülerine göre- başarılı olamıyor. Ne ekonomide "istikrar" sağlayabilmiş ne de toplumsal gelişmeyi düzenli kılabilmiştir. Öncelikle belirtilemesi gereken, son dokuz yılın gerçek yıkımının boyutlarındır.

Gide gide

Uygulanan ekonomi politikası, öncelikle, üretimi artırıcı hiçbir özellik taşımıyor. Yillardır, üretken yatırımlar fiyatlardan arındırılmış biçimde geriliyor. Sanayi alanında KİT'in devreden çıkarılmasıyla, sanayileşme tümyle durmuş bulunuyor. Geçen yıl (1988) ikinci yarısından başlayarak, sınai üretimde, ilk kez büyük oranda düşüşler görülmeye. Bir kısım sektörlerde üretim düşüşleri % 15 dolayına ulaşıyor. Tarım, tümüyle kuraklığa pencesinde kıvrıyor, doğuda hayvancılık, yok edilmiş bulunuyor. Türkiye'nin canlı hayvan stoku yaklaşık 1/4 oranında azalmıştır. Özette, 12 Eylül ekonomisiyle, toplumsal üretim temelli çökertilmiş, yok edilmiş. Üretim temelinin çoklığını, gelir bölüşünün gidere-

rek daha da eşitsiz duruma gelmesi izliyor. Ulusal gelirden sermaye kesiminin aldığı pay % 43'ten % 73'lere tırmanıyor; tarım kesimiyle emekçilerin aldığı pay da toplam olarak % 57'den % 23 dolayına indirilmiştir. Yalnızca geçen yıl ulusal gelirin 100 trilyon olduğu gözünden tutulursa emekçi kesimin içinde 30 trilyon lira sermaye kesimine aktarılmış bulunuyor. Bu miktar, o yılın toplam vergi gelirlerinin üç katına yaklaşıyor. Türkiye bu dönemde Avrupa Topluluğu'na tam üyelik için başvurdu. AT üyesi, komşumuz Yunanistan'da bile ulusal gelirin % 38 dolayında bir bölümü vergi olarak alınıyor; Türkiye'de bu oranın yarısı, düzeyinde vergi alınıyor. Türkiye'de, sermaye, vergi vermiyor. Sonuçta, bütçe açıkları kapanıyor, eğitim ve sağlık gibi temel hizmetler tam anlamıyla çokluğu sürükleniyor. Kamu hizmetleri, en ilkel düzeyde bile sağlanamıyor. Kentlerde halk susuzluktan kırvanyor. Sermaye vergi vermiyor, fakat enflasyon-ücret ilişkisinin ilginç boytularından yararlanarak, kár oranını olağanüstü biçimde yükseltmiş bulunuyor. Son dokuz yıl boyunca, sendikal hak ve özgürlükler üzerindeki sınırlamalar, baskılar ve haksız uygulamalar sonucu, emekçilerin gerçek gelirleri, ücretlerinin alım gücü, dönemin başı yüz alırsa, günümüzde bunun 1/3'ü dolayına inmiş bulunuyor. Enflasyon, dolaylı somurğunun en acımasız biçimini olarak, emekçilerin cebinin her gün biraz daha boşmasına, yokullaşmasına yol açıyor. "Mülkiyet hırsızlığı" diyenlerin kulakları çınlasın, asıl hırsızlık enflasyon yoluyla yapılıyor.

Türkiye, iki aşamalı bir sömürü düzenini, dokuz yıl süresince, ilişkilerine dek yaşıyor. Birinci aşamada, işçiler, köylüler, memur ve emekçiler kılıçlı üreticiler, sürekli yokulsayıyor. Sömürünün ikinci halkası dış ticaret alanında oluyor. Türkiye'nin dış ticaret fiyat oranları, dışsatım fiyatlarının/disalım fiyatları endeksine oranı, bu dönemde iki yıl bir yana biraktırsa, sürekli ulkenin zararına işliyor. Türkiye bir birim dışalım için, giderek daha çok miktarda dışsatım yapmak zorunda kahyor. Bu süreçte ülke bütünüyle sömürlüyor, yokulsayıyor.

12 Eylül ekonomisinin baş uygulayıcısı, 24 Ocak 1980 sonrasında Washington'da Dünya Bankası ve IMF yetkililerinin kendisine uzatıkları koşulları görünce, "bundara imza atan Türkiye'de ipe götürürler" diyor, ancak bunları imzalamaktan da geri kalmadı. Aynı kişi, aradan dokuz yıl geçtikten sonra Çankaya'ya çıkışına hazırlanıyor. Bunca başarının ödülü de anlaşılan büyük oluyor(!)

Bu nokta bir yana, Dünya Bankası ve IMF istenilen politikaların dünyadaki tek başarı örneği sayılan Türkiye'de de bu başarının nasıl bir başarı olduğu her gün yeniden görülüyor, yaşamıyor. Milli Piyango yönetiminin son uygulaması, bir kartı kazıyarak kazanma anlayışı, 12 Eylül ekonomisini simgeliyor; artık üreterek değil, kazıyarak kazanıyor insanlarımız. 12 Eylül ekonomisi 13 milyar dolar dolayında bir dış borc ile başladı; dış borçların günümüzde 50 milyar doların üzerine çıktıığı biliniyor. Bu bilinmiyor ancak, alınan dış borçlarla hangi üretim olanaklarının artırıldığı, ekonomiye ne tür katkılarının sağlandığı biliyor. Yabancı sermaye kaynakları, ülkenin kendi ürünlerinin pazarı yapılması borç vererek odullendiriliyor. Sigaradan demir çeligi, kömürden silahı dek, Türkiye tam anlamıyla yabancı ürtütürlerin pazarı yapılmış bulunuyor. Lahmacunun yerine hamburger yiyecek ülke çağ atlamus sayılıyor. Türkiye, 12 Eylül ekonomisiyle çok ciddi bir bütünleşme sürecine sokulmuş bulunuyor. Türkiye'nin, sanayileşmesi durduruluyor, özellikle yatırım malları üretimi, teknolojiye yönelik üretim tümüyle bir yana bırakılıyor. Ülke, uluslararası iş bölümünde, beynine dayalı üretim süreçlerinden tümüyle uzaklaştırılıyor. Bu süreçte üniversiteler birer askeri okula dönüştürülüyor, TÜBİTAK yıkılıyor ve en önemli istatistiklerin yayımlanması yasaklanabiliyor.

Üretim olanaklarını genişletemeyen, varolan üretim kapasitesinin etkin kullanımını sağlayamayan ekonomik süreç, parasal değişimlerle oynamamasına yol açıyor. TI'nın yabancı paralarla değişimini kolaylaştırıyor. Bu kolaylığın sağlanmasıyla, son sularda memur ve emekli maaşlarına yapılan zamlar sonucu yedi trilyon liranın üzerine çıkan emisyon hacminin daralacağı bekleniyor. Döviz talebinin sonucta yeni devalüasyonlara, fiyat artışıma yol açacağı, hesaba katılmıyor, enflasyon sürekli olarak körükleniyor.

Gerçekte, piyasa yapısının aksaklılarından kaynaklanan bir süreç yaşanıyor. Sermaye, kârlarını ençoklaştıracak bir enflasyon oranı arıyor. Ancak üretim, dağıtım ve pazarlama yapısı bu en etkin enflasyon oranını yakalamaya olanak vermiyor. Sanayi kesiminin üreticileri, beşinci bir kár oranına göre üretimlerini ayartıyor, gerekirse üretim miktarını azaltıyor. Sonucta, bunalım daha da derinleşiyor. Sayısı belli olmayan işsizler ordusu büyüyor.

Ekonominin başarısızlık, siyasal gelişmelerle tamamlanıyor. 12 Eylül demokrasisi, tüm kurum ve kurallarıyla yürütülmeye çalışılıyor. Haksız ve hukuksz uygulamalar, işkenceler,

▼ Başarının ödülü büyük!
12 Eylül ekonomisinin baş uygulayıcısı aradan dokuz yıl geçtikten sonra Çankaya'ya çıkışına hazırlanyor.

açık grevleri ve ölümleri tamamlanıyor. En temel insan hakları sağlanmıyor. İç ve dış tekelci sömürüyü pekiştirenler, çekinmeden elerini kana buluyor.

Nereye dek?

Ekonominin geçen dokuz yıl boyunca göruilen gelişmeleri -eğer köklü bir sayısal değişiklik sağlanamazsa- bundan sonrasında da ipuçlarını veriyor.

Yillardır üretilen sermaye yatırımlarından kaçınan ekonominin üretim temeli çöküşünü sürdürerek olacak. Sermayenin, ticari sermayeye daha yüklü oranda dönüşmesi süreci yoğunluk kazanacaktır. Döviz alımında getirilen kolaylıklarla, sermayenin öbür az gelişmiş ülkelere benzer biçimde yurtdışına kaçış sürecinin de hız kazanacağı açıklıktır. Bu ulusal sermaye kaçış süreci, uluslararası sermaye ile tamamlanmak isteniyor. Kamu İktisadi Teşebbüsleri'nin yabancı tekellere satışı çok daha hızlı bir biçimde yürütülecektir. Hükümetin denetimindeki tekellerin yerini bu kez yabancı tekeller alacaktır. En büyük üretim birimlerinin yabancılarla çoğu kez "sudan ucuza" satılması, iki olguya gündeme getirecektir. Birincisi, KİT'de varoluğu belirtilen işgül fazlasının işlerinden çıkarılması yoluna gidecek, işsizlik daha da yaygınlaşacaktır. İkinci de, yabancı tekeller, bu yerli üretim birimlerini, istediklerinde tümüyle kapatabilecek ve bunların ürünlerinin yerine kendi ülkelerinde yaptıkları üretimi satacaklardır. Bir başka deyişle, ülkenin yabancı ürünlerini pazar yapılması süreci tamamlanmış olacaktır. Bu durumun dışalın tüketicileri ortamında mal yoklukları, daha yüksek oranlı enflasyon ve ekonomik yıkımla sonuçlanması kaçınılmazdır:

Ve çıkış için

12 Eylül "istikrar" sağlamak üzere geldi; dokuz yıl sonrasında, tam bir istikrarsızlık süreci yaşanıyor. Bunalımdan kurtuluması bir yana, daha da derinleştiği görülmektedir.

Iistikrar adı altında getirilen baskı, yıldırma ve özgürlüklerin yok edilmesi döneminin sona erdirilmesi için yapılması gereken, demokrasi taleplerinin yoğunluk kazanmasıdır. Bir başka deyişle, çözüm siyasadır. Yıllarca, demokrasi olursa istikrar kalmaz dayatması sona ermeli, toplum bu ikilemden kurtulmalıdır. Öncelikle yapılması gereken bir genel açıkarılması için kamuoyu oluşturmak, bu süreçte ağırlık vermektedir. İkinci olarak, seçim yasasının daha demokratik bir yapıya kavuşturulması sağlanmalıdır. Ancak bu yapıldıktan sonra, genel seçimlere gidilmelidir. Tersine bir oluşum, yeni siyasal bunalımların kaynağı olacaktır. Üçüncü nokta, başta sendikal hak ve özgürlükler olmak üzere yeni anayasasının nasıl olması gerektiği tartışmalarına gidilmeli, başta siyasal partiler olmak üzere, tüm sivil toplum örgütleri ve kurumları, yeni bir toplumsal anlaşma ve uzlaşmanın somut biçimleri üzerinde görüşlerini oluşturmalı, sergilemelidir. Toplumun tüm demokrasiden yana güçlerinin, yerli, üreteken sermaye çevreleri dahil, katılıtları bu tür bir süreç ve bunun gerçekleştirilmesi bu aşamada çok büyük önem taşıyor.

SÖZÜM SANADIR

Yol kazi, kazan

KAZ-KAZI-KAZAN" diye bir oyun buldular. Özal ve sürekli olarak kimbilir hangi akl-evalin cadıdır. Bir tuttu, bir tuttu görmeyein. Sokaklarda öbek öbek insanlar, el kadar kaçıtan kazıp duruyorlar. Çocuk çocuk, kadın erkek, yaşlı genç hatırlatır kart kazıp kışmelerini anırmış. Nasıl hazırlanmış diye baktır (Biz de üç tekili böyle kaptırdık). Kartlarda büyükçe rakamlar iki kez yazılımış: 500, 000 gibi 20.000.000 gibi. Üç kez yazılmışsa parayı alırsınız, yazılmamışsa hava. Heveslendirip yanda bırakma. Tam kumarci eğitimi. Kabaran istaha bir kart daha gerekli. Baştı tekili.

Bu nasıl bir oyun (üsüp) demeyin sakın. Sokak kumanının yazısına söyle söyle bıçım gidiyor. Sokak kumanıyla piango arasında lark vardır. Piango ırmak satar. Bir blat alırsınız ve beklersiniz. Piango bu denli sıcak değildir. Kumar başka bir iştir. Anında kazanmak anında kaybetmek. Onun da insan zekâsını, insan duygusunu için içine katanın vardır. Poker de kumardır ama psikolojisi vardır, teknigi vardır, ustalığı vardır. Bezik, okney, altımsallı, pisti bile hesap ister, teknik ister, deneyim ister.

Sokak kumanı barbuttur, "bul karayıl parayı"dır, "üçkeğit"dir. Hicbir zekâ konusuna gerek kalmadan zarla ya da kağıtla oynanan adı oynanırdır.

İşte bu yeni oyunun kalitesi de budur: Sokak kumanı. Kimse şaşır kalmamasın, 12 Eylül döneminin sans oyunu budur ve de çok uygundur: YOL KAZI-KAZAN.

"Kazi beğirtmeden yolmak" diye bir deyim vardır. Burada amaç "kazi yolmak"tır, yöntem de "beğirtmamak"tır. Dikte rejimlerinde "kazi beğirta beğirta yoler"lar, yöntem olarak de "ağzın beğler"lar. Dikte rejimi ekonomisinin formülü böylesine sade, etkili, sonuç alicidir. Aynı amaca demokrasi görünümünde gitmek için "kazın ağzını bağlamaz"lar, "onuncu biraz yem atır"lar. Kaz yemi yerken, onlar da kazi yolarlar. Amaç aynıdır, yöntem az biraz baskıdır.

Zavallı Sülün Osman'ı anmadan edemedim. Belki bilmezsiniz, Sülün Osman diye o zamanlar dolandırıcı

denilen bir adam vardı. İstanbul'a yeni gelen sallan bulur, onlara Galata köprüsünü, Beyazıt kulesini, Eminönü meydanındaki saat "satardı". Bütün bunların gelirinin kendisinin olduğunu söyler, sartınca bu gelirin satıldığı saf adamın olacagini inandırır. Böyle epeyce adam dolandırır, sonra da yakalanıp hapse tıkılır. Onunla yapılmış röportajları okurduk, "ne yapayım, öyle saflar var ki görünce dayanamayıp bir seyir satıyorum" derdi. Vah zavallı Sülün Osman. Ne yanlış zamanlarda yaşamışın. O zamanlar ortalıkta namus gibi geri katalı läfler vardı ca semin kıymetini bilememiştir. Senin nasıl bir deha taşıdığını anırmayıp ziyan etmiştir. Sonradan gelenler senin papucunu dama attılar ama bir yerlere heykelini falan dikmediler. Sen gerçek bir pirmışın de haberimiz yokmuş. Şimdi Boğaz köprüsünün hisse sene dinlemeşenler yine tutuşuyor, en fazla kén o yapmış da,

Neyse, köprü satışına yetişemeyenler "YOL KAZI-KAZAN" oyunu oynayıp köşeyi dönmenin peşindeler. Kimse de onlara "yolunan kazın neyi kazandığını" anlatlığı yok ya.

Bence bu yeni numara için pedagogların değil de Sülün Osman in ne düşündüğünü sormalı. Ben sordum, bakınız ne dedi:

"Ne diyeceğim, pes derim. Ben akımcı bir şeyler yapılıyorum, şimdilik bakıyorum da hıyarıkımı doğrusu. Bir iki saf adam bulup da köprü satmak nerde, koca bir milleti keriz yerine koyup kart kazmak nerde? Biz bu işin cahiliyimiz ya, bizim de kusurumuz yoktu, ne öğrendik ki ne salalım? Şimdi bakıyorum, artık bu işten ilmi yapıyorum. Bu işten ustaları var, hocaları var, süstü läfleri var, teşkilatı var, girdisi çıkış var. Yokluğun gözü kör olsun, İngilizce bilmezsin, bilgisayar bilmezsin, öünü yok arkan yok. Şimdi böyle mi? Millet önlünde, Armenka arkadan, bigisayar sol elinde, hocası hocası sağ elinde. Biz erken gelmişiz dünyaya beym, daha ne diyeşim?"

Biz de "yazık oldu Sülün Osman'a" diyelim yazımızı bitirelim.

AYIN KONUSU 12 EYLÜL

Halit Çelenk TÖB-DER davasını değerlendirdiyor:

BİR HUKUK SKANDALI

TÖB-DER hakkında sivil mahkeme tarafından verilen beraat kararı, suçsuz insanların ve yasal örgütlerin, olağanüstü yargılama yoluya nasıl suçlu sayılabileceklerini ortaya koyuyor

12 Eylül "hukuku"nın ipliği yavaş yavaş pazara çıkmak üzere. TÖB-DER davasının askeri mahkemelerde ağır cezalarla sonuçlanması, dosyası ayrılan sanıkların ise başta Gültkin Gazioglu olmak üzere sivil mahkeme kararıyla beraat etmeleri, 12 Eylül "hukukunun" bütünüyle bir hukuk skandalı olduğunu gösteriyor. Değerli hukukçumuz Halit Çelenk'le yaptığı görüşme hukuk skandalına ışık tutuyor.

► **TÖB-DER davası nedir? TÖB-DER'i nasıl bir mahkeme yargıladı?**

TÖB-DER davası 12 Eylül döneminin en önemli davalardan birisidir. Bu dönemin başta gelen özelliği, "hukukszılık"tur. Aşağılmış:

Bir dönemin hukuka saygılı kabul edilmesinin en önemli ölçüde bağımsız mahkemelere sahip olmasıdır. 12 Eylül döneminin ceza yargılaması açısından "mahkeme" olarak nitelenebilecek kurumları olmamıştır. Bir yargı organı "bağımsız" değilse mahkeme niteliği kazanamaz. O, bir organdır, bir kuruldur ama "mahkeme" değildir. O halde bağımsız mahkemelere sahip olmayan bir dönemin hukuklaşılığı olduğu söylemenem.

Bu söylediğimiz, hukukun sözleridir, hukuk ilkelerinin doğal bir sonucudur.

12 Eylül döneminde sığıyonetim askeri mahkemeleri kurulmuş, 12 Eylül öncesi olaylar, suç işlediği savlanan kişiler ve örgütler bu mahkemelerde yargılanmıştır. Bu mahkemelerin hakim ve savcısı, 353 sayılı Askeri Mahkemeletin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri hakkındaki yasaya göre Yürütme Organı tarafından görevlendirilmiştir. Bu mahkemeler, anayasanın ve uluslararası anlaşma ve sözleşmelerin "doğal hakim" ilkesine aykırı olarak kurulmuş özel ve siyasal mahkemelerdir. Sözü geçen yasaya göre yürütme organı, bu mahkemelerin hakim ve savcısını istediği zaman görevden alabilir ve başka bir görevde atayabilir. Hakimin güvencesi yoktur. 12 Mart ve 12 Eylül dönemlerinde bunun birçok örnekleri görülmüştür. Böylece hakim ile memur arasındaki fark ortadan kalkmış olmaktadır. Bu mahkemeler siyasal etkilere, telkinlere ve yönlendirmelere

açiktır.

Bağımsız yargı, hâkim güvencesi, doğal hâkim ilkelerine aykırı olarak kurulan bu tür mahkemelere hukuk açısından "mahkeme" denilemez. Bu kurullarca verilen kararlara da "hüküm" denilemez.

TÖB-DER olayının temelinde işte bu hukukszılıklar yatmaktadır. Son TÖB-DER olayı bu hukukszılığın tipik bir örneği olmuştur.

TÖB-DER hakkında bir yandan Ankara Sığıyonetim III No.lu Askeri Mahkemesi'nce "yasa dışına dönüsme" gereğisi ile mahkûmiyet kararı verilirken öte yandan aynı örgüt hakkında -hatta aynı öğretmen hakkında- genel bir mahkeme olan Ankara II. Ağır Ceza Mahkemesi'nce beraat kararı verilmiştir.

Gerçekten 12 Eylül müdahaleinden önce, legal olarak kurulup yürürlükteki yasalara göre yönetilen ve faaliyetlerini sürdürün, Cumhurbaşkanının resmi kabullerine çağrıları, dışları bakanlığı tarafından ulusal törenlere davet edilen, Cumhuriyet Senatosu tarafından "anarşî ve terör" konusunda kendisinden rapor istenen, Devlet Planlama Teşkilatı tarafından 4. beş yıllık kalkınma plan hakkında görüşü sorulan ve rapor istenen TÖB-DER, müdahaleden sonra yasadışı bir örgüt sayılması ve hakkında Ankara Sığıyonetim III No.lu Askeri Mahkemesi'nde kamu davası açılmış, derneğin kapatılması, malların müsaderesi (zoralm) ve yöneticilerinin cezalandırılması istenilmiştir.

12 Eylül öncesinde TÖB-DER hakkında açılan ceza davaları beraat kararları ile sonuçlanmış, yapılan koymıştır. Örgütün ilyesi öğretmenler hakkını yillarda boyunca yapılan idari işlemler konusunda TÖB-DER avukatlarında açılan davalar iptal kararları ile sonuçlanmış, Danıştay tarafından verilen bu kararlarla TÖB-DER üyelerinin görevi ilişkin dumurları da aklanmıştır.

TÖB-DER tarafından düzenlenen ve 12 Eylül müdahaleinden sonra dava konusu yapılan Demokratik Eğitim Kurultayı hakkında Ankara Basın Savcılığı soruşturma açmış, bu kurultaya yapılan konuşma ve yayınlar bilirkişî inceletilmiş, konuşma, yayın ve belgelerde suç bulunmadığı verilen bilirkişî raporundan anlaşılmış ve bu rapora dayanılarak Demokratik Eğitim Kurultayı hakkında takipsizlik kararı verilmiştir. Bu karar, tarafı itiraz konusu olmadığından, kesinleşmiştir.

TÖB-DER'in, genel mahkemeler ve Cumhuriyet savcılıkları kararları ile doğrulanın bu legalitesine karşın, 12 Eylül müdahaleinden sonra, siyaset nedenlerle hakkında "yasa dışına dönüsüğü" savı ile dava açılmış, mahkûmiyet kararı verilmiş, yöneticileri cezalandırılmış, dernek kapatılmış ve taşırı taşınmaz tüm mallarına el konulmuştur.

Olaya yargılama hukuku açısından ve daha yakından bakarsak, sığıyonetim askeri mahkemelerinin, "olağan ve olağanüstü yargılama" ayrimında "olağanüstü yargılama" bölümünde yer aldığı görülür. Yani sığıyonetim askeri mahkemeleri olağanüstü mahkemelerdir.

Sayın Faruk Erem, *Olağanüstü Yargılama* kitabında söyle der:

"Olağanüstü mahkeme, mevcut olağan bir mahkemeye itimat etmemek veya belirli mskatlara uygun bir mahkeme kurmak ihtiyacından doğar. Asıl neden budur. Daha hızlı adalet ve benzeri düşünceler bahanedir."

Olağanüstü yargıda hükümler, siyasal iktidarlar tarafından tasarılanır, yukarıdan aşağıya kamuoyu oluşturulmaya çalışılır, bu doğrultuda telkinler ve yönlendirmeler yapılır. Sonuçta yargılama bir formalite haline gelir. Bu konuda ceza hukuku bilgini sayın Erem'in düşüncelerini yine anımsatmakta yarar görüyorum.

".. Halbuki olağanüstü mahkemeler kurmak Adaleti gerçekleştirmekten fazla belli bir dönemde toplumsal hayatı yaratmak amacıyla kurulur. Bu istek yoğunlaştıkça o kuruluşun mahkemeden gayri bir kuruluş haline geldi-

Sivil mahkemenin kararı, olağan bir yargılamanın, ön varsayımlardan ve siyasal etkilerden uzak bir değerlendirmenin, TÖB-DER'in yasa dışına dönüşmediğini, ceza yasasının 141-142. maddelerini ihlal etmediğini ortaya koyacağını ve nitekim koyduğunu açıkça gösteriyor.

kesine aykırı olarak kurulmuş özel ve siyasal mahkemelerdir. Sözü geçen yasaya göre yürütme organı, bu mahkemelerin hakim ve savcısını istediği zaman görevden alabilir ve başka bir görevde atayabilir. Hakimin güvencesi yoktur. 12 Mart ve 12 Eylül dönemlerinde bunun birçok örnekleri görülmüştür. Böylece hakim ile memur arasındaki fark ortadan kalkmış olmaktadır. Bu mahkemeler siyasal etkilere, telkinlere ve yönlendirmelere

▲ **Halit Çelenk.** Haksız karannı ortadan kaldırılması için çalışacak.

AYIN KONUSU 12 EYLÜL

▲ Gültkin Gazioğlu. Sivil mahkeme de beraat etti.

gi, adalet düzeni içinde tümörleştiği görülür. Bir memlekette adalet, kudretini ve hayyiyetini kaybederse 'sosyal bağı' kopar. 'Mülkün temeli adalettir' deyiminin bir anlamı da budur. 'İnsanları insanlar cezalandırıyor' değil, 'insanları adalet cezalandırır' kanısını verebilmek. Bütün mesele budur (Carrara). Olağan dışı yargılama bunun tam karşısıdır."

Bağımsızlık ile Yansızlık hâkimin ve mahkemelerin 'onsuz olmaz' koşullarıdır. Ceza hukuku uzmanı sayın Kunter yansızlık konusunda söyle diyor: "Adalet sembolünün dünyanın her yerinde, elinde terazi turan gözü kapalı bir kişi olarak kabul edilmesi sebebiyle değildir. Adalet dağıtanlar yanı hâkimler, ne kadar gözleri kapalı olursa yanı çözümüleri uyusmazlıklar taraflarına ne kadar yabancı olursa o kadar doğru ve isabetli karar verirler."

Ceza hukukunun bu temel ilke ve kuralları, olağanüstü yargı organları ve bu arada sıkıyönetim askeri mahkemeleri yoluyla adaletle ulaşamayacağını, aksine adaletsiz ve haksız kararların oluşmasına olanak sağlayacağını göstermektedir.

TÖB-DER kararı bunun tipik bir örneğidir. ► Askeri Yargıtay'ın kararının dayanağı neydi?

TÖB-DER hakkında sivil mahkeme tarafından verilen beraat kararı hukukun, yargılama hukukunun yukarıda açıklanan ilkelemini doğrulamıştır. Çünkü TÖB-DER hakkında beraat kararı veren Ankara II. Ağır Ceza Mahkemesi bağımsız bir mahkemedir, doğal hâkim ilkesine uygun olarak kurulmuştur, özel değil genel bir yargı yeridir. Bu mahkeme TÖB-DER hakkında mahkûmiyet kararı veren sıkıyönetim askeri mahkemesinin dosyalarını getirerek incelemiştir, uzman bir bilinci seçerek olayda suç oğeleri bulunup bulunmadığını incelemiştir, suç bulunmadığına ilişkin verilen rapora dayanarak ve öteki kanıtları da değerlendirerek beraat kararı vermiştir. Bu beraat kararı temiz edilmeyerek kesinleşmiştir.

Bu karar, olağan bir yargılamanın, on varsayılardan ve siyasal etkilerden uzak bir değerlendirmenin, TÖB-DER'in yasadışına dönüştürmesini, ceza yasasının 141-142. maddesi-

lerini ihlal etmediğini ortaya koyacağının nitekim koyduğunu açıkça göstermektedir. Yine bu karar, suçsuz insanların ve yasal örgütlerin, olağanüstü bir yargılama yoluyla nasıl suçlu sayılabileceklerini de ortaya koymaktadır.

Askeri Yargıtay 4. Dairesi TÖB-DER hakkında verilen mahkûmiyet kararım esas yönünden onaylarken tahrif edilmiş bir sözluğu dayanmıştır.

Daire, derneğin yayınlarında geçen "İşçi sınıfı bilimi" deyiminin, TÖB-DER'in ülkeye komünist bir düzen kurma amacıyla ve bu yoldaki çalışmalarına kanıt olarak kabul etmiştir. Askeri Yargıtay'ın onama kararında bu deyimin anlamı Marksî Leninci Felsefe Sözluğu'ne göre saptanmış ve bu sözlükten karara alıntılar yapılmıştır. Oysa Marksî

Leninci Felsefe Sözüğü'nde "İşçi sınıfı bilimi" deyimi yoktur, "bilimsel komünizm" deyimi vardır. Gerçekten sözluğun Almanca orijinalinde yanı asında, bilimsel komünizm deyimine yer verilmiş ve bunun açıklaması yapılmıştır. Marksî Leninci Felsefe Sözüğü'nün orijinalinde ve 573. sayfada açıklaması yapılan deyim işçi sınıfı bilimi deyimi değil, bilimsel komünizm deyimidir. Bu sözluğu dilimeye çevirenler kişisel kimi kayıtlardan olacak, bilimsel komünizm deyimi yerine çeviriye işçi sınıfı bilimi deyimini koymuşlardır. Yani sözlük tahrif edilmiştir.

Böylece Askeri Yargıtay 4. Dairesi, onama kararını gerçek dışı ve tahrif edilmiş bir belgeye dayandırmıştır.

Yine Askeri Yargıtay 4. Dairesi bunun dışında da bilimsel bir yamılığa düşmüştür. Daire, kararının 25. sayfasında sanıklara gönderme yaparak, "bu deyimlerden biri olarak en sık kullandıkları ilk kez kapsamı ve derli toplu olarak Marks-Engels tarafından 1948 yılında Manifesto'da açıklanmış bulunan "İşçi sınıfı bilimi" deyiminin ahp dava dosyalarına Ek-3'teki Marksî Leninci Felsefe Sözluğu'ndeki karşılığına bakıldığında; ..." demektedir. Yani Askeri Yargıtay 4. Dairesi'ne göre "İşçi sınıfı bilimi" deyimi ilk kez Marks ve Engels tarafından Komünist Manifesto'da açıklanmıştır. Oysa Komünist Manifesto incelendiği zaman bu bildiride "İşçi sınıfı bilimi" deyiminin yer almadığı ve bu konuda herhangi bir açıklamaının da yapılmadığı görülmektedir.

Ote yandan Askeri Yargıtay'ın değişik dairesi İşçi Sınıfı Bilimi deyimi konusunda çelişkili kararlar da vermişlerdir. Yukarıda açıkladığı gibi Askeri Yargıtay 4. Dairesi bu deyimi kullanmayı suç sayarken Askeri Yargıtay 5. Dairesi ve İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı 1 ve 3 No.lı Sıkıyönetim Askeri Mahkemeleri tüzüklerinde İşçi Sınıfı Bilimi deyime yer veren sendikalar ve sendika yöneticileri hakkında beraat kararları vermişler ve bu kararlar kesinleşmiştir.

► Bu yanlış kararın doğurduğu sonuçlar nedir, nasıl düzeltilebilir?

Hukuk açısından bu yanlış ve haksız ka-

rarı ortadan kaldırılabilmesi için iki yol düşünülebilir. Bunlardan birisi "karar düzeltmesi" yolu, öteki de "yargılamanın yenilenmesi" yoldur. Bu yollara başvurmanın çalışmalarını yapıyoruz.

İnancıma göre TÖB-DER sorunu kişisel değildir ve iki mahkeme arasında bir görüş ayrılığı şeklinde basit bir olay olarak değerlendirilemez. Olay, 12 Eylül hukukszuluğunun somut bir göstergesidir. Bu davada Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi'nin kararı ile mahkum edilen ve cezalarını da çeken öğretmen arkadaşımız kuşkusuz büyük ve onarılmaz bir haksızlığa uğramışlardır. Bir insanın 8 yıl değil, 5 yıl değil bir gün bile özgürlüğünden yoksun bırakılması, karşılanması olanaksız bir haksızlıktır. Ama burada TÖB-DER'in kişilikinde cumhuriyet tarihi boyunca suregelen öğretmen örgütlenmesi, siyasal amaçlarla açılmış bir dava sonunda haksız ve adaletsiz bir kararla mahkum edilmiş, taşınır tasınmaz tüm mallarına el konulmuş ve yurt düzeyinde örgütlenmiş bir öğretmen Derneği kapatılmıştır. Önemli olan budur.

TÖB-DER hakkında verilen mahkûmiyet kararı bir hukuk skandalıdır. "Bir kişiye yapılmış haksızlık, tüm topluma yönelik bir tehdittir" özdeyişi bu kararda bir kez daha somutlaşmaktadır. Yine bu mahkûmiyet kararı Türkiye'nin adaletsiz karartıcı zincirinde önemli bir halka oluşturmuştur.

TÖB-DER ve Türkiye öğretmen örgütlenmesinin üzerine düşürülen bu golgenin ergeç kalkacağına ve TÖB-DER'in aklanacağına inanıyorum. ■

MATEMATİK VE KORKU

Ali Nesin

Önsöz: Aziz Nesin

Matematik korkusunun, Kim Korkar Matematik'le aşılabildiğini kitabı yeniden yeniden basımlar yapması göstermiştir. Ali Nesin'e bu kitabı üçüncü basıma onşoz yazması istenirken, bir de kitap fikri doğmuştu. İşte Matematik ve Korku o düşüncenin ürünü. Üstelik, bir matematikçinin nasıl yetiştiğini de Aziz Nesin'in uzun önsözünden okuma olağıyla. Hiç kuşkusuz, bu kitapla korku biraz daha uzaklaşacak, matematik biraz daha içimize girecek. 5000 lira

EN UZUN EYLÜL

Sinan Oza

"Bu anılar, 12 Eylül cehennemi bütününde çok dar bir kesiti içermekte olup, yaşayan yazarın kişisel gözlemleriyle sınırlı ve bu nedenle tümyle öznelidir."

1980 yazından 12 Eylül'e ve sonrasında Mamak askeri cezaevini ve ayrılmaz parçası olan DAL'ı anlatan kitaplardan biri. Ve herhalde sonucusu olmayacağı 12 Eylül'ün neler götürdüğü Mamak, Diyarbakır, Metris'le, yaşayanların belgeselleşirile de daha iyi anlaşılacak. En Uzun Eylül de bunlardan yalnızca biri. (5000 lira)

Ödemeli örnekler karşılanamamaktadır.
tek örneklerin içinde ederinin yüzde 75'i kostar postapolo gönderiniz.

dağıtım 11 Etkin Dağıtım, 513 77 10 İstanbul

Çatalçeşme sk. □ 522 11 96

15/1 Çağaloğlu,
İstanbul

AMAC

AMAC

Prof. Bahri Savci

BİR "ASKERİ" NİN "DEVLET" İ

Rahmetli bir generalin yaptığı şemaya göre, devletin başında bir "kutsal devlet" anlayışının simgesi-sahibi-yürüttücsü olarak bir "Tek Kişi" ve onun hükümlanlık saltlığı var. Dikkat ediniz, TBMM üçüncü planda kalıyor.

Kişisiz Barış Harekatı'na tüm komutanı nitelemi ve yetkisiyle katılmış bir generalimizin, "söylenmiş-not edilmiş-rapor kılınmış-ve de yazılmış" anıları Cumhuriyet Aydınları, herhalde ibrete okumuşlardır. Ben okurken hüzünledim-tasalandım, epey kaygandım da...

[Bu duygusallığım, 39. tımen komutanının, "Harekat"ın başarısının kendine mal etme eğilimi göstermesini, başka subayların iyi ve doğru olarak karşılamamalarından gelmiyor.]

Bilirim, yenilgileri kimse üstine almaz. Bir yengiye de çok sahip çıkar. Hatta kimi zaman, bir savaşın suçuları ve yenilmişleri he-

sap vermekten kaçarak, ülkenin yazısını, gene ancak kendilerinin kurtaracağı savını güderler: Bizim İttihat ve Terakki Üçlü Oligarşisi gibi... Fransa'yı ve Avrupa'yı Birinci Dünya Savaşı'nda Prusya militarizminin erici savaş selinden kurtaran "Marn Meydan Savaşı" yengisini Fransız generalleri paylaşmaya başladı da, General Petain, bir gazetecinin "Marn'ı kazanan kimdir?" sorusuna, "Bilmiyorum ama, Marn Meydan Savaşı'nı Fransa yitirseydi, kurşuna dizilecek olan suçlu, 'ben' olacak idim", "Tecahülü Arifanesi"ni yapmak zorunda kalmıştı.

Kıbrıs Barış Harekatı, elbette hem karargâhlardaki hem ateş altındaki çileciksel savaş alanlarında çaba göstermiş olan, "Dartılı Ha-

rekâltı" kan akıtarak çarpışmış olan komutanlarımıza özverileriyle kazanılmıştır. Aralarındaki utku paylaşması tartışmasını biraz sempatik bir gülüşükle "tefakkî" ederek, kendilerine teşekkürler...

Fakat, diziyi düzenleyen Erbil Tuşalp'ın yaptığı otantik bitiriş açıklamasında, anılarını kaleme aldığı bu generalin tasarımladığı bir "DEVLET ŞEMASI" önerisi var ki, insani dehşete düşür.

Hele bu korkunç tasarımlı, Evren'den alınan telkin ve esinle kaleme alındığının "ısrab edilmesi (çaktırılması)" bütbüten üzücüdür.

"DEVLET BİLİMLERİ" okutan bir hocâ olarak bu şemaya baktığım zaman, Türkününlere bütbüten depresti: Karargâh ya da savaş alanı kahramanları da olsalar, bir rütbelinin siyasi rejimler üzerinde, demokratik sistem üzerinde, Atatürk'ün Türkiye'yi üstüne koyduğu siyaset platform ve gelişim çizgisi üzerinde bu kadar yanlışlığa dülümeye ve bu gelişime ters önerileri ileri sürmeye hakkı olmadığımı, acı-acı düşündüm.

Evet, bu devlet şeması, Kanunu Esası'nı İlhan Hüriyet'in-Mustafa Kemal Ulusal Egemenlik Devrimi'nin çok partili yaşama geçiş devriminin çağdaş demokrasi kur umlaştırmayı deviminin (61 Anayasası), önce kesin paydosu idi. Sonra bu paydosu da aşarak, hatta Orta Asya kağanlarının, çöl halifeliğinden gelen Halife-Sultanhıkları'nın özü olan "Tek Kişi Sultanı"nın bile ön görümediği bir otoritarizm, bir totalitarianizmi içeren bir diktörlüğünü, Türkiye'ye getirmeyi tasarımıydı.

Ve buna Evren hiç sesini çıkmamıştı. Oysa işte tam o günlerde, Türkiye'ye ve dünyaya, Türkiye'yi yeniden demokrasiye dönüre gülüşükleri sunuyordu.

Eğer bunda içtenlikli olsa idi, daha o zaman bu komutanına döner, "Paşa, otoriter-totaliter-diktatör İktidardan Devlet Şeması"nı tasarımlamakla zahmet etmisiñiz. Şimdi bu şemayı yirtınız. Türkiye'nin yolu, Atatürk çağdaş uygarcığının ilkelerinin ve bu ilkelerin gerektirdiği çağdaş siyaset yapı olan Bağımsız Demokrasî, onun da parlamentarizmidir" derdi ve bu diktâ projesinin kaili (esin sahibi) töhmnetini daha o zaman reddetmiş olurdu.

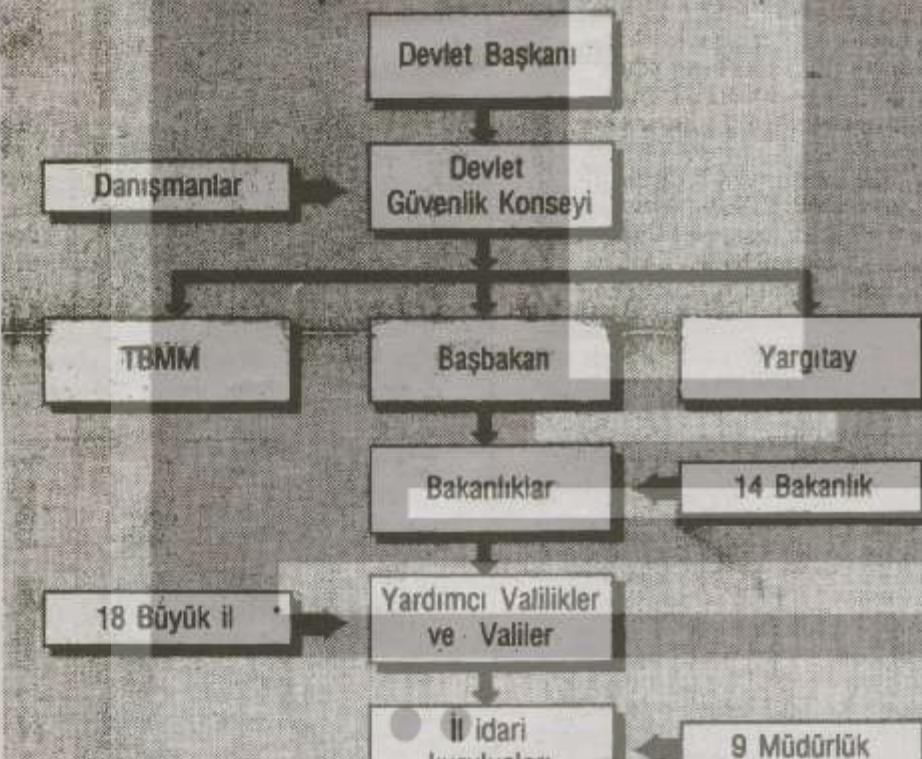
Rahmetli generalin, o zamanın egemeninden aldığı hissettiði bu "Tek Kişi Sultanı"nın "Devleti'nin Şeması" içinde neler var? Ve bu şema, Türkiye'nin tarihsel "muayyenileti"nden fışkıracak, kendine yol arayan demokratikleşme sürecimizin hangi değer ve kurumlarını yadsıyor?

Once, neler var bu bahtsız şemada, onları görelim:

Şemaya göre, devletin başında ulusun ege-

2'nci Or. K'hjmn 18 TEMMUZ 1961 gün ve HRK. 1221-S-81/Pl sayılı yazının eiddi.

TÜRKİYE Cumhuriyeti'nin temel kuruluşu ve idare teşkilatına alt bir öneri

EK 1'E AIT AÇIKLAMALAR

1. TÜRKİYE Cumhuriyet Devlet Başkanı, Devletin Yatırıma, Yürütmeye ve Yargileme kuruluşlarının başı ve TÜRK Milletinin, Silahlı Kuvvetlerin Başkomutanıdır. TBMM tarafından 5 yıl süre için seçilir.
2. TÜRKİYE Cumhuriyet Devlet Teşkilatı, Ulusal İlkelerle uygun olarak Devlet Başkanı tarafından emir ve koordiné edilir.
3. Devletin Başkanı ve II İdari Teşkilatı birbirini bütüner.

AYIN KONUSU 12 EYLÜL

27

menliğinin değil, bir "Kutsal Devlet" anlayışının simgesi-sahibi-yürüttücsü olarak bir "Tek Kişi" ve onun hükümlenlik sağılığı var. Bütün yetkiler bu Kutsal Devlet Başkan'ndadır. Devletin bütün üst organizmi ona bağlıdır: O, yasamanın-yürütmeyen-hatta ve hatta, yargının da başıdır. Ve de, silahlı kuvvetlerin de eylemsel şefi olarak, baskomutandır.

Kendisinin hemen altında, ikinci planda, bir Güvenlik Konseyi vardır.

Dikkat ediniz, Türkiye Büyük Millet Meclisi, bu konseyin de altında, üçüncü planda bir verdedir.

Evet, bu şemada, Türkiye Büyük Millet Meclisi, yürütme ve de yargı, hep birlikte artık, demokratik ve birbirlerini eşit olarak dengeleyen özgür-üst bir parlamentarizmin kurumları değildir; tepedeki tek kişiye bağlı ve Güvenlik Konseyi'nin de altında, üçüncü organizmlerdir.

Şemayı, böylece acı içinde gözlemledikten sonra, onun maddelerini okuduğunuz zaman da şaşkınlık ve üzüntü içinde görürsünüz ki bu generalimiz, kendisinden esinlendiğini israf ettiği (çaktırdığı), o zamanki egemen sunduğu önerisinde, demokrasileşme sürecimizin şu esprilerini-kurumlarını-organizmlerini de, o totaliter, otoriter saltıcı hükümetin "Devlet Başkanlığı 'tek'ligi" adına, zerbah ediyor:

a) Artık, hiçbir düşün yelpazesi söz konusu değildir. Şemanın düşünSEL içeriği ve temeli, sağlı-sollu bütün düşün ÜRETİMLERİNE KARŞI olan bir monist-monolitik tekçi varlık icindir.

b) Şemanın siyasal felsefesi; düşün yelpazesinin doğal ürünü olan çoksesli politikaya-politikalara-politikacılığa karşıdır.

c) Bundan sonra şema, düşüne-siyasal düşün üremeye-üretenlere, yani politikacılara karşı doğal sonucu olarak, bu değerlerin kökenindeki kurumlara da karşısıdır. Dernekler-sindikalara-siyasal partilere-ulusal istencin eksenî olan bağımsız bir meclisin kendisine de karşısıdır.

d) Bütün bu karşılığının sonucu olarak şe-
ma, Batı Demokrasisi'nin bürokrasisine-yerel
yönetimine-bütün ekonomik yapılarına ve bül-
tin ayrımlarıyla bütün "siyasal yapıları"na
da karşılık.

Semanın mantığına göre; bütün kötülıklar, yukarıdaki maddelerde özetlediğimiz bu kurumlardan ve kişilerden gelmektedir.

Oyuncular, "KARATII MALI" deşti.

Bunların istahları da bir düstür. Bunların kötülüklerini, "demokrasının katlanır ürünü" de söylemamalıdır; ve onların demokrasi içre kalarak düzeltilmelerini aramamalıdır. Bu, olağanlıktır. Tek, kökten çıkar yol bunları KAPATMAK'tır. Bu "demokrasi kao- sundan ancak böyle bir paydosla kurtulunur.

Evet, bunları demokrasi kaosu sayan; ve onları islah umudu da taşımayan; bu nedenlerle, onları kapatarak onlardan kurtulmayı öneren semanın öngördüğü önlemlere gelince;

Onçerel şəhərinin olduğunu öngördüğü ömürmərə gəlince:
i- Önce, yasamayı-yürlütmemeyi-yargınlığı-ordu
yu kendi saltığında toplayan bir Devlet Baş-
kanlığı yaratılmışdır. Bu, Atatürkçü muktedi-
dir, dirayetli bir başkan olacaktır. (Nası?).
Atatürk'ten beri geçen 43 yıllık anarşî dönen-
minin(?) denemeleri, böyle bir "BAS" gereklili-
ğimizdir. Böyle bir kuvvetli baş olunca,
parti çökülguna da gerek kalmaz. Zaten çok
ve serbest bir parti sistemi, anarşî ve terör dö-

◀ **Tek kişi sultası.** Devlet seması önerisi bir dikta rejimini Türkiye'ye getirmeyi tasarımıyor ve Evren de buna sesini çıkmıyor. Şemaya göre devlet başkanı ve güvenilir konseyi TRMM'in istediği

nemini doğurmıştır, körüklemiştir, yıkıcı roller oynamıştır. Hepsini kapatıp ancak iki sinc yer vermemelidir. Devlet Başkanı'nı, ancak onların içinde bulunduğu Meclis seçer; ama Meclis içinde onları da bu tekci başkan yapar.

ii- Orta Asya kağanım; çölü Halife-Sultan bile geride bırakan; çünkü, kendisini seçen Meclisi bile kendisine ram eden bu başkanlığı merkeziyetçiliğinin iyi işlemesi için, devlet daireslerinin hepsini, "askersel hiyerarşide olduğu gibi, zincirleme bir gözetim ve denetim altına alarak", Devlet Başkanı'na bağlamak gereklidir. Geniş bir isten çıkarmayıla, ancak 14 ba-

kanlı, 18 il, her ilde, ancak 9 müdürlük..
Bütün yelpazesileyse "düşün" fi bertaraf ede-
rek; böylece ulusal egemenliği somutlaşdırır
politikayı-politikacıyı afsaroz ederek; çağda-
şın devletin temelindeki derneği-senidikayı-siyasa
partayı kaldırıp etkisiz kılarak; bunları içeren
ve bunlarla işleyen bir çağdaş toplum çok
yönlülüğü-zenginliği demek olan demokrasiyi,
kendisinden kurtulunması gereken bir kao-
sayarak, nasıl 1980'ler sonrasıının çağdaş dev-
leti kurulabilir?

Ulusal Egemenlik Devrimi'nin BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'ni, üçüncü derecede indiren bir devlet kuruluşu biçimini ve içeriği ile nasıl Atatürkçeli olunabilir?

Bunların hiçbirini olunamaz; bu, bir kendi ni aldatmacıdır.

Demokrasının, yakın geçmişteki ve de şimdilerdeki eleştirilerine açık olmamızı. Amanonim ulusal egemenlik ilkesine kimseyi de doğrudan kundurmamalıyız. **Onun, hem hukuksal açıdan hem de siyasal açıdan güven kazanmış ve bu güveni korumuşlar eliyle kullanılmasına** sağlamaya dikkat etmemeliyiz (Orneğin, sınırlarla). Ulusun egemenliğini, laikleştirilmiş bir toplumda halkın sosyal istemlerini one çakan siyasalarda politikalastırmayı öngören bir demokratik çağdaş düzeyde gerçekleştirmeyi amaç edinmeliyiz. Türkiye'nin ön gereklilikleri bunlardır.

Oysa, rahmetli generalin tasarımu; devlet ve ulusun egemenliğini, bir Orta Asya ve ço
“tek”inin bireysel-kısişel-indi ve keyfi “ha
kimiyet-i sahiye” istencine bırakın; merkez
bürokrasiyi-yerel yönetimi, kendi alanlarında
daki özerkliklerinden soyup, o “tek”in isten
cine “kul” eden bir dikta rejiminin şeması
dir. Bunu ona ve onun gibi askerilik tutkun
buza enflasyonu istemek.

Anlatmak isterdik ki, 1860'ların Genç Osmanlıları'ndan süzüle süzüle gelen hir devrimcilikten kalkan; Osmanlı padışahlarının Kagan-Halife-Sultan üçlemesi içinde kurdukları "hakimiyet-i şahsiye" (kişisel sallık eğilimliği)yi kırmaya uğraşan İttihat ve Terakîkîciler'den geçen; Mustafa Kemal'in, uluslararası siyasi egemenlik-onun, laikleştirilmiş ve halkçılıklaştırmış bir toplumda hukusal ve siyasal güvenleri bir arada elinde tutan temsilciler eliyle kullanımmasını amaçlayan; 61'in bu hususta gerekli siyasallaşma sosyalleşme kurumlaşmasına açılan; ve şimdilerin de, emeğin, soyut bir halklaşmacılığını aşarak, "iktidar savaşını yapma" hakkını ve Özgürlüğünü gerçekleştirmesini arayan bir demokratik siyaseti var.

Bunu, doğasının tam gereklere göre tanışletmemiyorsak, (örneğin, egemen olan ulusal siyasal güvenini yitirdiği halde, hâlâ "hükümtarmacılık"ı, 92'lere kadar sürdürmek isteyen bir "hakimiyet-i sahiyeciye kurban getiriyorsak) bu Türk demokrasiçiliğini tümde ve bütün tarihsel ürünleriley mahkûm etmeye; onun yerine, "tek-i-n, bireysel-kısiel-kefi-indi egemenliğini legalize etme girişimlerine kalkmaya neden olamaz.

Bu, kimin işine varar?

Ancak, "Batı tipi bir demokrasi size gelmez. Size, siz yukarıdan pederane bir velayet ve vesayet altında yöneten bir BAŞKANIN sevk ve idaresi yakışır. Irksal-dinsel gelecekleriniz, bunu gerektirir" diyen bir Amerika Büyük Ekçisi'nin isine yarar, onun deyimi lediği ve temsil ettiği, "yeni emperyalizm" türlerinin isine yatar.

AYIN KONUSU

12 EYLÜL

Prof.Dr.Zafer Üsküld

12 Eylül'e doğru adım adım sıkıyonetim

"UYGUN ZAMANI" KOLLAMAK

12 Eylül öncesi sıkıyonetimi, komutanların görevli olmadıkları alanlarda müdahalelerde bulunmaları bakımından değil, görevlerini yerine getirememeleri açısından eleştiriliyordu.

Bülent Ecevit, Fikret Bila'ya 12 Eylül'ü anlatırken, konuşmasının bir yerinde şunları söylüyor: "1978'de hükümeti kuruşumuzun ardından bir yıl yakını süreç, sıkıyonetim ilanı için bazı siyasal çevrelerin yoğun baskısı altında kalmıştı; fakat bunlara karşı direnmıştık. Silahlı Kuvvetler'i asıl görevinden uzaklaştırmayı ve siyasal zemine çekmeyi doğru bulmuyorduk. Ancak, Kahramanmaraş'taki acı olaylar tüzüğine sıkıyonetim ilanına kendimizi mecbur hissettiğimiz. Zaten sanırım, Kahramanmaraş olayları, bazı çevrelerce, bizi sıkıyonetim ilanına zorlamak için tezgâhlanmıştır" (Milliyet, 2.8.1989).

İşte bu Ecevit hükümeti, Kahramanmaraş olayları üzerine sıkıyonetim ilan etmek zorunda kalmıştı. Kahramanmaraş'ta gelişen olayların ardından değişik mezheplere mensup insanlar çatışmış, daha doğrusu bir meşhep mensupları bir başka mezhebin mensuplarına katledilmişti. Olayların sonucunda 100'den fazla insan olmuş, birçok insan yaralanmış, mahalleler yakılmıştı.

Bakanlar Kurulu, 25 Aralık 1978 gecesi toplandı, gece yarısından sonra Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren ile Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nurettin Ersin'in de görüşlerini alarak sabaha karşı 26 Aralık saat 07.00'den başlamak üzere 13 ilde sıkıyonetim ilan etti.

Sıkıyonetim ilanının gerekçesi, "Anayasanın tanıdığı hür demokratik düzeni, temel hakları ve hürriyetleri ortadan kaldırma yöneliğin yaygın şiddet hareketlerinin kesin belirtilerinin ortaya çıkması"ydı. Bu gerekçeye sıkıyonetimin ilan edildiği 13 il sunlardı: Adana, Ankara, Bingöl, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gaziantep, İstanbul, Kahramanmaraş, Kars, Malatya, Sivas ve Urfa.

Sıkıyonetim, anayasaya uygun olarak, 2 ay süreyle ilan edildi. Sıkıyonetimin coğrafi alanı tartışma konusu olacaktı.

Öte yandan, dönemin başbakanı Bülent Ecevit, aradan 11 yıl yakını bir süre geçtikten sonra, "sağcı militan güçlerin etkinliklerini yoğunlaştırdılar, o zaman 'hilal' denilen bölgeyi oluşturan bazı Orta Anadolu illerinde de sıkıyonetim ilan etmeye düşündüklerini açıkladı: "... Ben 'hilal' denilen bölgedeki illerden bazılarının sıkıyonetim kapsamına alınmasını istedim. Fakat Sayın Evren, 'kuvvetim yetmez' gerekçesiyle, bu illerde sıkıyonetim razi olmadı." (Milliyet, 2.8.1989)

Sıkıyonetim, başlangıçta, 13 ilde ilan edildi ama, zaman içinde, bu illerle sınırlı kalmadı. 24.4.1979'da Adıyaman, Diyarbakır, Hakkâri, Mardin, Siirt ve Tunceli'de; 19.2.1980'de İzmir ve Hatay'da; 20.4.1980'de Ağrı'da sıkıyonetim ilan edildi. Böylece, uzun süreden beri MHP'nin sıkıyonetim ilan edilmesini istediği illerle, Kahramanmaraş olaylarının ardından Genel Kurmay Başkanı'nın sıkıyonetim ilanını istediği illerin çoğuluğunda (Evren'in Milliyet'e açıklaması, 6.8.1989) sıkıyonetim ilan edilmiş oluyordu ama Orta-Anadolu illerinde sıkıyonetim ilan edilemiyordu.

Sıkıyonetim ilan kararının onayı

TBMM, sıkıyonetim ilanı konusundaki hükümet tezkeresini görüşmek üzere, 26 Aralık 1978'de saat 15.00'te, Cahit Karakaş'ın başkanlığında toplandı.

Sıkıyonetim ilanının gerekçesini açıklamak üzere söz isteyen İçişleri Bakanı İrfan Özaydinli, AP ve MHP'li üyelerin sıra kapaklılarını vurmaları, "istifa" istekleri, gürültülerini nedene konusamadı. Başkan, birleşime yarım saat ara vermek surûnda kaldı.

Saat 16.10'da açılan ikinci oturumda, Kahramanmaraş'ta yaşanan olayları ayrıntılıyla anlatan Özaydinli, ülkede yaşanan "siddet ve terör olayları, anayasamızın 124'üncü maddeinde sıkıyonetim ilanını gerektiren, anayasamızın tanıdığı hür demokratik düzeni, temel hakları ve hürriyetleri ortadan kaldırma yöneliğin yaygın şiddet hareketlerinin kesin belirtilerini ortaya çıkarmış bulunmaktadır. Bu nedenle, anayasal bir kuruluy olan sıkıyonetimin ilanı da zorunlu bulunmaktadır" diyor.

Görüşmelerin sonucunda, TBMM, sıkıyonetimi, 1 ret (bağımsız Mardin Milletvekili Nurettin Yılmaz), 1 çekimsiz (Kontenjan Senatori Metin Toker) oya karşılık 537 kabul oyuya onayladı. 78 üye oyalamaya katılmadı.

Sıkıyonetim 10 kez uzatıldı. Her uzatma ikişer aylık süreler için geceriydi.

Bu 10 uzatma kararının 5'i Ecevit hükümeti döneminde, 5'i ise Demirel hükümeti döneminde alındı.

Ecevit dönemi

Sıkıyonetimin uzatılması, TBMM'de ilk kez görüşürken öne sürülen eleştiriler, sonraki uzasına görüşmelerinde de yinelendi. AP'nin ifrazları şu noktalarda yoğunlaşıyordu:

AP, öncelikle, sıkıyonetim ilanı gerekçesinin yetersizliğini ileri sürüyordu. Gerekçede "Vatan ve Cumhuriyet'e karşı kuvvetli ve cy-

lemli kalkışmanın veya ulkenin veya milletin bölünmeğini içten ve dıştan tehlkiye düşüren yaygın şiddet hareketleri" ifadesine yer verilmemiş olmasını yeriyordu.

İkinci, AP sözcüsü, Sıkıyonetim Eğitidümlü Kurulu'nun kurulmasının eleştiriyordu. Böyle bir Kurul'u kurarak sıkıyonetim komutanlarının çalışmaları arasında eğitidümlü sağlamaya amacıyla güden Ecevit'in bu tasarrufu, AP söyle degefendirdi: Bu tasarruf, "Sayın Ecevit'in sıkıyonetim komutanlarını ve idaresini kendi emir ve komutasına sokma ve sıkıyonetimi bizzat idare heves ve çabası içine düşmiş olmasıdır" (AP grupta adı: Turgut Toker).

Anayasa ve yasalara göre, sıkıyonetimin sorumluluğunu üzerinde taşıyan bir başbakanın, sıkıyonetim faaliyetlerini koordine etmek, uygulamaları gözetlemek ve denetlemek üzere, üstelik yasa da ongöruen böyle bir koordinasyon kurulunu "eğitim kurulu" adı altında kurmuş olmasının, dehne önce uzun süreler hükümet kurmuş olan AP'ce eleştirilmemesini anlamak çok güçtür.

Daha 1 Ekim 1979'de, Genel İdare Kurulu kararıyla sıkıyonetim ilanını isteyen MHP ise, TBMM'de görüşlerini açıklarken, ulkenin karşı karşıya bulunduğu "komünizm tehdikleri" karşısında, sıkıyonetimin coğrafi alanını yeterince geniş bulmuyordu. İzmir, Antalya, Tunceli, Diyarbakır, Mardin, Artvin gibi illerde de sıkıyonetim ilan edilmesi gerektiğini belirtiyordu. MHP'nin, sıkıyonetimin hem kapsamının hem de alanının genişletilmesi isteği hiç bitmeyecekti.

İkinci uzatma görüşmelerinde, sıkıyonetimin hem kapsamı hem de coğrafi alanı genişletildi.

Ecevit hükümeti döneminde, sıkıyonetim idaresi, terörü önlemeyi başaramadı. Başbakan Bülent Ecevit, 14 Ekim seçimlerinden de başarısızlıkla çıkışınca, 16 Ekim 1979'da hükümet istifasını verdi.

Demirel dönemi

Sıkıyonetimin ilanından beri geçen 10 ay boyunca, terörün Ecevit hükümetince önlenmeyeceğini bilmeksızın yineleyen Demirel ve partisi, sıkıyonetimin uzatılması altıncı kez TBMM'de görüşürken, iktidardaydı. AP, Süleyman Demirel'in başkanlığında, özellikle de MHP'nin desteğiyle, azınlık hükümeti kurmuştur.

Demirel başbakanı, sıkıyonetim sürüyorlu ama terör durmuyordu. Ölü sayısı her geçen gün artıyordu.

Demirel hükümeti, şiddetle eleştirdikleri

Bülent Ecevit, 'hilal' denilen bölgede sıkıyonetim istemiş fakat genelkurmay başkanı Evren 'kuvvetim yetmez' gerekçesiyle razi olmuştu.

AYIN KONUSU 12 EYLÜL

29

"Sıkıyonetim Eşgüdüm Kurulu"nu dağıtmadı, ama "Sıkıyonetim Koordinasyon Kurulu" toplantılarını, Demirel başkanlık etti. Sıkıyonetimin gerekçesinde "savaş hali"ni de içeren "Anayas'a'nın 124. maddesinde öngörülen tüm durumlar" ifadesini, daha önce eleştirmiştir, düzeltmedi. Ancak, kamu yönetime, cumhuriyet tarihinde örneği görülmemiş atamalara girdi. Bir gecece 67 ilin valisini değiştirdi. Tüm üst düzeyde kamu yöneticilerinin değiştirilmesiyle yetinilmeyip odacların bile, siyasal eğilimlerine göre, yerleri değiştirilebildi.

Bütün bunlar, terörün tırmanmasını durdurmadı. Terörün tırmanışı karşısında, AP de, sıkıyonetimin uygulandığı coğrafi bölgeyi genişletmek zorunda kaldı. 20 Şubat 1980'de İzmir ve Hatay illerinde, 20 Nisan 1980'de Ağrı ilinde sıkıyonetim ilan etti. Bu arada, sıkıyonetim, Sivas'ta 26 Şubat 1980'de, Erzincan'da 20 Nisan 1980'de kaldırıldı.

Sıkıyonetimin ilanından itibaren, polisin ve sıkıyonetim komutanlarının yetkilerinin artırılmasına ilişkin yasa değişikliklerinin önemli bir bölümü gerçekleştirildiği halde, terörün önlenmesi başarılımadı. Sıkıyonetim görüşmelerinde, Demirel döneminde Ecevit döneminde orantı, şiddet olaylarının 4 kat arttığı belirtiliyordu.

Sıkıyonetim uygulamaları

Sıkıyonetimin ilan edildiği gün, 13 il altı grupta toplandı ve altı sıkıyonetim komutanı atandı: İstanbul iline Orgeneral Necdet Ürak, Ankara iline Korgeneral Nihat Özer, Erzincan ve Sivas illerine Orgeneral Mahmut Ülker, Erzurum ve Kars illerine Orgeneral Ragıp Uluğbay, Elazığ, Malatya ve Bingöl il-

lerine Korgeneral Fikret Oktay, Adana, Kahramanmaraş, Gaziantep ve Urfa illerine Hakkı Akansel.

27 Aralık'ta, Ankara, İstanbul, Erzincan, Erzurum, Elazığ ve Adana'da birer sıkıyonetim mahkemesi kuruldu.

Her zaman olduğu gibi, sıkıyonetim komutanları, sıkıyonetim bildirileri yayınladılar. Ancak, bu dönemde, sıkıyonetim komutanlarının bildirilerine gözatıldığında, komutanların tavırının, daha önceki dönemler sıkıyonetim komutanlarının tavırlarına göre oldukça yumuşak olduğu görülüyor. Örneğin, daha önceki sıkıyonetimlerin birçoğunda, dernek, şirket, kooperatif gibi özel hukuk tüzel kişilerinin genel kurul ve yönetim kurulu toplantıları bile daha ilk günlerde yasaklanır ya da izne bağlanırken, bu kez böyle olmamış, yalnızca derneklerin genel kurul ve yönetim kurulu toplantıları dışındaki faaliyetleri izne bağlanmıştır.

12 Eylül öncesi sıkıyonetimi, komutanların yetkilerini aşmaları, görevli olmadıkları alanlarda müdafahalelerde bulunmaları bakımından değil, tam tersine, görevlerini yerine getirememeleri açısından eleştiriliyordu. Bu durumla ilk kez karşılaşılıyordu. Gerçek, sıkıyonetimin uygulandığı dönemde, bu eleştiri, doğrudan sıkıyonetim idarelerine yönelikti. Silahlı Kuvvetler'e dayanan güven belirtiliyordu. Ancak, tüm yetkiler ellerinde olduğu halde, terörü önleyemeyen, sıkıyonetim idaresiydi. Bunu, o dönemde, bu açıklıkla söylemek belki kolay değildi. Bu eleştiriler, Silahlı Kuvvetler'e ancak 1984'ten sonra yönelikilmeye başlandı.

Ortaya çok ciddi bir soru atıldı: Silahlı Kuvvetler'in, terörü önleyecek etkili bir uy-

gulamaya girmemesinin nedeni, bir darbe yaparak yönetimle koymak için bir gereklilik oluşturmak isteği miydi?

M. Ali Birand, 12 Eylül'e adım adım nasıl gelindiğini, 12 Eylül Saat 04.00'te yazdı. Birand, sıkıyonetim uygulamasının ilk altı ayı içinde, bir sıkıyonetim komutanının söylediği şu sözleri aktarıyor: "Ya bize tam yetki verilir, duruma el koyar ve bu işin dibini bildiğimiz gibi ve ıllerimizi de güvence altına alır kuruturuz, yoksa biz yapacağımız her şeyi yaptık. Başka gücümüz de kalmamıştır".

Oysa, Bülent Ecevit'e göre, "O dönemdeki Sıkıyonetim Yasası'na göre bile, sıkıyonetim komutanlarının çok geniş yetkileri vardı. O kadar ki, bir sıkıyonetim bölgesinde, bir vali veya emniyet müdürü, bir polisin yerini bile, sıkıyonetim komutanlığının onayı olmadıkça değiştiremezdi. Kısacası, sıkıyonetim bölgelerinde, iç güvenlik ile ilgili yetkiler, hem de çok geniş biçimde, sıkıyonetim komutanlıklarına tanımıtı. Öte yan-

dan, bu yetkiler, Demirel hükümeti döneminde daha da genişletildi. Ama, askerler daha da geniş yetkiler istiyorlardı. Süleyman Demirel bu konuda, şunları söyledi: "Bu arada şunu da söyledim: 'Ne isterseñ vereyim, ama bunu durdurun. Kanun isteyin vereyim. Yalnız benden dört kanun istemezin: İstiklal Mahkemeleri Kanunu, Sürük Kanunu, Dersim Kanunu, Takrir-i Sükün Kanunu'". Demirel, bu sözleri sıkıyonetim koordinasyon toplantısında, Ordu'nun ve sıkıyonetimin başında tüm yüksek rütbeli subaylara söylediğini belirtiyordu.

Dönemin başbakanları Bülent Ecevit ve Süleyman Demirel'in birleşikleri bir nokta var. Her ikisi de, sıkıyonetim döneminde önlenmeyecek terörün, darbenin ardından, "bicak gibi" kesildiğini belirtiyorlar. Ecevit şunları söylüyor: "Fakat, 12 Eylül 1980 sabahından itibaren sıkıyonetim, birden bire, bütün yurtta, şiddet eylemlerini önlemek bakımından son derece etkili bir duruma geliverdi. Bu da kolay izah edilemeyecek bir durumdur". Demirel'in bu konudaki sözleri ise şunlar: "11 Eylül günü kan dökülüyor. 13 Eylül günü durmuş, Demek ki, gücsüzlüğünden değil. Yapılamayışında bir sebep var."

M. Ali Birand, "1979, daha ilk günlerinden başlayıp, 13 Aralık gününé kadar, aşamalarдан geçerek 'Müddahalenin' dertleşme veya sohbet çerçevesinden çıkış kesinleştiği yıldır" diyor. Aynı yazar, "Eğer 12 Eylül müdahalesi 1979'un Temmuz ayında gerçekleşmemişse, bu, tamamen bir yandan aynı yılın ekiminde kısmi seçimlerin yapılacak olması ve hükümetin bütün uluslararası bankalar ve devletler nezdinde geniş bir yardım kampanyasına girişmiş bulunmasından" diye ekliyor.

Bütün bu açıklamalar, 1979'un ilk yarısında, "tam yetki vermezseniz bizden bu kadar" diyen komutanın ve arkadaşlarının, işi oluruna bırakıkları ve uygun zamana beklemeye başladıkları kanısını güçlendiriyor. Politikacıların tavırları da, uygun zamanın gelmesini kolaylaştırıyor.

Demirel, "11 Eylül günü kan dökülüyor, 13 Eylül günü durmuş. Demek ki, gücsüzlüğünden değil" diyordu.

▲ Kahramanmaraş, Ecevit hükümeti olayları üzerine sıkıyonetim ilan etmek zorunda kalmıştı.

AYIN KONUSU

12 EYLÜL

Vecihi Timuroğlu

Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim politikası

NOEL BABA'NIN SACISIZI TIPINDE BABALAR

Şu "Türk Milli Kültür Raporu"nu yırtıp atınız. Onunla Türk vatandaşı değil, ırkçı, şovenist, dinci, yanı karmakarışık bir fanatikliğe bulanmış insan yaratırsınız.

Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim politikaları, tarihinin hiçbir aşamasında, ekonomi planlamasına göre yapılmamıştır. Bu yüzden de, ayağını yere basan bir eğitim politikası oluşturmak, her zaman zor olmuştur. Hasan Ali Yücel'in yürüttüğü tutarlı ve ileriçi eğitim politikasını, ekonomi planına koştı, ekonomik gelişmeye bağlı bir politika saymak çok yanlışır. Onun eğitim politikasındaki başarı, bağlı bulunduğu siyaset iktidarın "Ülkenin kalkınması eğitimle olur, her insanı okur yazar yapmayı" inancına dayalı bir politikayı, sabırlı, inatla ve dürüstükle yürütmesinden kaynaklanmaktadır. Cumhuriyeti kuranlar, çağdaşlaşmayı, Anadolu insanı için zorunlu sayıladı. Kurdukları devletin yaşammasını da buna bağlıyorlardı. Çağdaş eğitimin ilkelerini de, Batı'daki aydınlanma çağının yarattığı insan yetiştiren düşüncenin yaratmak olarak şartmışlardır. Herkesi okur yazar yapmaya adamları kendilerini. Bu yaklaşımıyla "Öğretimi Birliği Yasası"nın çıkardılar, hızla yaşama geçirmeye başladılar, tüm öğretim kurumlarında pozitivist düşüncenin egemenliğini sağladılar. Bilim, her şeyin üstünde bir değer kazandı. Ortaçağ Osmanlı'sının Kur'an'ının üzerinde yeni bir otorite belirmiştir. Ne ki, bilim yatan bilimsel düşünce yöntemlerinin egemenliği henüz görünmüyordu. Hasan Ali

Yücel, bilimsel yöntemleri de öğretim kurumlarına yerleştirmek için büyük çabalar gösterdi. Ama bu çabaları, onun başına yedi.

Çağdaş insan yetiştirmeye yönelik Atatürk Cumhuriyeti dönemi eğitim politikalarından sonra, karanlık Demokrat Parti eğitim politikalarına geçti. Bütün belirsizlikler bu dö-

neme başladı. Ama, açıkça söylemek gerekiyse hiçbir dönemde, 12 Eylül'ü eğitim politikası kadar gerici, çağdaşı ve bilingü karanlığa itilmiş bir eğitim politikasına rastlayamazsınız. Her şey, o kadar bilinçli ki, 12 Eylül Anayasası'nın eğitimle ilgili maddelerini ya da yürürlümüş imam politikalarını irdelemek için o kadar zorlanmaya gerek yoktur. 10 Temmuz 1989 günü Cumhuriyet gazetesinde, Sayan Ulker Göktürk'ün, Milli Eğitim Bakanı Avni Akyol'la yaptığı konuşturma eğitim politikalarının nasıl bilinci biçimde belirsizlige itildigini gösterir. Avni Akyol, "Hâlâ YÖK'e ihtiyaç var mı?" sorusunu, "şimdî aynen o ihtiyaçların bugün var olduğunu söylemek imkânsız. 80'in ihtiyaçları ile 80'ncisinin kaoslarını düşünün. Bu toplum, akade-

mik hürriyetin akademik anarşi haline dönüşürülmesinin yarattığı sıkıntıları yaşamıştır ve ondan dolayı haklı ya da haksız müdahale olmuştur. Bunu tartışamazsınız ama müdahale olmuştu ve müdahale kendi mantığına, gereklere dayalı kurumlarını kurmuştur" diye yanıyor. Her şey de, bu Türkçenin ve bu mantığın içinde aydınlanıyor. Ben Avni Akyol'un "Şimdî aynen... bugün" İt Diline karışmam. Ama, Türk vatandaşı yetiştirmek isteyen bir Milli Eğitim Bakanı, her şeyden önce anadilini öğrenmelidir, ona özen göstermeli dir.

Şimdi, bu dilin ve bu mantığın altındaki eğitim politikasını irdelemeye çalışalım. Avni Akyol, eğitim politikalarının köklü amacının "Türk vatandaşı yetiştirmek" olduğunu özellikle vurguluyor. Bu konuda, isrrâa sorulan, "Somut projeleriniz var mı?" sorusunu da yanıtlayamıyor. "Yanıtlamıyor" demiyorum, yanıtlayamıyor. Çünkü, gerçekten bir tasarı yok. Siyasal iktidar olarak Türk-İslam Sentezi çizgisini saptamışlar, Beşinci Beş Yılık Kalkınma Planı'nın eğitim ve kültür politikalarına temel olsun diye Prof. Hayri Bolar'a bir "Türk Milli Kültür Raporu" hazırlatmışlar. O rapor, çağdaş tüm düşün akımlarını yadsırayarak, ampirizmden pozitivizme kadar tümünü, elbette Marksçılığı da ele alarak karalıyor ve yalnız "Islam"ı öneriyor. Bu arada, çok tehlikeli biçimde "Türkiye'nin bir din haritasının düzenlenmesini" de istiyor. İşte, 12 Eylül'ün mantığı. Bu mantığa göre yetiştirmesi amaçlanan Türk vatandaşı için hiçbir eğitim tasurusu yoktur. Avni Akyol'un verdiği yanıt, "sürekilik"dir. Akyol bilmiyor ki, dünyada sürekli hiçbir politika, değişmez ya da değiştirilemez ilke yoktur. Kendisinin çok önem verdiği Talim ve Terbiye Kurulu da değişmiş bakın. Kaldı ki biz, o eski Talim ve Terbiye Kurulu'nu da biliyoruz, o da bir türlü yenileşmemiyo, siyaset iktidarlarının elinde oyuncaktı. Kendisinin de Kültür Bakanı olarak yer aldığı MC iktidarları döneminde çıkarılan ders kitapları, bugündünden daha mı iyidir? Türk Dil Kurumu'nun, 1975'te yayımladığı, "İsmarlama Ders Kitapları Üzerine Bir Rapor" adlı yapımı açıp incelesin, o Talim ve Terbiye Kurulu'nun nasıl bir oyuncak olduğunu anlar.

Avni Akyol, Talim ve Terbiye Kurulu ile, Türk eğitiminin tehlikeli dönemecini doneceğini sanıyor ve alisılmış sözlerle yıldız vurmaya kalkıyor: "Atatürk döneminin Talim ve Terbiye'sine doneceğim." Ayrıca, "Türk milletinin, Türk devletinin, Türk toplumunun nasıl olması sorularına cevap arayan beyin takımını" kuracak. Bu tümcedeki soru var mı

yok mu, okur anlamaya çalışın, ama biz, bu düşüncedeki tehlikeli ilişkileri imlemeliyiz. "Türk milleti nasıl olacak? Türk devleti nasıl olacak? Türk toplumu nasıl olacak?" Bu düşünceler, bilimselliği bir yana, çok katı. Dilim, faşist eğilim demeye varmıyor. Ama, dünyanın hiçbir yerinde, bir eğitim politikası, ulusu, devleti ve toplumu biçimlendirmez. Gerçekten, ANAP iktidarının böyle bir niyeti var. Türk Milli Kültür Raporu okununca, bu anlaşılıyor. 12 Eylül felsefesi böyle istiyordu, ANAP da benimsiyor.

Bakan Avni Akyol, Türkiye'ye politikasının kitaplarını yeniden hazırlamıyor. Çünkü, 12 Eylül yönetimi, bu komuda tam başarıyı elde etmiştir. Akyol, sadece, kitapların "mizanpjâm, resimlerini değiştirmiştir." Çağdaş tarih, biyoloji, coğrafya kitaplarına el atıyor, ama Atatürk'e dönüs sağlıyor. Aaba, burada da bir kara mizah yapmıyorum mu? "Yuvvarlacık yuvvarlacık sarıım, mavi gözü kızılarla, Noel Baba'nın saçsız tipinde baba-ları, dedeleri" çkartılmış kitaplardan. Atatürk de sarı saçlı, mavi gözlüdür. Anlaşılan, Akyol'un mavi gözü, sarışın bayanlara tâhammûlü yok, baylara pek karışmıyor. Bir de Noel Baba'ya kızıyor. Bu tiplerden, çocuklara aşağılık duygusu geliyor. Eğitim uzmanı Akyol, çocukumuzu, bu aşağılık duygusundan kurtarırken, onların yorgunlıklarını da engelliyor. Bir Ödev Yönetmeliği hazırlatmış: "Çocuklara gereksiz bilgileri veren, onları boş yere çalıştırın ve genellikle taklitçiliğe ve kopyacılığa yönelik ödev anlayışı kaldırılıyor. Türkçesini yine siz anlayın Ama, önemli ilkelerine bakın siz. "Çocuk, okulda ödev yapacak, evde değil." (...) "Eve ise, öğrencileri araştırmaya ve incelemeye yönelik ödevler verilecek." Adını koymamakla birlikte, Akyol, okulu yaşama yakınlaştırmak istiyor. Ama, böyle yüzeysel bilgilerle, çok iddialı davranışları olmaz bu iş. Biraz sonra, böyle bir okul anlayışının en alt düzeydeki koşulları söylemeye çalışacağız. Ama, Akyol'un düşüncelerini sergilemeye sürdürsem. Bu ödev yönetmeliği yeni bir tek sözcük bile getirmiyor. Bakın, 1957'de çkmış "Orta Öğretim Okullarında Öğrenciye Yapılacak Yazılı Vazifeler Hakkındaki Yönetmelik"te neler deniyor: "Orta Öğretim okullarında, öğretmenler, öğrenciye yazılı vazife vermeğe ve vazifeleri tashih ederek öğrenciye iade etmeye azami derecede itina edecektr." (Madde 1) Bu maddeden anlaşıldığını gore ödev, okulda yapılacaktır. Ve biz, bu yönetmeliği böylece uyguladık da. 4. madde, Avni Akyol'un yapmak istediklerini daha derli toplu ve özü söyleyor: "Muayyen (belirlenmiş) bir

Hiçbir dönemde, 12 Eylül'ü eğitim politikası kadar gerici, çağdaşı ve bilinçle karanlığa itilmiş bir eğitim politikasına rastlayamazsınız.

gayeyi gözönünde bulundurmadan, sadece öğrenciyi işgal eden ödev verilemez." Aslında, bu anlayış, söyle bir sorunun yanıdır: "Yaşam, okul tarafından nasıl kullanılmalı?" Ama, Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim politikalarını yönlendirmeye çalışanlar, hiçbir zaman, böyle bilimsel ve yaşamal sorular soramamışlardır. Hep, Amerikanvari bürokratlar, siyaset iktidarları kulisherde yaklaşısan uzmanlar egemen olmuştu eğitim yönetimine.

Avni Akyol, en önemli sorunun da, öğretmen sorunu olduğunu söylüyor. Saptadığı, on dört öğretmen sorunu varmış! Bunları sıralamıyor. Ama, önemli olduğunu söylediği birisi tizerinde duruyor: "Öğretmenin niteliği düşmüştür. Artık, nitelikli öğretmen yok." Bu durumu gidermek için de, kendince ilk onlemi almış: "İlkokul öğretmenliği ile lise öğretmenliği arasında öğrenim bakımından fark kaldırılmıştır. Önlisansı lisans seviyesine çıkarılmış." Bu tümceden anladığımıza göre ilkokul öğretmenleri, bundan böyle, bir özel alanda lisans yapacaklar. Neye yarayacak? Lise öğretmenliğinin düzeyini düşürmeye mi, ilkokul öğretmeninin düzeyini yükseltmeye mi? Bu politikanın ürününe yaşama geçirilmesi süreci ne olacaktır? Bu da belli değil. Akyol, bundan böyle, mesleğe ilk girenlerin sınavlarının ÖSYM tarafından yapılacağını söylüyor. Amaç dedikoduları ortadan kaldırmak, tarafsız davranışlığını göstermek, demokrat bir seçim yapmak. İyi de, bu öğretmenleri yönetenler onlara nasıl davranışacaklar, yeni öğretmenler hangi müfredat uygulayacaklar? Öğretmen sorunu, zaten bu aşamada başlıyor. Çağdaş eğitim sorunları bu noktada düğümleniyor. Akyol, öğretmenliğin pedagoji bilgilerinin, özel alan bilgilerinin yeterli olmadığı belirtiyor ve eski öğretmen Okulları, Kör Enstitüleri ve Yüksek Öğretmen Okulları'ndan, "Öğretmen formasyonu kazandıran kişiliği, kimliği, anlayışı pekiştiren ortak özellikleri almak" suretiyle öğretmenlerin eğitim düzeylerini yükselteceğini umuyor. Bu, bir karma yapmaktadır. Hiçbir anlama da yoktur. Basit bir politika yapıyor. Eski dönemden kalan değerleri öne sürebek, genel bir "afserin" almak niyetinden başka bir şey değil bu.

Şimdi biz, çağdaş bir eğitim için sorunların nerelerde düğümlendiğini kısaca söyleyelim. Her şeyden önce, Avni Akyol'un okul kavramı yanlış. Akyol, her şeyi okul için düşünüyor. Bu, çok eski bir düşüncedir. Romalılar, eğitimi salt bilgi edinmek için anlıyor-

lardı. Seneca, "Yaşam için değil, okul için öğreniyoruz" diyor. Sanayi devrimiyle birlikte, bu anlayış yıkıldı. Yerine yeni bir şeyle üretime gerek yok; önermeyi tersine çevirdiğinizde, "Okul için değil yaşam için öğreniyoruz" doğru ilkesini elde ediyorsunuz. Burada sorun, okulun hangi yaşama yaklaştırılması gerekeceğidir. Kısıtları, yukarıda sordugumuz soruya geldik: "Yaşam, okul tarafından nasıl kullanılmalı?" Çağdaş teknikbilimin kullandığı araçlara ve gereclere baktığımızda, onlarda nesnelleşen yaşamı görüyoruz. Teknikte ve üretimde, matematiğin kuralları, kimyanın, biyolojinin ve fizigin yasaları, politik ekominin, toplumbilimin ve ahlakin görüşleri nesnelleşir.

Doğanın yasaları, genel anlamda, anlamlı ve amaca uygun etkide bulunamazlar. Onların etkileri teknikle belirlenir, üretim sürecinde nesnelleşir, doğa-teknik-insan süreçlerini birleştirir. Eğitim, bu noktada, bu üçluğun gelişme hızına ayak uyduramaz. Eğitim etkinliklerinin çelişkileri de, bu uyumsuzlukta başlar. Her şeyden önce, herkesin kabul ettiği bir düşünce vardır: Eğitim, dogmatizme eğilimlidir. Louis de Broglie, *Sur les sentiers de la science* adlı yapıtında, eğitimin böylesi eğilimlerini, en somut biçimde sergiler. Bunun nedensi vardır. Özellikle çağımızda, bilgiler her durumda, belli bir zamanı kapsarlar. Eğitimciler, bilgilerimizi donmuş ve değişim olarak öğretirler. Hatta, yeni gelişmelerin müfredatlarında yer almamasına içerler. Bilim çalışmalarının kapsamı geniş olduğu gibi, içeriği de çok karmaşıktr. Bu karmaşık yapıya karşın bilim, yaratıcılık, yapma konusunda çok hızlı. Eğitim bu hızı ayak uyduramıyor. Daha doğrusu, eğitimi yönetenler hızlaşımından haberdar olamıyorlar, oldukları zaman da, ya bilgiler yeniden eskiyor ya da kendilerinin uyumu zorlaşıyor. Bu bakımından, eğitimciler dogmatizme eğilimli oluyorlar. Hazır durumındaki bilgiler sistemini daha kolay buluyorlar. Çünkü, hazır bilgiler sistemini genç kuşaklara aktarmak, onlar için büyük kolaylıklar sağlıyor. Yıllarca aynı bilgileri öğretmeklerinden, öğretim yöntemlerinde sağlamlık sağlıyorlar, bilgilerine güvensizlik duymuyorlar. Geleneksel yöntemler ve biçimler, bilim alanında gelişmelere ayak uyduramamaktan dolayı tercih ediliyor. Bilimsel, teknik ve toplumsal ilerleme, her gün gibi büyük bir başarıya ulaşmaya çalışır. Öğretmenler, öğrencilerin ona güvenmesi, öğretmeni ve öğrenciyi büyük bir bası altına alıp boğuyor. Öğretmenler, bu çığı kovaguna yuvar-

layamıyorlar, daha önceki verdikleri bir sesle uçumundan uçuramıyorlar. Bu kez eleştiri başlıyor: Öğretmenler çok yeteneksiz ve bilgisiz. Toplumun en verimsiz kesimi. Bu, yalnız Türkiye için böyle değil. Bütün dünya için büyük bir sorun. Ama, Türkiye'nin bu sorulardan haberi yok. Bütün Milli Eğitim bakanları dinliyorsunuz, hep uydurma şeyler üzerinde vakit geçiriyorlar. Neden? Dünyadaki gelişmeleri bilmiyorlar, eğitim etkinliklerindeki çelişkilerden habersizler.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin de, 1970'li yıllarda yapılmış bir anket çalışması, öğrencilerin genel zihinsel gelişmeleri hızla yükseldiği halde, öğretmenlerin bilim, teknik, kültür, spor alanlarındaki son başarıları öğrencileri kadar izlediklerini göstermiştir. Öğrencilerin % 60-70'i, bu alanlardaki gelişmeleri biliyorlar, ama öğretmenler bu konuda çok az bilgiye sahipler ya da hiç ilgilenmemiştir. Üretim-bilim-öğretim üçüsünde, üretim ve bilim ikilisi hızla geliştiği halde, eğitim çok yavaş gelişiyor. Hatta bazı eğitim tarihçileri bu gelişmenin Rönesans'tan bu yana çok yavaş olduğunu ileri sürüyorlar.

Sıkıntıının kaynağı bu. Avni Akyol'un ve kendisinden öncekilerin de kavrayamadığı buydu. Eğitim sürecinde, öğrencilerin bilimsel düşüncelerinin ve dünya görüşlerinin oluşmasında çok önemli etkisi olan bilim dalları arasındaki karşılıklı ilişkileri güvence altına almak için, öğretmenlerin de başka bilim alanlarındaki gelişmeleri anahatlarıyla tanımları zorunlu. Bu konuda, kültür bakımından geniş bir ufku sahip olmaları gerekiyor. Açık ki, Türk-Islam sentezinde bu ufuk kararlı. Milli Eğitim kadrolarında yıllardır sürdürülən milliyetçi politikalar, bütün ufukları karartmıştır.

Avni Akyol'un öğretmen sorularında hiç de根本没有de bir önemli konuyu belirtmek isterim. Fransa'da, 1927 yılında hazırlanan bir eğitim projesinde, (maalesef sürekli olmamış) bir ders ile o dersi hazırlama oranının $2/5$ ile $1/3$ arasında değiştiği hesap edilmişdir. 1986'daki bir projede bu oranın ders aleyhine bozulduğu belirtiliyor. Şimdi dersin, ders hazırlamaya oranı $4/5$ ile $1/1$ olarak gösteriliyor. Demek, öğretmen için boş zaman kalmıyor. Belki de sözü edilen niteliksizlik buradan kaynaklanıyor. Ve de, kuşku yok ki buradan kaynaklanıyor. Öğretmenin zaman ve para olarak maddi kaynakları kısıtlıyor. Hasan Ali Yücel, bu durumu kendisinden sonra gelenlerden çok daha iyi anlamıştır. 1927'de Fransa'da liseler için 18 saat haftalık ders zorunluğu varken, Hasan Ali Yücel kendi döneminde bu süre 15'e indirmiştir. 12 Eylülüler, salt oturitten yürütüme bakımından, okul yöneticilerine zaman sağlamayı başardılar. Müdürler ders yok, bol bol ücret var. Avni Akyol öğretmen olduğunu görenin çalışma saatinin, haftada 30 saatin çok üstünde olduğunu yakından bilir. Görünmeyen çalışma saatı, en az 50-60 saatdir. Yaşam eğitim kurumlarının önüne yeni soruları yığıyor, öğretmen kendi sorunlarıyla boğuşmaktadır bu sorularla tanışmak olanagnı bulamıyor. Av-

**Bütün Milli Eğitim
bakanlarını dinliyorsunuz,
hep uydurma şeyler
üzerinde vakit geçiriyorlar.**

**Neden? Dünyadaki
gelismeleri bilmiyorlar,
eğitim etkinliklerindeki
çelişkilerden habersizler.**

ni Akyol, "Türk vatandaşı yaratmak" istiyorsa, önce bunları sağlamalıdır. Diyalektik düşünmeye alışamaz ama hiç olmazsa diyalektik gelişmeyi görsün. Bilgi değişiyor ve zenginleşiyor, öğretmenin olanakları azalıyor. Öğretmenlerin çalışmalarının olağan bölümünü azaltırken ders dışı çalışma dilimi büyüyor. Mesleki alanındaki gelişmeler büyük bir hız kazanıyor, öğretmenin çalışma saatini kısaltıyor. Toplumda, obrası meslek kümelerinin geçerli çalışma saatları azalıyor, boş zamanları çoğalıyor, ama bu boş zaman artması, öğretmenlerin yaşamlarına yansımıyor. Hatta, maddi sıkıntularını gidermek amacıyla ayrı bir işte çalışmak zorunda kalmaları, boş zamanları bir yana ders hazırlama zamanlarını bile elliinden alıyor. Yani ters yönü bir eğilim doğuyor öğretmenin yaşamında.

Öğretmenlik yine bir meslek, toplumsal yanısı büyük. İnsani yaratmaya, araştırmaya yönelik, büyük yeteneklerin gelişmelerine yardımcı oluyor. Ama öğretmenler arasında bir araştırma yapısın, % 80-90'ının, mesleklerinden hoşnut olmadıkları görülecektir. Açıkça görülecektir ki öğretmeneye aşırı yüklenme vardır, sınırları gergindir. Bu durum, eğitim emekçisinin nitel yapısını olumsuz yönde etkilemektedir. Öyle burs vererek, kişileri daha çocuklarında, ekonomik zorluklarından yararlanarak bilimsizce, öğretmenlige bağlayarak, öğretmenin niteliği yükseltilemez. Öğretmenin gençler üzerinde saygın bir kişiliği yok. Bugün hiçbir öğrenci, "Ben öğretmenim gibi olacağım" diyecek. Çünkü, o nitelikte, sınıftı etkileyebilecek öğretmen bulunmuyor artık. Toplumun % 80'i öğretmenlik mesleğini önemsemiyor. Eğitim süreci ekonomik, toplumbilimsel ve kurumsal birçok örgütlenmeyi gerektirir. Avni Akyol bunların hiçbirini düşünmüyork. Akımı: "Noel Baba'nın sahibi tipinde baba" a takımı,

Türk-İslam sentezi doğrultusunda yürütüyor. Okulu yaşama yaklaşturma kavramını fark etmiyor bile. Yaşama yaklaşmak için çocukların, teknikte nesnelleşmiş doğa yasalarını, teknikçe biçimlendirilen toplumsal ilişkileri, çağdaş toplumun ekonomik hareketliliğini bulup ortaya çıkarma yollarını öğretmek gereklidir. Bütün bunlar için de, bir kez olsun, felsefe, din kültürü ve ahlak bilgisi, biyoloji, tarih ders kitaplarını açıp okumak gereklidir. O kitaplar dogmatik bile değil, skolastik. Buna varatılacak bir Türk vatandaşı, inanın, Liverpool'da vitrine konur ve "evlere şenlik" olarak herkese gösterilir.

Çağdaş eğitim politikaları milli insan yetiştirmez, çağdaş, demokrat ve evrensel insan yetiştirmeye çalışır. Niteliklerini de yukarıda belirttik. "İnsanı Allah yarattı" diyen bir biyoloji kitabıyla, teknikte nesnelleşmiş doğa yasalarına saygınlı insan yaratamazsınız. Bir de şu 'Türk Milli Kültür Raporu'nu yırtıp atınız. Onunla Türk vatandaşı değil irkçı, səvenist, dinci, yanı karmakarışık bir fanatikliğe bulanmış insan yaratırsınız.

Kıbrıs'ın "kimlik" sorunu

Kıbrıs, uzun yıldandan beri ülkemizin gündeminde. Son yarım yüzyılın gazetelerini söyle bir karıştırıksa gün olmasının ki Kıbrıs ile ilişkilendirme bir haber karşımıza çıkmamasın.

66 yıllık cumhuriyetimizin tek savaşını Kıbrıs için yapmışız.

Kıbrıs "Yavru vatan"ımız.

Ama hep Kıbrıs'ın "siyaset" yönüyle ilgilenmişiz. Kıbrıs bir siyaset lâvî olarak girmiş gündemimize. Gazete-

lerimizin birinci sayfalarında, en çok da dış haberler sayfalarında yer edilmiş kendisine.

Peki, Kıbrıs'ta yaşayan insanların kültürel değerleri nelerdir?

Nasıl bir kültür birikimi yaratmışlardır?

Türküler, şarkiları, manilleri nasıldır?

Neyi söyle bilmeceler?

Kıbrıs duyarlılığı ile kimliği üzerine neler biliyoruz?

Dil özellikleri nedir?

Bir Kıbrıs edebiyatı var mı? Varsa kimlerdir bu edebiyatın yaratıcıları?

Özetle nedir Kıbrıs'ın sanat ve kültür açısından değerleri, yeri?

Doğrusu bu ve buna benzer sorulan ben de pek merak etmemedim. Bütün bildiğim, bir Kıbrıslı şairdi, Osman Türkay. O da nice yıldır Londra'da yaşıyor.

Yine bir şair olarak Mehmet Yaşın vardı. Genç bir şairdi, ülkemize ödüllü almıştı.

Neşe Yaşın, o da şiirler yazardı.

Ve bu iki kardeşin babası Özker Yaşın ki, Varlık dergisinde nice şiirlerini okumuştur.

Yine Kıbrıslı bir şair: Fikret Demirağ. Şiirleri hâlâ ülkemizde de yayımlanıyor özgün bir şair.

Buna yanında -belki buna bir bu kadar da eklenebilir- neydi Kıbrıs edebiyatı bizim için?

Siyaset olarak her gün karşımıza çıkan Kıbrıs, kültür ve sanat açısından neden bu kadar uzağımızdaydı?

Geçenlerde 24 Temmuz -30 Temmuz arasında yapılan "Demokrasi Yolunda" başlıklı 4. Dikili Kültür ve Sanat Festivali olmasaydı bu sorular benim de kafamda karanlığını yaşayacaktı.

Dikili Festivali'ne şeridi düzenleyici, özverili Belediye Başkanı Osman Özgür'in çağrılı olarak Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nden bir grup siyasa ve bilim adamı da katılmıştı.

Kuzey Kıbrıslı Mustafa Gökçeoğlu'nu da bu festival vesilesiyle tanıdım. Ve Kıbrıs folkloru Üzerine yazdığı "Tezler ve Sözler" kitabı.

Kitabına devrimden önce M. Gökçeoğlu Üzerine İki Cümle yazmak istiyorum.

Gökçeoğlu 1942 yılında Lefkoşa'nın Gönyeli köyünde doğmuş. Yüksek öğrenimini Türkiye'de yapan Gökçeoğlu, Türkiye ve Kıbrıs'ta uzun yıllar öğretmenlik yapmış. Halk bilimi üzerine araştırmaları yapılmış, Çağdaş Yazarlar Birliği'nin kurucularından.

Gelelim "Tezler ve Sözler"...

Gökçeoğlu'nun söylediklerinin özü şu cümeler için de aranmalıdır:

"Büyükler de göstermektedir ki olayın temelinde Kıbrıs duyarlılığı yatkınlıdır. İşte bu duyarlık onları ürkütmemektedir. Bu duyarlık adada yaşayılanların ortak özelliklerinin bir bölümünü oluşturmaktadır. Kuşkusuz ayrıca de aranmalıdır:

likli ve bölgeli olanları da vardır. Ama ortak özellikler de pek çoktur. Benzer, çoğu zaman da aynı oyun havaları adaya insanları tarafından çalıp oynanmaktadır. Ne ki yetkililer bu 'kötu' benzerliklerden hoşlanmamaktadırlar. Bu, bizi yabancılaşmaya verdirmaz mı?"

Gökçeoğlu bu sorunun yanıtı aramaya çırkanın Kıbrıs tarihinin derinliklerine inerek geniş bir perspektif alan çiziyor kendisine:

"Adam ekonomik yapısını da gözardı etmeyerek Osmanlı'dan, İngiliz hegemonyasına, yakın tarihin tanklarına da başvurarak adalının kimlik sorunu irdeleyen.

Osmanlı'nın hoggörüsü, İngiliz'in parali asker olarak adalı nasıl sömürdü, Çukurova'dan adaya çalışma giden ergatlar, onları hâlâ yaşayan seyir oyunları, Bolu'da söylenen türküler Lefkoşa'da söylenenlerin inanılmaz benzerliği, birbirlerini sever, sevilen Rumlarla Türkler'in karşılıklı yaktıkları maniller... Üstelik hem Rumca hem Türkçe... Gökçeoğlu bütün bunları altına çizerken bol bol da örnek veriyor.

Gökçeoğlu'nun şu sorular üzerinde düşünmeye değer mi?

"Her toplumun başlangıçta farklı denecek kültürlerle donatılmış olmalarına karşın çoğu yerde içe yaşamın getirdiği ortak görüşler nelerdir? Daha dün kadar iki toplumu oluşturan bireyler dögünerde kol kola halk danslarını oynamaktaydılar. Tasada, kederde ve kivançta ortaklıklar. Lefke büyük grevini gerçekleştirmişler ve halkın ortak desteği kazanmışlardır. O günlerde grevileri destekleyen halk gönülden koparı, aynı gözetmeden hem de an özverili biçimde vermekten kaçınmamıştır. Böylelesine büyük dayanışmayı sağlayan yalnızca salt ekonomik pıkarlar mıdır?"

Söz gelip kimlik sorununa dayanıyor. Kıbrıslı'nın kimliği...

Politikacılara gözönünde almadığı kimlik sorunu.

Bu kimlik sorunu çözülsürse Kıbrıs sorunu da önemli ölçüde çözülecek.

Son olarak şunu söylemek istiyorum. Ülkemizde yaz aylarında nice festival正在举行. Ama Dikili Festivali'nin aynı bir önemi var. Bu da onun daha çok kültür ve sanat ağırlıklı olmasından geliyor. Bu yıl hiçbir şey yapılmadıysa -elbette çok şey yapıldı kültür ve sanat adına- bu kitabı tanıtmaya vesile olduğu için ayrıca önemlidir.

Şu da söylemeli: Kıbrıs'ın, Kıbrıslı'nın kimliğiyle ilgili bu tür kitaplar yaygın kazandırıkmak olmalı...

Gökçeoğlu, birçok politikacının gözardı etmeye çalıştığı gerçeken sanat ve kültür adına, halkın açısından ele almış. "Kimlik" sorunu sanat ve kulturelle bağlı. Bu sorun çözüldükçe birçok sorun da çözülecek...

Sözü bir manıyla bağlayalım:

"Karanfilim girmizi

Sevdigim urum kezi

Urum gizi olmazsa

Yakamız ben Kıbrıslı"

Refik Durbaş

Tevfik Fikret'i anıyoruz

Zulüm, sırça köşk gibi yıkılıp gidecektir

Bu harmanın gelir sonu kaptırmı
giderayak" diye haykıran büyük şairimiz TEV-
FIK FIKRET'i ölümünün yetmiş-

dördüncü yılında saygıyla anıyoruz.

Fikret, 24 Aralık 1867'de doğdu, 19 Ağustos 1915'te öldü. Döneminin en yüksek okulu Mektebi Sultanı'yi bitirdi, oraya müdür atandı. Ne ki başta yöneticilerle anlaşmaya elvermeyen namuslu kişiliği oradan ayrılmamasına neden oldu. Bugün müze olan Aşıyan adındaki evine çekildi. Büyük toplumsal kavgasını oradan yürüttü. Eilden ele dolaşan şirlerini yurtçuna saldı.

Yaşadığı dönem Osmanlı İmparatorluğu'nun en kritik, en karışık, en çelişkili dönemidir. Düyünu Ummumiye denilen devlet borçları, emperyalistlerin yurdun bütün doğal kaynaklarına el koyması, batmak üzere olan İmparatorluk, harpler, bozgunlar, yenilgiler, cahillik, yobazlık, açlık, vurgun, yokluk ve saraya işbirlikçi saltanatı.

Çelişkiler birbirinin içine girmiş, keneşenmiş. Çözmek, çözebilmes, zor bunları Fikret için. Peki ne yapmalıydı? Fikret, bu körüğümü çözmek için? Başka aydınlar, yazarlar şirler gibi bir valilik kapıp bir kenara çekilecek keyfine mi bakmalıydı? Hayır. Fikret kendince bir zillet olan bu aşağıklara inmedi, bunlara tenezzül etmedi. Yokluk çeken, açlık çeken, en rezilane sömürgeye uğrayan halkın yanında buldu kendini; nimete değil, külfete giden yolu seçti. Vurguncuların, satılmışların simgesi haline gelen II. Abdülhamid'in despotizmine amansız bir savaşa girdi:

Bir devri şeameet gene cığnendi yeminer

Cığnendi yazık milletin ümmidi bâlendi

Kanun diye topraklara sürtülüdü cebinlen

Kanun diye kanun diye kanun tepelendi...

dizeleyile başlayan "Doksanbeşinci Doğru" şiri günüük gazetelerin birinde ikinci bası yapınca halk ayağılandı. Abdülhamid Medisi Mebusan'ı açmak zorunda kaldı.

Tevfik Fikret, devrini bu denli etkileyen, devrine bu denli bir balyoz gibi damgasını vuran topıucum sanat tarihimize eşi bulumayan en büyük şairlerimizden birisidir.

Onun yaşadığı bu tarihsel dönemde Türk toplumunun en büyük, en aktüel sorunu feudalizme burjuva arasındaki savaştı. Fikret burjuvayı temsil eden ve despotizme karşı savaşım veren İttihat Terakki Fırkası'nın yanında buldu kendini doğal olarak, onların yanında savaşa katıldı. Onlar Abdülhamid'i devirip anayasayı yeniden getirecek, meclisi açacak olan Selanik'teki Hareket Ordusu'nun kendisinden istediği Millet şarkısını yazdı:

Haksızlığın envâni gördük.. Bu mu kanun?

En gamlı sefaletlere döştük.. Bu mu devlet?

Devletse de kanunsa da artık yeter olsun

Açık yeter olsun bu denli zulüm cehalet..

Onaltı gün sonra Hareket Ordusu İstanbul'a geldi, saltanatı yıkıp meclisi açtı.

Fikret çok sevinçlidir. Çünkü şimdî her şey düzleşecek, sömürge, vurgun, terör, haksızlıklar ortadan kalkacaktır.

O sevincin Ruci (cayma) adıyla "Sana racı değil bu tel'inat" diye başlayan ve tüm kötülüklerin geride kaldığını anlatan şirini yazdı. Bu sevinc, bu umut da uzun sürmeden: Yeni gelebilecekler Yıldız Sarayı'ni yağmaladılar, Fikret'in işaretlediği ne kadar namussuzluk varsa onların çok daha fazlasını yaptılar vurgun, terör, köprü başında gazetecileri öldürmeler ve bunların benzerleri.

Bu yetmiyormuş gibi özellikle çalkantılı devirlerde bulunan Pantürkizm, Panislamizm akımları içine girdiler. Fikret ise kendini onların tam tersi olan Utopik sosyalizmin içinde buldu. Daha çok bilen, keskinleşen bilincyle kalemine sanılarak var kuvvetle onların baş sorumluları olan İttihat ve Terakki yöneticileriyle kiyasla bir savaşa girdi, tüm tehditlere karşı sinmedi, bir köşeye çekiliş ah vah etmedi, dalgıdalga yayılan coşkularıyla halkın yanında buldu kendini:

Bütün bu nazi beylerin ne varsa ortalıkta say

Hasep, nesep, şeref, şatır, oyun, düğün, konak, saray
Bütün sizin efendiler, konak, saray, gelin, alay

Bütün sizin, bütün sizin, hazır hazır, kolay kolay
diyerek yüzlerine tükründü.

Fikret ne yönetici sınıfının ne de dincilerin şairiydi. Azap çeken insanların kurtuluşunu özlüyor. Halk yiğinlarını kişisel çıkarlarına kurban eden üst tabakaya, söhret ve çıkar hırsıyla insanların savaşlarına, yağıma soyguna yemeleler, din aforuya uyulan, bilim ışıklarını söndüren ve yurdu karantılarda boğup dünyayı zindan edenlere, gericilere karşı kalbi öyleyle cosuyor, ezilen, sümürlen, azap ve izdirap çeken bütün insanlara sonsuz bir şefkat ve merhamet duyuyordu. O, çevresinin ve toplumun etkileri altında kalmadan durmadan kükredi. Kötümser oldu, sevindi, hayal kırıklığından uğradı. Fakat hiçbir zaman özüm duydugu hür insan toplumu tazini savunmakta yılmadı. Yapılan sedinler karşısında "Aşıyan"ına çekildi. Gürültüler içinde yıkılmakta olan İmparatorluğun çöküşünü, bu çöküşü kolaylaştırmakta olan idare mekanizmasının çarkları arasında hür düşüncenin, insan haklarının ve özgürlüğün ezilığını derin bir acıyla, sonsuz bir azapla seyretilti. Fakat hiçbir zaman hiçbir çığın sesi olmadı, özüm duydugu alemin içinde yaşadı. Gerçeklere baktığı zaman ulaşmanın güç olduğunu gördüğü bu uzak hayale duyuluya sarıldı. Her utopist insaniyet gibi hastalığın nedenlerini, tedavisini bulamadığı için haksızlıklara başkaldırmakla yetindi.

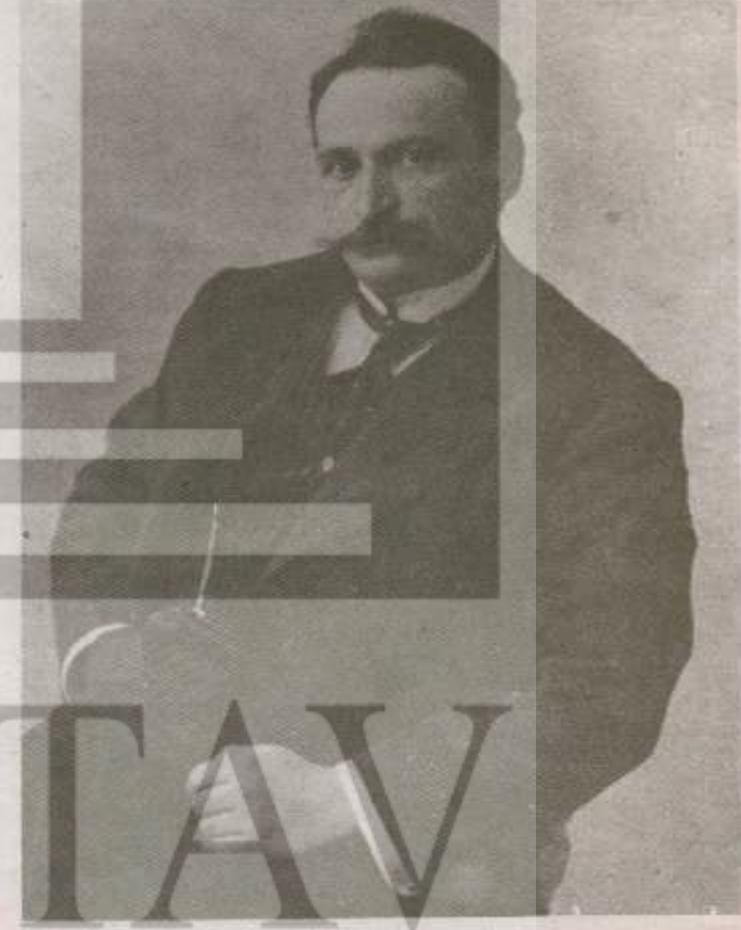
Yaşadığı dönemin içinde Fikret'in incelediğimiz zaman onun niçin kötüsü, niçin umutlu, niçin başkaldırcı olduğunu anlayabiliriz. Fikret ölümcül kadar savunduğu ilkesinin yuttu en kuvvetli temsilci oldu. Onunla Mehmet Akif arasında başlayan fikir tartışmasının zamanımıza kadar gelmesi, bunun kişisel bir kavgası olmadığı, hür düşünce ile dogmanın, gericilikle ve sömürge sunulmuş çarkalarının güven ideolojisiyle insanı bir ideolojinin mücadeleni olduğunu göstermeye yeter. Gencilik yalnız bağınaz bir sınıfın özelliğidir: İlenci ikelere ve illerleme acımlanma karşı geçmişin kökenine sık sık sa-

nın her zümrre ve sınıf gençlik damgasını almında taşıdır. Bu yüzden Fikret'e hücumu geçenleri gericiler sınıfında görmek zorundayız. Onun bu devrimci, savaşçı: kişiliğini şiirlerinde görebildiğimiz ve kendisinin öğütlediği ana konular söyle özetleyebiliriz:

Zulüm, kendisine özgü güvensizliğin bir antamıdır. Bu nın içindir ki zulüm en büyük özelliği korkudur, bircik besini de karşısındakının korkusudur. Cesaretin karşısında korku yoktur. Onlar yaptıkları haksızlıklar yüzünden o kadar cürümüşlerdir ki bugün ancak sizin, benim, bizim bir araya gelip ve sesimizi çıkarmayışımızdan güç alıyorlar. Onları bizim korkumuz yaşıyor. Biz kendimizi toparlar, birleşirsek onların zulmü bir sırça köşk gibi yıkılıp gidecektir. İşte koca Fikret yestmiş yıl önce böyle haykıryordu şiirleryle.

Onun ölümünden bu yana tam yetmişört yıldır. O koca şair hâlâ çözmeye çalıştığımız aktuel çelişkiler içinde dipdüm bir bayrak gibi sallanıp duruyor onümüzde. Onu bu ölüm yıldönümünde sonsuz bir saygıyla saygıya anıyoruz.

▼ Tevfik Fikret. Azap çeken insanların kurtuluşunu özlüyor. Her utopist insaniyet gibi hastalığın nedenlerini, haksızlıklara başkaldırmakla yetindi.

BAĞIMSIZ KADIN HAREKETİ?

Kadın kurtuluşunu öngören bir hareket, kadını toplumdan ve kadını çocuktan soyutlamayan bir dengeyi bulmalı.

Kadının toplumsal konumu sorunu-nun dikkatini sosyalistlerinin yeni sosyalist gündemlerinin odak noktalarından biri haline getiri, kuşkusuz sevindirici bir gelişmedir. Ancak kimi kesimlerin kadınların kurtuluş mücadeleini "erkek egenliğinin bütün sınıfları kesen bir egenlik biçimini olduğu ölçüde anacak bağımsız bir kadın hareketi aracılıyla verecek bir mücadele" olarak algılaması Batı'da feministlerin (kaçınılmaz olarak) duştukları hataya duvetiye çıkarmak anlamına gelmektedir. Öngörülen (Bkz. "Sosyalistlere" başlıklı çağrı, *Birlik*, Temmuz 1989, sayı 3, s. 79) ve betimlenen (Bkz. *Yüksel Selek*, "Küçük Kadın, Ne Oldu Sana?", *Yeni Açıkhım*, Temmuz 1989, sayı 15, s. 46-51) "bağımsız kadın hareketi" 1960'lı yılların sonrasında Batılı kapitalist ülkelerde kentli küçük burjuva aydın kadınlar arasında ortaya çıkmış olan modeldir ve 70'li yılların sonlarında, ya sisteme bütünlüğe/çosyal demokrasi içinde massolarak ya da marjinalleşerek yokolmuştur.

Kuşkusuz yolunu arayan bir ülkeye şu ya da bu tarz model önerileri yapılmaktır. Ancak, yakın bir geçmişte, bizzat uygulamaya konuldukları ülkelerde iflas eden/sönen bir modelin, kadın kitelerine ne kazandırıp ne yırtığı ve sözü geçen ülkelerde 1) Cinsiyetçi kültür dönüştürülmede ve 2) Bu kültürün biçimlendirdiği ayrımcı toplumsal ilişkiler, örgütlenmeler, kurumlar, toplumsal pratik değişmedidine göre (Y. Selek, aky., s.50) neden sonduğu tartışılmalıdır bunu bir bütün olarak ülkemize önermenin gerisindeki niyeti kavramak, bir hayli güç...

Batı günümüzde "post-feminizm" adı verilen dönemi yaşıyor. Feminist eylemlere katılmış kadınlar yoğun bir şekilde "nerede yanıldıklarım?" tartışıyorlar. Bu tartışmalar, benim bildiğim kadarıyla ülkemizde pek az dikkate alındı.* Ne ki, bu tartışmaların feminist model itihatalıları tarafından açılmasını beklemek de anlamsız gözükmemektedir. Bu nedenle feminist modelin temelde yanıldığı (dolayısıyla "sonrası" eleştirilerde odak teşkil eden) iki noktaya degezmeyi gerekli görmekteyim.

Bunlardan ilki, feministin tüketim toplumu standartlarına biçimlennmiş kadın-birey tipleme-sinin ötesine geçemeyeceğidir. Şöyle söylesek feministimiz Batı'da:

► Yalnız yaşayan (dolayısıyla kapitalist pasarın genişletilmesi işlevini ikiye katlayan).

► İyi eğitimi, meslek sahibi, mesleğinde yükselme isteyen (dolayısıyla kırın kirana rekabetçi, alabileğine bireyci).

► Parasını değerlendirmesini bilen (ayı bir banka hesap cüzdanı, borsada, sonuçta hep kumarhanenin kârlı çıkışlığı şekilde kâh çakan, kâh batan hisse senetleri, tahvilleri olan; gayrimenkul spekülatyonlarını öğrenmeye çabalayan, bu-

nun için damışmanlara avuç avuç para döken).

► Cinsel yaşamını düzenlemekte özgür (gündümde bu özgürlük AIDS ve AIDS korkusu tarafından bir hayli sınırlanmıştır...),

► Özgürlüğünü her geçen gün genişleyen ve çeşitli tüketim pazarlarını sunularına tabii kılım (otomatik çamaşır, bulaşık makinası, deterjan, otomobil, ev bilgisayarı, ayaklı tampon, spor ayakkabı, rahat/şık/kadın giysiler, disilik ve kişiliği vurgulayan ruj, far ve fondötenler, biyolojik-aktif kırışık kremleri, jogging, aerobik, vejetaryen diyetleri, kadını sigara, pipolar, epilady, tenis racketi, Maibú, cin-tonik, Maldiv adalarında tatlı, moda dergileri...)

► İktidar odaklarına (parlamento, hükümet, bürokrasi, kilise, iş dünyası) entegre olmak için var gücüyle çabalayan,

► Ve çevre kirlenmesi, silahlanma benzeri kimi eleştirileri mahfuz tutmak kaydıyla ülkesindeki "demokratik ve insan haklarına saygı" sistemin gözü kapalı savunucusu, rejimsever, kadın tipinin oluşturulmasında gerçekten son derece yararlı olmuştur. Bu da baştaki rejim karşıtı grubu ne olursa olsun, sistemin istemlerine son derece uygun bir gelişmedir.

Evet, Batı feministiminin bir temel hatalı "Kadın hareketinin bağımsızlığı" adı kadın toplumsal konumunu sisteme ilişkin sorunlardan yarınması olmuştur, diyorum. Bu durum, pazar tarafından "yutulması" son derece kolaylaşmıştır.

Gelelim ikinci (bence daha önemli) hataya: Feminizm kadın çocuktan yarınmıştır: "Kadının bedenini sahiplenme hakkı" adı altında çocuk doğurmamanın her biçimini (doğum kontrolü, kurtaj, erkek kısırlaştırılması, eşcinsellik...) savunulmuş, ne ki büyük bir kadın çoğulluğunun çocuk sahibi olmayı arzuladığı, gözardı edilmişdir. Bu nedenle, çocuğu gözden çıkarma lüksüne sahip, metropolislerde yaşayan, meslek sahibi, orta sınıf kadınlar arasında rağbet görürken bir türlü alt sınıflara (hele köylülüğe hic) seslenmemi becerememiştir. Feminizm'in bu konuda tutarlı bir önerisi olamamıştır. Kadının "doğurmama hakkı"na sahip olmasını savunmak başka bir seydir, çocuk sahibi olmak isteyen bir kadın çoğulluğunun toplumsal statüsünü yükseltebilme uğraşında nasıl iktisadi-siyasal-toplumsal destekler sağlanabileceğini araştırmakambaşa bir sey. "Çocuk bakımında babalara eşit sorumluk yüklenin" önerisi ise, feministlerin, tam da karşı oldukları aile kurumunu korumaya yönelik mekanizmaların paradosal arzemesi bir yana, gerçekçilikten ve daha da önemlisi, çözümleyicilikten uzaktır.

Oya kadın sorununun tarihine kaba bir göz atı dahi, bunun özünün çocukta düşümlendirmesini (yeni kuşakların bakımı ve yetiştirilmesi) kayramaya yetecektir. Kadın çocuk doğurduğu

ve yaşamının ilk yıllarda onun bakımı ve beslenmesiyle yükümlü olduğu içindir ki biyolojik işbölümü toplumsal düzeye yansıtılmış, topluma ezen-ezilen ilişkilerinin biçimlenmesiyle birlikte patriyarkalizm sekillenerek etkisini günümüze dek sürdürmüştür. Simfli hiçbir toplum biçimini, içerdiği egenlik yapısını pekiştiren bu ilişkisi değiştirmeye yönelikmemiş, aksine, ideolojik yüklemelerle kutsamış, değiştirilmek bilmiştir. Tarihte pragmatizmden en iyi yararlanabilen sistem olan kapitalizm ise bu ilişkiden döneme ve çıkarlarına uygun olarak yararlanmış bilmiş, kâh kadınları düşük ücretli yedek sanayi ordusu olarak kullanmış, kâh "kutsal aile ocağı"na geri göndermiş, kâh erkek proletere karşı ücret sınırlayıcı, kâh geleceğin işçilerinin ücretset yetişirici, kâh giderek genişleyen bebek/çocuk ürünleri pazarının müreffeh tüketici olarak yararlanmıştır.

Sosyalizm ise, ev işlerinin toplumsallaştırılmasına, yaygın mahalli ve işyeri kreşleri, ücretsiz sağlık hizmetleri vb. önerileri ve uygulamalarla kadının eğitim ve çalışmasının geniş ölçüde sağlayabilmek olmakla birlikte, iş sahnesi dışında mesai gerektiren uğraşlara (mesleki ilerlemeye yönelik eğitim, sendikal ya da siyasal faaliyet, bilimsel teknik araştırmalar...) kadın nüfusunun ancak küçük bir oranın katılımlınesine olanak sağlamış, böyleselikle ortaya toplumsal karar alma organlarında üst basamaklara çıktııkça kadın oranının düşüğü, bilinen tablo olmuştur.

Kanımcı kadın kurtuluşunu öngören bir hareket 1) Kadın toplumdan; ve 2) Kadını çocuktan soyutlamayan bir dengeyi arayışına yönelikle yükümlüdür. Sosyalizm deneyimleri, yapabildikleriyle-yapamadıklarıyla bu düğümün çözülmesine yönelik çabalarda önemli ipuçları içermektedir. Kadının çocuğu rağmen değil, çocukla birlikte toplumsal hayatı bütünlüğe, karar alma mekanizmalarına eksiksiz katılım, zenginlik kaynaklarının topluman üretici çoğulluğunun çalışma, çevre ve katılım koşullarını iyileştirecek yönde kullanıldığı bir işleyişe mümkün olabilecektir. Kuşkusuz ki,

► Emeğin üretkenliğinin arttuğu,

► Çalışma sürecinin bireyin toplumsal ve kültürel zenginliğini geliştirme süreciyle bütünlüğe,

► İş ve yaşam alanlarının/mekanlarının ayırmalarının doğrultusunda yeniden düzenlenmesi,

► Denetim mekanizmalarının odaklaşmakta çatışıklar toplumsallaştırıldı,

► Toplumsal değerler sisteminin "sahip olmak"tan "varolma"ya, tüketim isteğinin "nesneler"den "yapıtlar"a yöneldiği bir toplumsal sistemde kadın, erkek ve çocuk tüm bireyler, gerçek özgürlüklerini bulabileceklerdir.

* Bu konuya ilgili olarak bakınız: B. Avar, "Meksika'dan Nairobi'ye-Yoksullar Feminizmi Tarihi", *Vərlik*, Mart, 1986 ve Sibel Özbudun, "Batı'da Özgürlük Sonrası Kadın Literatürüne Bakın", *Vərlik*, Temmuz, 1987.

Her vakit sevimli olmuyor doğrular!

Açıklamalarıma kızgınlık duyan kardeşlerime, çocuklara, belki de torunlarımı
şöylediyeceğim: Vurması kolay çocuklar, önce dinlemesini bilmemiz gereklidir...

Cağatay Anadol'la yaptığımız söyleşimin Nişan'da yayınlanmasından sonra, çeşitli yıldızlarından tepkiler geldi. Boynuma sanılan, kutlama mektupları gönderenler de oldu, kükünlük bildirenler, giderek en eğilimde saldırenler de... Övgüye, yergiye pek duyarlı bir olmadığımı yakınılarım tanır. Kükünlük bildiren, saldıranlara karşı kızmak değil, inanılmayacak belki, yakını bile duydum içinde! Ben de olsam aynı duyguları sarsılacak, beni bu sarsıntıya düşüren birini ya da birlilerini aynı, ola ki daha acımasız biçimde suçlayacağım. Neden mi biliyorum? Geçmiş yıllarda aynı duyguları yeterince tattım da ondan. Biz, Stalin dönemi devrimciler kuşağındaki kimilerinin, kendilerini bir ölçüde aklama çabasıyla, bugün attıklarına beklemeyin, bir yobazın göz kapalı dinsel bağlılığı neysse, Stalin'e bağlılığımız oysa bizim. Gerçekler açıklanmaya başladığında ca yıklımız, bir süre tepkimiz o ölçüde oldu. Nice sonra kendimiz gelebildik. Her vakit sevimli, cana yakın olmuyor doğrular. Hele tarihsel düş kırıklıklarına dayalıysa... Bu acı gerçek en ağır biçimde yaşayan, aldetilmiş kuşağımız. Doğuların yasma çabamız da burdan kaynaklanıyor. İstiyoruz ki, yeni kuşaklar, özellikle gençler artık kendinimasın, yalancı bir masal dünyasından kurtulup salt doğrularla çizsinler yollarını. Bugün kızılsı da, dürüst, namuslu kişiler, içtenliğimizi, doğruluğumuzu ilerde anıllar. Tarihsel bir söz "Vur, takat dinle!" der. Açıklamalarıma kızgınlık duyan bu kardeşlerime, bu çocuklara, belki de torunlarımı, söyle diyeceğim ben de: Vurması kolay çocuklar, önce dinlemesini bilmemiz gereklidir...

Görüş'ün geçen sayısında yayınlanan bir "YANIT" var ki, onun üstünde curacağım biraz.

1. "Dışardan dayatılan TKP denen örgüt..."

Bu suçlayıcı yargıya katılmadığımı geçen konuşmamı dikkatle okuyanlar anlamışlardır. Şöyledi demistim: "... alternatif bir örgütle ortaya atılıp bu kurumlara başvurarak doğru örgütün kabulü için resmi bir çaba göstermemiş ya da gösterip de kabulünü sağlayamamışlarsa... bütün dünya komünist partilerince, özellikle Sovyetler Birliği'nce tanınan, bütün uluslararası kongrelere, konferanslara, toplantalara TKP olarak çağrılan bir örgütün yasallığını çürütmeye..." bu sav yetmez. Siz ancak kendi kendinize gelin güvey olursunuz! İsterseniz işe bir başka yanından da bakalım. Zeki Baştırmak da, İsmail Bilen de, TKP'nin başına sosyalist yasallığın çizdiği yoldan gelip oturmuşlardır. İkisi de TKP'nin Türkiye'de yaptığı son kongrede, Eyyüp-Delerde D. Zeki Baştırmak'ın evinde yapılan IV. Kongre'de seçilmiş İsmail Diyarbakır, Dr. Hikmet Elazığ'ı da, cezaevindeki gıyaplarında seçilmişlerdir yasallığı o zamanı en büyük, en yetkilî organ, Komintern'ce de onaylanmış. TKP Merkez Komitesi Üyeleridir. Bugün, bu nitelikte yaşayan başka bir merkez komitesi üyesi de yoktur. Cooptation'a (Merkez Komitesi Üyelerinin uygun gördükleri birini aralarına almak) getirilmişler, partinin en yüksek karar organı olan kongrelerin onayından geçmemişse, sürgit yetkilî olup olmayacağına tartışılır. Merkez komitesine bu yoldan alınanlar biraz "sıkıntı yaratmaya" başlıdalar mı elleri kolları bağlı kaptı üzerinde bulabilirler kendilerini. İhmalyan'ın anılarında bunun açığını örneklerini görmüşsunuzdur. Zeki'nin merkez ko-

mitesinden çıkarıldığı savı da yasal bir saygınlıkla karşılanamaz. Kimse de de karşılamamıştır... Diğer yandan gitmez parti mührünü alıp yerine oturmuştur adam. Çünkü, cezaevine düşen partiller, kim olurla olsunlar, toplanıp böyle bir çıkışma karen almaya yetkili sayılmazlar. Üsteli adam, mahkeme önünde TKP'nin genel sekreteri olarak savunma yapmış, onu attıkları söylemenlerse bu konuda çırçıkmamış, savunmalannı sadece, cezadan kurtulmanın teknik hukuk yolları üzerinde oturmuştur.

Her ülkeye, komünist partileri kanıyla 'dışardan dayatmak' Stalinçiliğin yaygınlaşmasında etken olmuş eski bir komintern yöntemidir. Bu alışkanlık Stalin'den sonra da, ülke parti yöneticilerinin kişilik yapısıyla ters orantılı olarak sürdürmüştür. Değil, güçlü yığın dayanağı, ülkesiyle doğru dürüst ilişki bağını yitirmiştir, siyaseti bir Zeki Baştırmak, kırk yıldır ülkesinin semtine uğramamış, oklu saygınlıkta başka bir yaşam biçimini olduğunu bile unutmuş bir İsmail, hangi güçlü kişilikleriyle nasıl diretebilirdi? Hem niçin neye karşı diretsinlerdi? Oynadıkları çırın oyunun desteğini sırtlanın dayadıkları bu güçlerden alıyorlardı. Zeki'nin, İsmail'in, o konuma yasal yollardan gelmiş olmaları, sosyalist yasallığı çiğnenen zararı tutumlarını hafifletmez, ağırlaştırır. Asıl üstünde düşünülmemiş gerekli şey de, kişiye oyunesine sıyrılmış örgüt tepesine keyfincı kurulmasını sağlayan, parti içi demokrasiyi boş söze indirgeyen yapısal sorundur.

2. "Açıkta ki, sağlıklı birlik ancak solda sağın ne versa onuna kurulabilir, devrimci onuruna göle düşürmemişi olanlarla. Bilenler'in, Baştırmalar'ın ekolünden yetişmelerin, zemzem suyu ile yıkamın bütün pisliklerden arınmadıkça bu birlik içinde yeri olmamak..."

Doğrudur Zemzem suyundan ötürüne hâcuya, gülşuyu da ister herhalde...

Kimi sevgili arkadaşlarınıza üzüllererek bildirelim ki, bütiden caffalı sözlerle bir yere vanılamaz. "Devrimci onuruna göle düşürmemişi" gerçekten ateş parçası nice yiğit çocukların var ki, çoğu cezaevlerinde, bugünkü kaza yapılarıyla -yükrekten heyhat!- birlik oluşturmazsanız. "Bilenler'in, Zeki Baştırmalar'ın ekolünden yetişmelerin..." de içinde bulunduğu, "Dışardan dayatılan TKP..." bugün suçlayarak saydıkları özelliklerin ötesinde hesap edilmesi gereken, Zeki'yi de, İsmail'i de aşmiş bir somut gerçeklikdir. Türkiye'de bu gerçeki dışlayarak da bir yere varamazsınız. Bu çok sevgili arkadaşlarınıza bir kez daha anımsatalım ki, b.r. şeyler yapmak isteyen kişiler önce ülke gergiklerinden kopmaya özen göstermeliidirler. Vazgeçilmez koşul budur. Yokska, daha ilk adında, birliğin değil, ayrılığın tohumlarını atarlar.

3. Tutulanma durumunda, hemen her yerde gözönünde tutulan teknik bir önlemi, "Üç günden sonra konuşmak mübahtır..." anlamına yorumlamak da olasımiş demek! Gerçek böyle alıgrayan başka bir çıkmazı ye, ekiplamayı imzalayan arkadaşın gösterdiği bu devrimci itizili anılamamak olmaz! Haklıdır, devrimci konuşmaz. Yalnız, siz gene, böyle bir durumda saklı kaldığınız yeri en güvenilen yoldanızı biliyor da tutukanmışsa, değiştirin! Açıklamadaki devrimci tanıma da ters düşmüş olmazsınız. "... tıhakkı yürütenlerin işine yarayacak her-

hangi bir şeyi söylememek..." diyor. Doğrudur. İçeri düşen yükümlülüğüdür bu. Dışardakilerin akılca görevi de, içeri düşen kişinin bilgilerini, olak ölçüsünde, hele böyle saklanmak gibi durumlar söz konusuya, soğutmayı yürütenlerin işine yaramayacak biçimde dönüştürmektedir. Ruhunu Allah'a adamış Müslüman bile, "Atın sağlam kaziğa bağı, sonra Allah'a emanet et!" diyor... '44'te Reşat Fuat da başvurmuştur bu akılca örleme. Konuştuğumuzda aynen sunan söyledi bağı: "Sebat'ının tutuklandığını duyuncu çıktım evden. Gidecek hiçbir yerim yoktu. Üsküdar sokaklarında dolaştım. Tanınmaktan korkuyordum. Mihri'yle ilişkili kurmadım bir türlü. Üçüncü gün eve döndüğünde polisler geldi." Aclar içinde üç gün diretp polisi altındaki inancıyla eve getiren Sebat'ının mi bütün suç? Adı nerdeyse hayına çıkarılmıştı. Her şey bir yana, o ağır gizlilik döneminde, TKP'nin genel sekreterini geregende saklayacağı ikinci bir yer düşünülmemiş olması doğal sayılabilir mi? Oneminden ötürü üsteleyerek duruyorum bu konu üzerinde. Bu örgütlenme dönemindeki laçkalık üstüne Şefik Hüsnü'nün de ağır oloşlarını olmuştu. Şöyle der: "... Mart '44 tevkifatına takadüm eden devrelerde en kıymetli arkadaşlarımızdan birçoğu tecvîz edilemeyecek uluorta hareketlerde bulunmakta çekinmemişler ve kolayca önüne geçebilecek birçok teknik hatalar irtikap etmişler ve gizlilik kaidelerini çoğu kez ayaklar altında çiğnemişerdir..."

Evet, böyle diyor Şefik Hüsnü. Nerde dediğini de, tüm ahlıtlann kaynağını vereceğim yazının sonunda öğreneceksiniz.

4. "Türkali burada yanılıyor" diye başlayan paragrafta, komünistlerin, Komintern'ce saptanmış, gereğinde gizlilik bozmayacak biçimde, parti oldukları söyleyip savunabilecekleri ilkesi açıklanıyor. Gizlilik ilkesi kurallarına ters düşmediği durumlarda bizde de bu ilkeye uyulmuştur, deniyor. Nerde yanıtlımı pek anlayamadım. O karanlık günlerde gizlilik ilkesi kurallarına ters düşmeyen hangi durum vardı ki? '44 davasında kimi arkadaşların savunmalarında, komünist olmakta onur duyduklarını mahkeme de bağıra çağırı, söylediklerini biliyoruz. Evet, mahkemedede olan olduktan sonra... Yargılamaların açık yapıldığı eski dönemlerde, söz gelimi '29'da İzmir'deki davada, mahkeme salonunda komünist ajitasyonları yapılmıştır. Ancak benim konuğumda vurgulamaya çalıştım Separat (Desantralizasyon) Dönemi'ndeki partinin, partililerin genel tutumudur. Bakın bu konuda Şefik Hüsnü ne diyor: "... İnkâlçilar harpten az evvel kabul etmiş oldukları yeni taktik mucibince teşkilatları yok denebilecek derecede irce etmişlerdi. Bu na mukabil tasevvür edilen Halk Partisi'ne, halkevlerine girmek işi..." O gizlilik koşullarında komünistler ad geçen örgütlerle açı kılımlarıyla girmeye kalkışacak değerlere herhalde. Söylediğimiz budur. İleri Gençlik Birliği örgütü de, o dönemde koşullarında, yukarı taktik karara uygun biçimde bir oluşumla ortaya çıktı, İleri demokratik, antifasisti, bir gençlik örgütüdür. TKP'nin Separat Kararı ile Türkiye'nin egemen örgütlerine kazan-

**TKP, Zeki'yi de,
İsmail'i de aşmiş bir
somut gerçeklik.
Türkiye'de bu gerçekliği
dışlayarak bir yere
varamazsınız.**

dirmak istediği kimlik de budur. O tarihte merkez komitesi üyesi olduğunu söyleyen Mihri Belli, mahkeme de kalkip komünist kimliğini açıklayarak savunmaya kalkışsa ne denir, nasıl karşılıanır?

5. Son paragrafta söyle deniyor: "Bir de şu var: Türkali 1946'da Şefik Hüsnü'nün gaflet içinde olduğunu", Missouri zırhlısı ile gelen demokrasiye kandığını, gelmekle olan tehlikeyi görmediğini söylüyor. Kendisinin ise durumu doğru değerlendirdiğini, Şefik Hüsnü'yu devrimci ulyanıklık ile başdaşır bir tutum ve davranışa yöneltmeye çalıştığını ama meram anlatmadığı aramında şeyler anlıyor. Demek ki o günlerde herkes gaflet içinde değilmiş, ileri gidenler de varmış. Bu da bir teselli."

İlk anıamı şu, bu iğneli alayım: Vedat Türkali kim oluyor da, koskoca Şefik Hüsnü'nün göremedigini görüp uyarmaya kalkışıyor!

Değişmesi gerekliliği bu, önce. Hele sosyalist geçmişte çok önemli kişilerin göremeyip sıradan kişilerin

dosdoğru gördükleri önemli o kadar çok şey var ki.. Örgütlerin, siyaset partilerin, sıradañışın düşüncelerini de yansitan, tabana yerlesik demokratik çalışma biçimini aramaları da burdan kaynaklanıyor.

Sonra şu anlama geliyor iğneli alayla biten yukarıda sözler: Vedat Türkali atıyor. Bu yalanlara inanmayın!

İ-Bileş'e, Zeki Bağışma'a deðin söylemekleyle "Kötülükleri veciz biçimde açıklayıp yarayı deðerek yararlı iş yapan" Vedat Türkali, Şefik Hüsnü'üne konuþmaya başlayınca sapılıp yalanlara kalkışmış!

Şunu açık seçik bileyim ki, biz, karşı köyün evliliyini taşıyanı bastac edip bizim köyün evliliyine dili uzatın kovalamaya kalkan ilke köyü kafasıyla bir yere varamayız. Herkes kendi tekkesinin mumunu yakar anacak... Gonderilen Açıklama'da mızası olan, olmayan herkese ben de bir kez açıklayırmış ki, yalnız Şefik Hüsnü ile değil, bilinen bütün kişilerle ilgili söyleciklerim her vakit, sözçüğü sözcüğün doğrudur. Bellegimde birazlık kırkınlık kalmış şeyleri kesinlikle yazılamam. Şefik Hü-

nü ile ilgili sözlerimin de eksigi var, fazlası yok. Meraklılarına bir teselli daha vereyim. Vedat Türkali uyan görevini yerine getirirken de yalnız değilid o dönemde; başkaları da vardı. Söz gelimi Ahmet Fincı vardı. "Missouri ile gelen demokrası" deymesi de onundur aslında.

Altı çizerek yinelıyorum: Yezik ki Doktor Şefik Hüsnü, o günler gaflet içindeydi. Bunlar söylemekten hic de mutluluk duymuyorum. Şefik Hüsnü'yu severim, ama hic kimseyi doğrulardan daha çok severem. Gerekirse anlatacaðı şeyler de var. Yukarıda kullandığım tüm alıntılar, Doktor'un, aramada polise kaptırıldığı, yargılama dosyasına konmuş gizli belgelerden çikanlmıştır. Hele o günlerde göre, daha nice önemli gizleri de içermektedir bu belgeler. Gaflet içinde değilde de, polise armâna olarak sunmak için mi çekmecesinde tuttu bu belgeler? Sevdiklerimizi aklıca savunalım. Gerçeklerden de sapmadan...

Dilek A. Kanat

Bir denizcidir Davidov. Devrim sonrası terhis olur. Putilovsky fabrikasında dokuz yıl çalışır. Ve "zorla kolektifleştirme işine girişmek üzere" Gremiaciy köyüne gelir. O utsuz bucaksız toprakların kimbilir neresindedir Gremiaciy köyü. Belki böyle bir köy yoktur da, Şolohov'un hayalinin ürünüdür. Her neyse... İki ciltlik Uyandırılmış Toprak'ta Davidov'un koydeki kolektifleştirme çabalaları anlatılır. Karakterler ustaca çizilmişdir. Bir Şükar Dede, bir Yakov Luçik, bir Nagulnov yeri yerine oturur. Romanın sonu trajiktir. Davidov ve Nagulnov kardeþevrimciler tarafından öldürülür. Köyün ortasına gömülüür her ikisi de. Etrafi çitle çevrilip, gülerle bezenir mezarlari. Okuyucu bu trajik sonu hiç beklemez. İçi isyan ve öfkeyle dolar. Eline kaleme alıp o sonu değiştireşi gelir.

Biz, 60'lardı, 70'li yılların genç devrimcileri böylesi romanlarla formasyon kazandık. Uyandırılmış Toprak, Ana, Ve Durgun Akardı Don, Ve Çelice Su Verildi, vb. Kuskusuz yalnızca romanlar değil okuduklarıımız. O yıllarda dilimizde kazandırılmış kimi Marksist klasikleri de okuduk. Ama ne yalan söylemeli, her şeyi derli toplu anlatan, öyle pek fazla yorumadan okunabilen kitaplara ilgi çok daha fazlaydı. Bunlar okuyanın kolayca anlayabileceği, hani nerdede "hap" gibi kolay hazmedilebilecek kitaplardı. Devrimci harekete katıldı da, öteki sol akımlar konusunda okumayan var mıydı acaba? Örneğin Troçkizmi onu eleştiren kitaplardan, Mao zedung düşüncesini Mao'yu yerden yere vuran

DAVIDOV ile GENÇ KAZAK

kitaplardan öğrenmedik mi? Bunları asıllarından okurken bile, aynı "eleştirel" gözüklerini kullanmadık mı? Okuduk ama... Çünkü biliyoruk ki, devrimci teori olmadan devrimci pratik olamazdır. O günlerde pratik ağır hasırdır. Politik karşıtlarımızdan çok, bizim dışımızdaki sol akımlarla mücadelemede o teori bize gerekliydi. Biz de okuduk. Neyi okuduk? Coğumuz, yalnızca "kendi" hareketimizin çıkardığı kitapları, dergileri, gazeteleri okuduk. Ne söylediğine değil de, kimin söylediğine bakarak okuduk.

Gene dönemim Şolohov'a ve günüümüze:

Aynı Şolohov'un T. Demirkan'ın derlediği Bitirilmemiş Devrim adlı kitabta, "Yevgeniya Levickaya'ya Mektup"u yayımladı. Yıl 1928. Yani kolektifleştirmenin en hızlı biçimde gerçekleştirildiği yıllar... Şöyle diyor mektubun bir yerinde Şolohov:

"Bizim buralarda ve komşu Aşağı Volga bölgelerinde ne olup bittiğini gözlerinizle görmeni ne kadar isterdim. Kulak takımı sıkıştırılıyor, orta koyuluk ise tamamen ezilmiş durumda. Yoksul köylü aç, her şeyini, semaverinden yorganına varıncaya kadar tüm varlığını Hopyar'daki koylu pazarlarında satmak zorunda kalmıştır. Satın alan gerçek orta koylu, ama aslında onların durumu da pek parlak değil. Halkın ifkel içgüdüleri giderek bükürek, ruh halı berbat..."

Mektubun başka bir yerinde de genç bir Kazak'tan söz ediyor. 1919'da Kızıl Ordu'ya katılan, altı yıl çarpışan, Kızıl Kumandanlığı yükselen ve 1927'ye kadar iki yıl da bölge Sovyet başkanlığı yapan bir Kazak'tan. Ve sürdürüyor. "Şimdi her şeyini almışlar. Tohumluk buðdayından tavuklarına varıncaya dek her şeyini! Saban çeken atına, semaverine, elbiselerine el koymuşlar. Evinin duvarlarını bırakmışlar bir tek. Görüşüğümde yanında iki Kızıl Muahafiz da vardı. Kalinin'e

gönderdikleri telgrafta açık seçik yazmışlar. 'Biz, demisler, 1919 yılındaki beyazlardan daha iyi soydunuz.' Konuşmamız sırasında acı acı gülümseyordu hep."

Yine öğreniyoruz ki, 17. Kongre'de seçilen 139 MK üyesi ve yedek üyesinden 98'i, yani yüzde 70'yi daha sonra, çoğu 1937-38 döneminde tutuklanıp kurşuna diziliyor. Yine aynı Kongre'ye katılan 1958 delegeden 1108'i daha sonra, karşıdevrimci faaliyette bulundukları gerekçesiyle hapse ya da sürgüne gönderiliyor.

Şimdi biz, bunları öğreniyoruz.

Bunları burjuva basınından değil, yetkili ağızlarından öğreniyoruz. Kafamız allak-bulak.

Her şey alt-üst olmuş durumda.

İnsanların toplumsal-psikolojik yapıları ve ri alındığında bazı şeyler zordur. Gerçekten zordur. Örneğin alışkanlıklarından vazgeçmek zordur. Kişinin kendi kendisiyle mücadele etmesi, kendindeki olumsuzlukların üstesinden gelmesi zordur. Yeni değer yargıları oluşturmak, yeni düşünceleri benimsenmek ve bunları savunmak zordur. Hele söz konusu olan kapalı, otoriter ve dogmatik bir düşünce tarzından, açık, yaratıcı, esnek, farklı bir düşünce tarzına geçişe, bu daha da zor olsa gerekir.

Uzun ve zorlu bir yoldan geldik. Davidov bir hayal irtibarındır, Şolohov'a dert yanan genç Kazak ise bir gerçek. Davidov bize devrimci heyecanı taşıdı, genç Kazak ise gerçek gösterdi. İkisi de gerekliydi. Ama kuşkusuz, gerçeklik belirleyici olmalıydı. Oysa böyle mi oldu?

Gereğe görmek, fakat devrimci heyecanı, umudu yitirmemek. Ve çıkarılan derslerin, değişen durumun ve koşulların karşısında kendimizi yenileyebilmek. Açık, yaratıcı, esnek düşünmek. Formüllerle, kliselerle "düşünme" alışkanlığını aşmak. Toplumu değiştirmek için yola çıkmışız, önce kendimizi değiştirmek. Zorunlu olan bu. Zorunlu olan düşünmek, zihinsel tembelliği yenip, fikir üretmek. Burada *Dünyaya Bakış*'ın son sayısında I. Kon'un eski bir filozoftan yaptığı alıntı kullanmadan edemeyeceğim: "Hicbir şey, kişinin kendi öz düşüncesine sahip olması kadar rühsal dinginlik sağlayamaz."

Dingin bir ruha sahip olmayı istememek. Biz kendi öz düşüncemize sahip olalım, bir takalı rühumuz çalkantılar içinde kalsın..

POLONYA: DEVRİM Mİ, KARŞI DEVRİM Mİ?

Polonya örneği dahil olmak üzere, bugün yeryüzünde varolan sosyalist uygulamaların geçmişinin ve bugününe didik didik incelenmesi, inanıyorum ki Marksizmin spektrumunu çok daha zenginleştirecektir.

Polonya'da olup bitenleri sıcağı çağına bütün veciheleriyle değerlendirmek herhalde kolay değil ama şurası açık: Solidarnoş amacına büyük ölçüde ulaştı.

Solidarnoş'un amacı neydi?

Biliyoruz, başlangıçta işçilerin haklarını savunmak için kurulan Solidarnoş kısa sürede siyasi kimlik kazandı. Yaklaşık 10 yıl süren mücadeleden sonra da bugün Polonya'nın dominan siyasi hareketi haline geldi. Şayet çok olağanüstü gelişmeler olmasa görünün o ki, önmüzdeki dönemde Polonya'nın kaderinde Solidarnoş birinci derecede söz sahibi olacak.

Solidarnoş'un amacı açık: Polonya'da "Batı tipi" bir demokrasının gerçekleştirilemesini istiyor. "Batı demokrasisi"nin ekonomik temeli ise malum, kapitalizm. Öyleyse Polonya kapitalizmin restorasyonuna doğru mu gitmeliydi?

Kesin hüküm vermek için belki erken ama bence öyle. Çünkü bunun bir hayli inandırıcı belirtileri var.

Bir yandan "Batı"daki demokratik hak ve özgürlükler topluma geçerli kilmurken, bir yandan da sosyalist ekonomik temeli korumak mümkün olamaz mı?

Küskusuz böyle bir ihtimal de var. Gerçi ekonomik temel ile siyasi üstyapı arasında son değerlendirmede tayin edici olan, bildigimiz gibi bunlardan ilkidir; dolayısıyla "Batı demokrasisi"nin gerçekten işleye kavuşması için ekonominin de kapitalist yapıda yeniden düzenlenmesinden başka çare olmadığı söylenebilir. Oysa "Batı"da varolan demokratik hak ve özgürlüklerden, örneğin "ekonomide özel teşebbüse tayin edici rol tanımaya özgürlüğü" veya "iş garantisini olmama özgürlüğü" vb. dışlanarak, başlıca, çalışan halkın çıkarlarını koruyan hak ve özgürlüklerin geçerli kılınmasıyla, dahası bunların, çalışan bir reyin kendini gerçekleştirmesine hizmet edecek şekilde aktif olarak hayatı geçirilmesiy-

le, sosyalist ekonomik temelin korunması pekala mümkün değildir. Ne ki, böyle olunca bu dönemin adı: "Batı demokrasisi" olmaktan çıkar, bir tür *sosyalist demokrasi* olur. Oysa görüyoruz, Solidarnoş hareketinin ne ideologları ne de lider kadrosu sosyalizmin "s" sine dahi sempati ile bakıyorlar. Bir başka deyişle Solidarnoş hareketi, sosyalizmin yanlış uygulamalarına karşı "sosyalizm böyle olmaz, söyle olur, biz hakiki bir sosyalist düzen istiyoruz"un ürünü değil, tam tersine Polonya'da varolan sosyalist uygulamayı, sosyalizmin kendisi olarak değerlendiren ve sosyalizme her şeyiyle karşı çıkan bir tepkinin ürünüdür.

Kaldı ki, Solidarnoş ile "Batı" arasındaki ilişkiler, bu hareketin siyasi niteliğine işik tutan kanıtlardır. Emperyalist metropollerin yönetimleri başta olmak üzere "Batı"nın burjuva nitelikli tüm siyasetleri ve kurumları Solidarnoş'u daha başından itibaren büyük bir hararetle desteklemiştir, ona maddi, manevi yardımda bulunmak için elerinden geleni esirgememişlerdir. Öyle ki, Solidarnoş bütün ülkelerin burjuvazilerinin güvenini kazanmış, onların lütfuna mazhar olmuş, dünyanın ilk ve tek işçi sendikasıdır. Solidarnoş'un seçim zaferi ertesinde Polonya'yi ziyaret eden Bush'un "Polonya'mın Batılı değerlerle geri dönüştürülmüş" selamlaması çok anlamlıdu. "Batılı değerler"in en kutsal ve dokunulmazlığı ise bilindiği gibi özel mülkiyettir. Ve Bush da, Polonya'ya yapılacak yardımın özel sektörde olacağını netçe ifade ederek, Batı'nın Solidarnoş'u desteklemesinin hikmetini bir kere daha dile getirmiştir.

Solidarnoş'un kiliseden gördüğü destek de önemli bir göstergedir. Burjuva siyasetler içinde ağırlığını muhafazakârlardan yana koyan, "kurtuluş teolojisi"nin yandaşlarını afarozluk olarak gören Katolik kilisesi'nin Solidarnoş ile iç içe olması hiç de "hayra alamet" olmasına gerekir.

Polonya'da kapitalizmin restorasyonuna doğru gidiliyorsa bunun anlamı ne? Bu bir "karşı devrim" mi? Üstelik bu restorasyonun başım bir işçi hareketi çekiyor. Yani kapitalizm en başta işçilerin mücadeleleri sonucu, işçilerin eliyle yeniden yapılandırıyor! İşçileri sosyalizm mücadeleinin belkemiği olarak belirleyen, işçi sınıfının "kapitalizmin mezar kazıcısı" olarak tanımlayan Marx'a ve Marksizm'e, Polonya'da olup bitenler tarihini acı bir istilası mı?

Her şyeden önce, İkinci Savaş sonrasında Polonya'da kurulan rejimin ve günümüzde dek oluşagen düzenin adını doğru koymak gerekiyor. Şayet bu düzen sosyalizm iddiye ve günümüzde dek sosyalizm olarak kaldıysa, bugün Polonya'da olup bitenleri, tarihi olarak daha ileri bir sosyoekonomik formasyondan daha geri olanına dönmek anlamında bir "karşı devrim" olarak değerlendirilmek gereklidir. Ne ki böyle bir karşı devrimin başını, mantıken, işçilerin değil burjuvaların çekmesi gereklidir. Gerçi Solidarnoş'un başarısında dünya burjuvazisinin inkâr edilemeyecek katkısı olmuştur, ama bu, Solidarnoş'un başarılı tayin edici rolünü gölgelemez. Ben, İran'da Şah despotizmini deviren halk hareketi bir kenara, son on yıldır, Solidarnoş kadar yükselsel boyutlar kazanmış, çalışan kitelerin bir bakıma sevkle sahip çıktığı ve bütün baskılara rağmen sahip çıkmaktan direndiği bir başka hareket hatırlamıyorum. İmdi, Solidarnoş'un Polonya'da siyasi hegemonyayı kazanması, kapitalizmin işçilerin onderliğinde restore edilmesi "karşı devrim" ise, bu durumda ilk yapılması gereken, Marksizm'in proletaryaya bütünlüğü tarihsel misyonun revize edilmesidir; bu kadarla da kalmaz, Marksizm bir yanıyla tarihi materializmi olduğuna göre bizzat Marksizm'in sorgulanması gereklidir.

Bütün bunlar yıllardır yapılmıştır. Üstelik günümüzde çok daha yoğun ve yaygın bir şekilde, çoğu zaman da "Marksistler" arasında yapılmıştır. "Kara kaplı kitap" alışkanlığından ve kolaycılığından kurtulmaya hizmet ettiği ölçüde düşünsel cevvaliyeti takır ve teşvik etmemek mümkün değil. Polonya örneği dahil olmak üzere, bugün yeryüzünde varolan sosyalist uygulamaların geçmişinin ve bugünün didik didik incelenmesi, inanıyorum ki Marksizm'in spektrumunu çok daha zenginleştirecek, dünyanın kapitalizmden sosyalizme geçiş sürecinin ilerleyişini daha hâkîlya kavramamızı hizmet edecek. Ve belki de kimi Marksistler'e cağırmız dünyasında olup bitenleri kavramaya ►►

Solidarnoşlu işçilerin mücadeleler içinde kazandıkları "seslerini duyurma, söz sahibi olma" hasletinin ve bunun bir ölçüde gelenekleşmesinin Polonya'da artideğer sömürüsüne de karşı çıkabilecek bir işçi hareketinin gelişmesine olumlu katkıda bulunacağı kanısındayım.

Marksizm yetmeyecek!

Ben hentüz bu noktaya gelmedim. Onun için de Marksizm'i sorgulamak yerine, Polonya'da kapitalizmin restorasyonunun bir "karşı devrim" olup olmadığı tartışmayı daha yerinde buluyorum.

Yukarıda belirttiim, olayın "karşı devrim" diye nitelendirmek için Polonya'daki mevcut düzenin tanımını doğru yapmak gereklidir. Bana göre bu düzen sosyalizm degildir ve hiçbir zaman da olmamıştır.

Burada "sosyalizm nedir, ne değildir?" tartışmasına girmiyorum. Sosyalizmden kasum, en tipik karakteristikleriyle, emek gücünün meta olmaktan çıkarıldığı, ülkenin yönetimini başta olmak üzere, üretimin, siyasi, sosyal, kültürel vb. faaliyetlerin, çalışan halkın tamamının kolektif çabasıyla gerçekleştirildiği bir düzen. Denebilir ki "böylesi bir düzene varıldıktan sonra zaten karşı devrim olmaz, çünkü onun toplumsal temeli kalmamıştır". Doğrudur. Gerçi emperyalizm varlığından önceki devrim tehlikesi hepten yokolmaz, ama yukarıda tanımladığım bir düzende de "karşı devrim" ihtimali, hele dahili dinamikler söz konusu olduğunda hiç mertebesine iner.

Zaten konumuz açısından irdelemesi gereken Polonya'da sosyalizmin kurulmuş olup olmadığı değil, kapitalizm sonrasında gelişmelerin nasıl bir süreç izlediğini. Şayet bu süreç sosyalizme doğru ilerliyor idiyse, kapitalizmin restorasyonunu bir "karşı devrim" olarak nitelendirmek hakkına sahip olurdum.

Polonya'da büyük üretim araçlarının özel mülkiyetten çıkarılmasıyla sosyalist sosyo-ekonomik formasyonun kuruluşuna doğru önemli bir adım atıldı. Ama bu kadarı sosyalizme ilerimeye yetmedi. Yetmezdi de, çünkü, sosyalizme ilerleyişin esas güvencesi olan, "hayatın her alanında yığınların söz ve karar sahibi olmaları" gerçekleşmedi. Böyle olunca da üretim araçlarının kolektif mülkiyeti kağıt üzerinde kaldı. İşçiler, üretimde doğrudan söz sahibi olmadıkları için, üretim araçlarına silinen temellük edemediler.

Buna paralel olarak, hayatın çok önemli bir alanında, sosyalizme ilerleyiş için belirleyici olan siyasette, çalışanların aktif katılımı sağlanmadı. Bunda, Polonya'nın "Doğu"da kalışının rastlantısallığı ve Polonya toplumunun özgür şartları kadar, Polonyalı komünistlerin önderindeki tek sosyalist örnek olan SSCB deneyi de rol oynadı. İkinci Savaş sonrasında Stalin sohbetinin şahkasındaydı ve SBKP tartışılmaz bir otorite olarak görülmüyordu. Gerçi Polonya Halk Cumhuriyeti'nde Polonya Birleşik İşçi Partisi'nin (PBİP) yanı sıra bazı küçük partiler de varlıklarını korudular. Ne ki bunların işlevi göstermekle olmaktan ve PBİP'nin icraatını onaylamaktan ileri gidebildiler.

Başlangıçta işler nispeten iyi gitti. Çünkü faşizm yenilgiye uğratılmıştı, artı değer sömürüsü büyük oranda kaldırılmıştı. Yığınlardaki iyimserlik ve bir ölçüde yönetimde duyulan güven, savaşın yaralarının kısa sürede sarılmışında ve ekonominin ravin'e outurulmasında

önemli rol oynadı. Ama bunun arkası gelmedi. Gelemedi de. Çünkü toplum, yönetenler-parti ile iç içe geçmiş bürokrasi- ve yönetenler -çalışan yığınlar- olarak ikiye bölündü. Üstelik yönetenler, kendilerini işçilerin, emekçilerin temsilcileri olarak gördükleri ve onların çıkarlarını en iyi kendilerinin kolayacaklarına inandıkları için de, çalışan yığınlar, değil yönetimne katılmak, kendi görüşlerini yansıtmak imkanlarını dahi bulamaz hale geldiler. Üretimde söz sahibi olamayan işçi, işine yabancılasmaktan kurtulmadı. Aynı işçi yönetimde de söz sahibi olmadığı için asıl sahibi olması gereken düzene de yabançlaştı. Oysa sürecin sosyalizme ilerleyebilmesi ekonominde, üreticilerin üretimde her geçen gün daha genişleyen boyuttarda söz ve karar sahibi olmalarıyla, yani kolektif mülke tek tek bireyler olarak sahip çıkmalarıyla, daha önemlisi çalışanların yönetilen değil bizzat kendi kendini yöneten kişiler, yeni toplumsal düzenin esas sahipleri haline evrilmeleriley mümkünlandı. Ancak bu takdirde düzenin, oluşturulması amaçlanan sosyoekonomik yapıya doğru her geçen gün daha yetkinleştirilerek yeniden üretimi ve sürecin ilerletilmesi sağlanabildi. Ne care ki, gerçekte tam da bunların tersi oldu. Ve sosyalizme ilerleyiş stresi kısa sürede tıkanıdı. Tıkanıklıkları tepeden müdahalelerle aşma girişimleri fayda etmediği gibi, doğal olarak ters tepti. Düzene yabançlaşan işçiler bu kadarla kalmadılar, başkaldırmaya başladılar. Ve kararlı, ısrarlı bir yığın mücadele sonunda da iradelerini kabul ettiler.

Bu noktada bir soru işaretile karşı karşıya kiyoruz. Neden işçiler kendi düzenleri olması gereken sosyalizmi, kolektif mülkiyet temelindeki sosyalist demokrasiyi değil de "Batı demokrasisi" ni seçtiler?

Bu sorunun hâkîyle cevaplanabilmesi için bu yazının kaldırılamayaca faktörlerin detaylıca incelenmesi gerekiyor. Kisaca değinecek olursam, bence en önemli faktör, kapitalizmle sosyalizm arasında dünya çapında süregelen mücadelenin, tek tek ülkelerdeki sosyalizme ilerleme aranışlarında oynadığı tayin edici rolidir. "İdindilik esastır, dış dinamik tâlidir" diye savunduğumuz iskenin, günümüzde iletişimim ve uluslararası ilişkilerin eriştiği müazzam boyuttarda alabildiğine küçulen dünyamızın ne derece geçerli olabileceği tartışmalıdır. Sıradan Polonya işçisi için sosyalizm gökte değil yerdedir ve yöneticilerin iddiasına göre bizzat içinde yaşadığı düzenin kendisidir. Yani işine ve düzene yabancılaşmadır. Bir kısım demokratik haklardan mahrum olmaktadır, en hafifinden yönetilen durumunda kalmaktır. Üstelik kendi "sosyalizm"-inden hoşnut olmayan Polonyalı işçinin "hah, sosyalizm dediğin böyle olur!" diye tamah edebileceği, gözünü açabilecek bir başka uygulama da yoktur. Böyle bir işçinin, demokratik haklarının iyi kötü geçerli olduğu "Batı"-ya gözünü dikmesi kaçınılmazdır. Üstelik meselenin bir de ekonomik vechesi var. Gerçi Polonya'da işsizlik diye bir şey yok ama bu faktör, "Batı"daki tüketim kolaylıklarının işgal edici cazibesi yanında (örneğin bir araba satın almak için gerekli ücretler oranında "Batı"lı işçinin sahip olduğu büyük avantaj) fazla bir ağırlık taşımaz. Bu şartlarda sıradan Polonya işçisinin "Batı"yı seçmesini-

den daha doğal ne olabilir? Bir de bunlara Katolik Kilisesi'nin toplumsal etkinliği ile "Batı"nın ticari, kültürel, hatta siyasi müdahaleleri eklenince "Solidarnoş"un "Batı"lılarında şanslıacak bir yan kalmaz.

Burada bir parantez açıp, Polonya'da olup bitenler için bir "suçu" aramadığımı hemen belirtiyim. Kuşkusuz hatalar yapıldı, yanlış uygulamalar oldu, hatta sosyalist ahlaka ters düşenler çıktı. Olumsuzluklardan derin çıkışın anladığında bütün bunlar didik didik gözden geçirilmelidir. Ancak bugün varolan noktası şifre yanlışları açıklamaya benim akum yatırıyorum. Başka uluslararası Marksistlerinin de en azından kendimiz kadar akılı ve iyi niyetli olduklarından kuşku duymuyorum. Onun için de Polonya örneğini, sosyalizmi kurmak amacıyla yola çıktığını halde nasıl olup da kapitalizmin restorasyonuna gidildiğini hâkîye kavrayabilmek için maddi-toplumsal şartların incelikle analiz edilmesi gerektiği kanısin dayım.

Simdi buraya kadar yazdıklarmdan Polonya'da kapitalizmin restorasyonun -sayet gerçekleşse- bir "karşı devrim" olmadığı sonucu çıkıyor. Oysa Solidarnoş'un başarısı siyasi iktidarda radikal bir değişiklik yol açtı. Bu olay nasıl açıklanmalı?

Marksist devrim teorisinin mihenk taşına vurulduğunda "Solidarnoş olayı" için ilginç sonuçlar çıkıyor.

Göstermeye çalıştım, Polonya sosyalist olmadı, hatta sosyalizme doğru fazla bir ilerleme dahi kaydetmedi. Öte yandan mülkiyet ilişkilerinde yapılan birtakım köklü dönüşümler nedeniyle kapitalizmin toplumsal hacmi alabildiğine daraltılmıştı. Bu, bence bir tür geçiş aşamasıdır. Geçiş başarılı bir süreç izleseydi sosyalizme ilerlenebilirdi. Olmadı. Olmayınca da, bir soryo-ekonomik yapı, arasındaki antagonizma nedeniyle aynı zamanda hem sosyalist, hem de kapitalist karakterde stabilize olamayacağı için, sonunda kapitalizmin restorasyonu ağır bastı.

Uzun yıllardır bir türlü çare bulunamayan ekonomindeki tıkanıklığın sebebi neydi?

Çeşitli faktörler ileri sürülebilir. Ben ekonomik bunalıma yol açan temel faktörün mevcut üretim ilişkileri olduğu kanınsayıyım. Kolektif mülkiyetin gerçekleşmesinin on şartı olan, üreticinin üretimde söz ve karar sahibi olması sağlanmıyorsa, üretici güçlerin gelişmesinde olumsuzluklarla karşılaşmaz hale gelir. Örneğin, işçileri üretimin sonuçları değil ücretleri ilgilendirdiği için -sayet işsizliğe de son verilmiş- produktivite artırmayabilir, hatta düşebilir. Benzeri şekilde, bilim ve araştırma alanında istihdam edilen beyin gücü sahipleri, sosyalizme ilerleyiş süreciyle, kendi üretimleri arasındaki sıkı bağlantının devamlı bilincinde olacakları bir üretim ilişkileri çerçevesine oturtulamayıp devletin sıradan memurları haline gelmişlerse, teknolojik gelişmenin temel dayanagi olan yaratıcılık dumura uğrayabilir, dolayısıyla produktivitenin artması bir de bu şekilde köştelemiş olur. Bütün bunlar sonucunda üretici güçlerin gelişimini engelleyen mevcut üretim ilişkileri zorluyor. Bugün Polonya'da olup bitenlerin temelinde bence bu üretim ilişkilerinden kurtulma çabası yatmaktadır.

Mevcut üretim ilişkileri ile üretici güçleri arasındaki çelişkinin mahiyeti de bence üz-

► Pertev Aksakal, BİR YEREL YÖNETİM DENEYİ, Simge Yayınevi, İstanbul, 1989.

Belediyenin aldığı tüm kararlar halkla tarafsızdır. Halkın onay olmayan hiçbir iş belediye tarafından yapılmamıştır. Halk yönetimi katılmıştır. Tek cumüle HALK BELEDİYE'DE SÖZ VE KARAR SAHİBİ olmuştur."

Pertev Aksakal'ın derlediği Bir Yerel Yönetim Deneyi, Fatsa eski Belediye Başkanı Fikri Sönmez'in bu sözleriyle başlıyor ve Fikri Sönmez'in seksen sayfalık savunma metninden sonra "Fatsa Devrimci Yol Savurması", "12 Eylül Öncesi Yaşanan Ortam ve Devrimcilerin Tutumu", "Fatsa'daki Gelişmelerle İlgili Kısa Değerlendirmeler", "12 Eylül Adaleti (I) ve Fatsa Devrimci Yol Devası", "Ülkemizde ve Fatsa'da İşkence" ve "Pişmanlık Yasası ve Pişmanlar" bölümleriyle sürüyor. Kitabın sonunda, ayrıca "Mahkemeye Verilen Dilekçeler", "Gazetelerde Çıkmış Fatsa ile İlgili Yazilar", "Ordu Bölgesinde Olduğun Devrimciler" ve "Fotoğraflar" başlığı altında ek bölüm de yer almış.

Bir Yerel Yönetim Deneyi adlı kitap, Fatsa özelinde yaşanan deneyi yeniden gündeme getirip geçmiş degerlendirme çabalarında gözardı edilmemesi gereken başarısız bir deneye dikkatler çekerken, aynı zamanda ülkemiz gündemine 26 Mart'ın bu yana "farklı" bir biçimde girmiş olan "yerel yönetim" konusu nedeniyle de güncel bir söyleyiş yükleniyor. Kitap (büyük ölçüde Fikri Sönmez'in savunması), yerel yönetimlerin demokrasilerdeki yeri, önemi ve İslami konularında alabileceğine tanıklık görüşler ileri sürenken, daha da önemlis, "halk için halkla birlikte" söyleyle yola çıkmışta neşenin kotanılabileceğini de somut örneklerini sergiliyor. Tabii beraberinde gaspın, baskın, zulüm ve skençenin de...

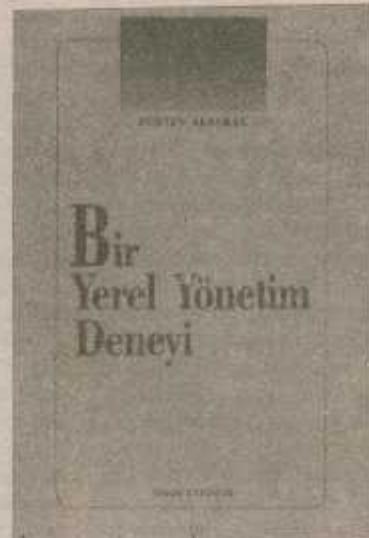
Asıl mesajının terzilik olması nedeniyle "Terzi Fikri" takibıyla anılan Fikri Sönmez, 14 Ekim 1979'da Fatsa Belediye Başkanlığı'nı, AP'nin 850, CHP'nin 1150 oyuna karşılık 3096 oyla kazandıktan dokuz ay sonra düzenlenen "Nokta Operasyonu"yla görevinden alındı-

da, gerekçe her zamanı gibi "Halkın Güvenliğini Sağlamak", Fatsa'yı "terörister"in elinde "Küçük Moskova" olmaktan kurtarmaktır.

Ama asıl amaç halkın Fatsa'yı halkın elinden almak, Fatsa'daki İslevity düzenin çarklarıyla yeniden uyumlulaştırarak halkın sömürü ve talanın kucagına atmaktr. Bu o kadar öyledir ki, dönemin AP, MSP ve CHP İlçe başkanları bile "Bizim iççemizde kan yok, ateş yok, barut yok", "İçdede zorlama yok, tazyik yok, herkese insan gözüyle bakıyor", "Fatsa'da komünist işgal yoktur, halk vardır, halkın yönetimi vardır..." sözleriyle Fatsa'yı devlet müdahalelerinin gerekçelendirilisinin "yalana dayandığını" gazetelerde verdikleri demeçler ile ediyorlar. Ama verilen karardan dönümesini düzenli partileri bile engelleyemiyor; çünkü karar, iki ay sonra girişilecek (ve bu kez yalnız Fatsa'daki değil) Türkiye genelinde "Halkın Güvenliğini Sağlama" operasyonunun bir parçası, dahası habercisidir. Ve operasyon, Ordu Valisi Reşat Akkaya'nın himayesindeki MHP'nin tescilli militanları ve "devlet" eliyle gerçekleştiriliyor.

Terzi Fikri: "(...) Belediyeler halkın gerçek ihtiyaçlarına yönelik yatırımlara değil, kendi bağlı oldukları siyasi partilerin oy toplamasına yarıyacak yatırımlara yönelikmişlerdir. (...) Halkın en temel ihtiyaçları için imkân bulamadıklarını söyleylerken, gösterişli yatırımlar için her zaman imkân bulmuşlardır. Bu şekildeki bir hizmet anlayışı, belediyelerin başına hakim kılınmıştır. (...) Seçim ve parti yasaları halkın istemediği biçimde yürütüldüğü için, halk kendi istedğini değil, egemenlerin istedğini seçmekte karşı karşıya bırakılmıştır. Halk hiçbir zaman belirleyici olmamış!" diyerek kendiinden önceki yerel yönetim anlaşısı ve işleyisini bu biçimde değerlendirildikten sonra, "(...) Fatsa halkın yönetimine katılmayı sağlayarak, halkın söz ve karar sahibi kıldım. Sorunları büyük bir bölümünü halkın desteğiyle çözüm. Fatsa Belediyesi ve Fatsa halkı bu başının onurunu taşımaktadır" sözleriyle de kendi belediyeçilik anlayışını dile getiriyor, ilerleyen sayılarda, halkın yönetimine katılmının somut ve şerİlimiz örnekler olarak "Çanakkale Son Kampanyası", "Fatsa Halk Kültür Şenliği" ve "Karaborsa Karşı Mücadele" gibi etkinlikler aktarıyor.

Ama Ordu Valisi Reşat Akkaya, dönemin genelkurmaya-

Bir Yerel Yönetim Deneyi

başkanı Orgeneral Kenan Evren'e: "Pasa, Fatsa'dan geçen yüksek tek için helikopterle, sebebine gelince Fatsa'da DEV-YOL militanları ateş edip siz düşürebilir" demiştir bize...
"

"Daha sonraki durumda, belediye başkanı, ki ortaokul çocuğu, bir de lise öğrencisiyle beraber gizli örgüt kurmaktadır tutuklanıyor. Vaziyete bakın... İki tane ortaokul çocuğu, Ahmet ALKAN, Ahmet EMENCE, bir de lise birincisi sırınca Nevzat YAZAR ismindeki bir çocuk. Bir belediye başkanı hiç adam bulmadı Fatsa'da, iki tane çocuğu beraber gizli örgüt kurdu ve tutuklandı..." Böyle diyor Terzi Fikri.

Halkın katılımıyla demokrasinin yeşerdiği Fatsa deneyi, işte böylesine "hic de komik değil..." gerekçelerle budanıyor... Bir Yerel Yönetim Deneyi de, bu "hic de komik olmayan" gerekçelendirilisinin perde arkasındaki sırın yüzünü bir daha ve toplu biçimde seriyor gözler önüne: Süleyman Demirel'yle, Vali Reşat Akkaya'yla... MHP'li faşistlerin girişen İşbirliği ve mahkeme tutanaklarıyla belgenelenen resmi ve sivil işkencecilerin işte...

aziz nesin BULGARIstan'da TÜRKLER TÜRKİYE'DE KÜRTLER

"Bütün bu yapılanların, her nerde ve ne zaman olursa olsun, salt sosyalizme değil, demokrasije, insan haklarına ve çağdaşlığa aykırı olduğunu ilan eder(...)"

GİKTİ!

değerli kitaplar yayımlar.

Ayeni Açılım

Komünist hareketin
birlik, yasallık, yenilenme sürecini
Türkiye marksistleriyle birlikte
tartışan dergi.

her ay kitabı
ve bayilerde.

YENİ AÇILIM □ Catalçeşme Sk. 15/1 Çiğle, İstanbul abone olmak için (6 aylık 15 bin, yıllık 30 bin lira) İy Bankası Türk Subaşılık 1066904. nolu hesaba ederini yatarımsız ve durumu mektupla bildirmeniz yeterlidir.